

1980/81:27

Onsdagen den 19 november

Kl. 10.00

1 § Val av två riksdagens ombudsmän

Anf. 1 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Valperioden för justitieombudsmännen Anders Wigelius och Karl-Erik Uhlin utgår under innevarande kalenderår.

Med anledning därav skall val förrättas av två riksdagens ombudsmän. JO-delegationen har berett frågan om val av två ombudsmän. Samråd har därvid ägt rum med de av partigrupperna utsedda ledamöterna i talmanskonferensen.

JO-delegationen föreslår enhälligt att riksdagen för tiden från valet till dess nytt val har förrättats under fjärde året därefter till justitieombudsmän omväljer justitieombudsmannen Anders Wigelius och nyväljer justitierådet Tor Sverne.

Anf. 2 TALMANNEN:

Valet av två riksdagens ombudsmän avser tiden från valet till dess nytt val förrättas under fjärde året därefter. JO-delegationen har föreslagit omval av justitieombudsmannen Anders Wigelius och till ny justitieombudsman föreslagit justitierådet Tor Sverne.

Kammaren utsåg för tiden från valet till dess nytt val förrättats under fjärde året härefter till

riksdagens ombudsmän

justitieombudsmannen Anders Wigelius

justitierådet Tor Sverne

2 § Justerades protokollet för den 11 innevarande månad.

Onsdagen den
19 november 1980

*Meddelande om
interpellationssvar*

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

3 § Meddelande om svar på interpellationerna 1980/81:21 och 29

Anf. 3 Jordbruksministern ANDERS DAHLGREN:

Herr talman! Jag vill meddela att jag på grund av resa utomlands inte inom föreskriven tid kan besvara interpellation 1980/81:21 av Ingrid Segerström om SAKAB:s verksamhet vid Lövsta. Detsamma gäller interpellation 1980/81:29 av Ulla Ekelund om jordbrukets och trädgårdsnäringens energiförsörjning.

Enligt överenskommelse kommer interpellationerna att besvaras den 5 december 1980.

4 § Föredrogs och hänvisades

Proposition

1980/81:68 till skatteutskottet

5 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1980/81:118 till försvarsutskottet

1980/81:119 till jordbruksutskottet

1980/81:120 till konstitutionsutskottet

1980/81:121 till skatteutskottet

1980/81:122 till näringsutskottet

1980/81:123–125 till skatteutskottet

1980/81:126 till näringsutskottet

1980/81:127 till utrikesutskottet

1980/81:128 och 129 till skatteutskottet

6 § Föredrogs och bifölls

Interpellationsframställning 1980/81:50

7 § Riktlinjer för det militära försvarets fortsatta utveckling

Föredrogs försvarsutskottets betänkande 1980/81:1 om riktlinjer för det militära försvarets fortsatta utveckling (prop. 1980/81:4).

Anf. 4 ERIC HOLMQVIST (s):

Herr talman! Det är nu för tredje gången detta år som riksdagen skall ta ställning till utgifterna för det militära försvaret under de fcm budgetåren 1980/81–1984/85.

Sedan vi sist befattade oss med den här frågan i våras har det onekligen hänt en del saker. Bl. a. har ju regeringen nu vaknat till insikt om att den på något sätt måste försöka stoppa nationens ständigt ökade upplåning och fortgående skuldsättning.

Det har kommit ett sparpaket som drabbar många medborgare i vårt land, inte minst de svaga och utsatta. En rad samhällseliga förmåner som hittills

uppfattats som självklara rättigheter har blivit urholkade i strävandena att återställa landets ekonomiska stabilitet.

Inom den närmaste tiden skall riksdagen behandla det s. k. sparpaketet – i medvetande om att de försämrade villkoren för pensionärerna, nedskrotningen av utbildningen och allt det övriga som föreslås endast är en inledning till en svångremspolitik som anses nödvändig för flera år framöver och som kommer att kompletteras med ytterligare inskränkningar och nedprutningar. Vilka det blir kommer vi så småningom att få besked om.

Vi har också fått veta att det militära försvaret skall få ge sin tribut åt besparingspolitiken. 300 milj. kr. skall under nästa budgetår sparas in. Det betonas dock att det är en helt tillfällig åtgärd. Den framställs egentligen som rätt bagatellartad: den kommer inte att påverka situationen för vare sig personalen eller materielen inom försvaret. Försvaret lider ingen skada av en sådan här temporär åtgärd, framhålls det ifrån regeringens sida. För att ytterligare understryka hur litet den föreslagna åtgärden betyder finner inte försvarsministern anledning att ändra de planeringsramar som skall gälla för framtiden.

Det förslag som vi nu har att ta ställning till är precis detsamma som lades fram i våras. Vi socialdemokrater vidhåller det beslut som riksdagen då fattade. Det står i överensstämmelse med de kostnader som vi alltsedan 1977 har ansett riktigt avvägda för det svenska militära försvaret.

Jag skall inte klandra regeringen för det förslag som vi fått i besparingspropositionen angående det militära försvaret. Det skall jag med hänsyn till vår egen inställning absolut inte göra. Men det skulle ha varit mer tilltalande om regeringen också justerat ner planeringsramen med hänsyn till det förslag som redan finns under behandling här i riksdagen.

Vi socialdemokrater har framfört dessa synpunkter i utskottet, men vi har då fått veta att det väldiga belopp det rör sig om – 68 247 000 000 kr. – inte på något sätt bör justeras med hänsyn till sparförslaget. Redan den som ser på själva beloppet förstår att det var en mycket noggrann uträkning bakom det en gång i tiden. Men man säger alltså att det inte finns anledning till någon förändring.

Man resonerar så här på den borgerliga kanten: Eftersom det verkliga utfallet ändå kommer att bli ett helt annat när prisregleringsmedlen har tillkommit kan man låtsas som det regnar – 300 milj. kr. mer är i det här sammanhanget inte av någon betydelse.

Vi hävdar att det är principiellt felaktigt att på det sättet inteckna för priskompensation beräknade medel.

Jag vill gärna säga att det inte hade funnits någon anledning att göra så stor affär av detta om vi inte också blivit underrättade om att det inte heller i det förslag till anslag för det militära försvaret som kommer att föreläggas riksdagen i januari månad kommer att göras några förändringar. Anslaget kommer att uppföras i vanlig ordning, utan hänsynstagande till de 300 milj. kr. som skall försvinna.

Den inflationspolitik som förs kommer förmodligen att göra det möjligt att påräkna en så stor indexuppräkning – särskilt när man får behålla den metod

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

Ondagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

för indexberäkningen som finns. Den har ju inte försämrats – som har skett för pensionärerna – utan skall verka fullt ut här. Därför är det sannolikt att det kommer att tillföras så mycket priskompensationsmedel att minskningen kan täckas in. Jag vill emellertid upprepa: Principiellt är detta felaktigt, och det strider helt mot de principer som hittills har varit vägledande. Dessutom öppnar det möjligheter att framställa förslag i riksdagen utan att man anslagsmässigt tar konsekvenserna av förslagen.

Herr talman! Jag skall inte trötta med ytterligare argumentering mot de nya principer som regeringen inför. Jag ber att få yrka bifall till den reservation som jag tillsammans med övriga socialdemokrater i utskottet har avgivit i betänkandet.

Anf. 5 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Inte sedan 1920-talet har Sveriges försvarspolitik stått inför större avgöranden än den gör nu i början av 1980-talet. 1925 års försvarsbeslut, som innebar en nedrustning efter första världskrigets ansträngningar, förbyttes ganska snabbt ca tio år senare, 1936, i en upprustning och utbyggnad av det svenska försvaret som sedan inte har avbrutits. Det har gett oss en militärapparat som med hänsyn till folkmängden har hört till de starkaste i världen. Vårt flygvapen har tidvis överträffat alla andra staters utom de verkliga stormakternas. Utbyggnaden har varit möjlig genom vårt goda ekonomiska läge och en hög standard inom teknikens, och då särskilt vapentechnikens, område.

Nu är det inte längre möjligt att upprätthålla denna typ av försvarsorganisation, som ansetts självklar i 40 år. Det beror främst på följande faktorer:

1. Vi har inte längre de ekonomiska förutsättningarna att upprätthålla en organisation av samma storlek och kvalitet som på 1950- och 1960-talen.
2. Även om vi vore villiga att satsa procentuellt lika mycket som på den tiden, så skulle det ändå inte vara tillräckligt, eftersom utvecklingen inom vapenområdet går så snabbt att bara de verkliga stormakterna eller blocken kan hänga med.
3. Samhällsutvecklingen har urholkat försvarsbegreppet och gör det i en ständigt ökande takt, dvs. det blir allt mindre meningsfullt att satsa resurser på militära system när samhället i övrigt blir alltmer sårbart sett ur försörjnings- och skyddssynpunkt.

Till det sistnämnda vill jag säga att det som nyligen har kommit fram i massmedia om vår folkförsörjning och läget i fråga om det ekonomiska försvaret är i det avseendet oerhört avslöjande. Alla som har arbetat med de här frågorna har i årtal vetat om att folkförsörjningen har varit eftersatt, att det ekonomiska försvaret inte har fått de resurser som har behövts och att samhällets sårbarhet hela tiden katastrofalt har ökat. Men i den borgerliga regeringens tankebanor finns inte med några överväganden med anledning av det här, utan man vill fortfarande satsa en massa miljarder på att bygga ut den militära sektorn i stället för att stärka folkförsörjningen och minska sårbarheten i samhället i övrigt. Det är en ologisk tankegång, och det handlar

om två beslutsprocesser som inte går ihop. Regeringen bör på ett mycket klarare sätt än som skett reda ut vad man verkligen menar och vad man avser att göra i framtiden när det gäller just samhällets sårbarhet.

I diskussionen om hur det svenska försvaret skall se ut och organiseras kan man urskilja två väldigt tydligt avgränsade linjer och uppfattningar.

Den första är en högerinriktad, militaristisk och teknisk-industripolitisk linje. Den innebär en fortsatt satsning på tekniskt komplicerade och dyrbara vapensystem som flygplan, stridsvagnar och ubåtar. Det betyder ett uppgivande av den allmänna värnpliktens idé och övergång till någon typ av yrkesförsvär, där man skall ha frivillig värnplikt och välbetald utbildning och tjänstgöring för dem som skall betjäna dessa krigsmaskiner. Det betyder också ett ökat beroende av utlandet. Framför allt innebär det ett ökat beroende av västmakterna och NATO, inte minst manifesterat i det samarbete som nu har inletts i flygplansfrågan med just västtyskt, franskt och italienskt industrikapital. Detta är en annan viktig fråga i det här sammanhanget. Detta gör man alltså för att få tillgång till teknologi och samarbete vid produktion och utveckling av sådana här dyrbara system. Vi har inte längre råd att själva ta fram dem. Därför måste vi söka samarbete internationellt – och då blir vi beroende.

Den andra linjen är en vänsterlinje, en antimilitaristisk nedrustnings- och omrustningslinje. Denna linje innebär en omläggning av försvarskostnaderna ifrån den ensidiga satsningen på den militära sektorn som nu kräver huvudparten av våra försvarsansträngningar, en omflyttning så att det läggs större vikt vid den civila sektorn och vidtas åtgärder för att minska sårbarheten i samhället. Det skulle betyda ett avbrytande av militära flygplansprojekt. Till att börja med måste det betyda att man avbryter tillverkningen och beställningarna av den tredje delserien av Viggen. På sikt innebär det också ett avskaffande av det svenska flygvapnet av i dag. Vi behöver det inte.

Vidare skulle det här innebära ett bibehållande av den allmänna värnplikten, med större inflytande över organisation och utbildning på både civilt och värnpliktigt håll. Den här värnpliktsorganisationen skall då förses med de moderna vapen som vi har möjlighet att ta fram. Vi bör göra en större satsning på defensiva vapen av robottyp. Det finns nu tekniker som ger oss ett väldigt övertag i dessa sammanhang. Det är märkligt att man inte på ett mera bestämt sätt har satsat på den tekniken och minskat utgifterna för de s. k. krigsmaskinerna, som jag nämnde förut.

Det skulle också gynna en svensk data- och elektronikindustri, om man satsade en större del av försvarskostnaderna på just en utbyggnad av robottekniken. Sådana här vapen kan betjänas av värnpliktiga. Det skulle inte behöva bli fråga om någon speciellt komplicerad utbildning. Det handlar om lätthanterliga och lätttrörliga vapen som dessutom är effektiva. En sådan försvarspolitik skulle på sikt möjliggöra en sänkning av försvarskostnaderna och en minskning av beroendet av utlandet.

Beträffande den proposition som vi nu på nytt behandlar, efter avslaget på propositionen i våras, är det mycket lätt att instämma med SAP:s talesman

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

Onsdagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

Eric Holmqvist när det gäller de ekonomiska tankegångar som ligger bakom propositionen. Det är märkligt att det i en tid med inbesparingar på alla samhällslivets områden – inbesparingar som väldigt hårt drabbar många grupper och samhällsfunktioner av olika slag – finns ett område, ett departement, som inte alls drabbas. Den symboliska inbesparingen på 300 milj. kr. som återfinns i den s. k. sparplanen är ju i grund och botten inte alls någon besparing. Man uppskjuter vissa investeringar på byggnadssidan osv. Kanske senarelägger man byggandet av några värn vid våra kuster. Man skjuter kanske renoveringen av några kasernebyggnader till litet längre fram på 1980-talet. I realiteten är det inte fråga om någon minskning av försvarskostnaderna, och det är naturligtvis inte heller tänkt att det skall vara det. Men för skams skull kunde man inte lämna försvarsdepartementet helt utanför när man gick ut och krävde att svenska folket skulle hålla igen och minska sina utgifter.

Vi har i vår motion, precis som tidigare, fört fram våra åsikter om hur det svenska försvaret bör se ut. Vi anser att man i första hand skall låsa ramarna vid den nuvarande nivån. I likhet med vad ÖB föreslår i sitt lägre alternativ kan t. o. m. vi till att börja med tänka oss en försvarssram på 13-miljardersnivån. Det gäller mycket höga belopp, som ger väldigt stora påfrestningar på samhällsorganisationen. Men man kan utgå från den nivån, och det behöver inte betyda, såsom utvecklas i ÖB:s perspektivplan del 2, att försvaret kommer att klappa ihop. Långtifrån: det går att spara mycket på den militära sektorn. De förslag som vi lagt fram i motionen har vi tidigare fört fram, och vi kommer att fortsätta att föra fram dem.

Om vi skall få en realistisk försvarspolitik, som verkligen är till för att försvara Sverige – och inte för att gynna rustningsindustrin i Sverige eller för att vi skall försöka leva upp till något slags gammalt ideal från 1950-talet om att Sverige skall kunna avvisa invasioner till varje pris och sådana mystiska tankegångar – måste vi få ett nytänkande inom försvarssektorn. Vi måste få en överflyttning av medel från den militära sektorn till de civila delarna av totalförsvaret, något som minskar sårbarheten och bygger upp den första försvarslinjen i samhället självt. Först då vi har byggt upp den kan det vara motiverat att börja tala om vad vi skall satsa på den militära sidan. Att vi, som nu, låter 16 miljarder av ungefär 18 för hela totalförsvaret gå till det militära försvaret kan inte tolereras i fortsättningen. Det måste bli ett omtänkande.

Vi kommer självfallet att stödja den socialdemokratiska reservationen när den kommer upp till omröstning. Den innebär ändå en inriktning mot en vettigare och mer realistisk försvarspolitik än det förslag som den borgerliga regeringen och dess moderata försvarsminister lägger fram.

Anf. 6 PER PETERSSON (m):

Herr talman! Såsom har framgått av de båda föregående talarnas inlägg har den fråga vi nu behandlar också tidigare varit föremål för riksdagsbehandling – inte mindre än två gånger år 1980. Jag vill därför börja med att påminna kammarens ledamöter om förhistorien.

I budgetpropositionen 1980 föreslog regeringen som vanligt att riksdagen beträffande det militära försvaret skulle fastställa en utgiftsram för nästkommande budgetår och godkänna riktlinjer för den fortsatta utvecklingen. Till dessa riktlinjer hörde på vanligt sätt en femårig ekonomisk planeringsram.

Dessa förslag behandlades av kammaren den 13 maj på grundval av försvarsutskottets betänkande 1979/80:13. Betänkandet var indelat i punkter.

Punkten om det militära försvarets fortsatta utveckling innehöll en rad olika planeringsfrågor, personalfrågor och frågor om värnpliktsutbildning m. m. Vid den punkten fanns fyra socialdemokratiska reservationer i skilda delfrågor. En gällde den fråga vi nu ånyo riksdagsbehandlar. Riksdagen fattade i denna fråga i en votering beslut i enlighet med regeringens förslag. I en senare behandlad reservation, som gällde enbart motiveringen beträffande kostnadsbesparingar och personalminskningar, stannade riksdagen vid lika röstetal.

I det läget yrkade en borgerlig ledamot återförvisning till utskottet. Voteringen därvidlag gällde hela punkten – alltså även den fråga vi nu ånyo riksdagsbehandlar. Återförvisning beslöts.

Den 21 maj förelåg ett nytt betänkande, nr 19, till behandling i kammaren. Utskott och reseranter vidhöll sina ståndpunkter från föregående betänkande.

Vid voteringen denna gång blev det beträffande det första av de 24 momenten – den fråga vi nu behandlar – lika röstetal i kammaren. Vid lottningen segrade reseranterna, i alla övriga moment beslöts enligt regeringsförslaget. Riksdagen hade därmed beslutat om en ekonomisk planering för fem år som dels stämde illa överens med den utgiftsram för 1980/81 som man redan hade beslutat om, dels innebar avvikelser från 1977 års femåriga försvarsbeslut. Klart är också att voteringsmissarna såväl den 13 som den 21 maj var helt oavsiktliga.

Regeringen har mot den bakgrunden i proposition 1980/81:4 ånyo föreslagit riksdagen att godkänna de förslag till riktlinjer för det militära försvaret som följer av 1977 års riksdagsbeslut om femårig ekonomisk planeringsram, dvs. att ramen för tiden 1980/81–1984/85 skall vara 68 247 milj. kr.

Socialdemokraterna vidhåller sin uppfattning att femårsramen skall vara ca 2 miljarder lägre.

Vänsterpartiet kommunisterna har, som framgått av Oswald Söderqvists anförande, använt möjligheten att motionera och väckt en lång försvarsmotion, där de bl. a. föreslår drastiska minskningar av försvarets ekonomiska ramar och framför förslag om mycket mindre resurser till flyg och pansar.

Oswald Söderqvist har här också lämnat en beskrivning av regeringens avsikter som inte alls stämmer med verkligheten. Han har vidare refererat till ett program i TV om det ekonomiska försvaret, där det också finns mycket att tillägga. Det programmet gav icke en riktig bild av det ekonomiska försvarets

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

Onsdagen den
19 november 1980

*Riklinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

arbete och läge.

De frågor som Oswald Söderqvist i övrigt väckte vad det gäller försvarets framtid – hur det skall vara utformat och hur det skall utrustas – är frågor som just nu provas av 1978 års försvarskommitté. Men jag vill påstå att vpk:s agerande i dag liksom tidigare sker helt utan hänsyn till Sveriges säkerhetspolitiska läge. Vpk:s motion har också avstyrkts av ett enhälligt försvarsutskott.

Vad har hänt i fråga om Sveriges säkerhetspolitiska läge efter 1977 års försvarsbeslut om en femårsram eller efter vårens riksdagsbehandling? Har det hänt någonting i vår omvärld som ger anledning till minskning av vårt försvar? Svaret är nej. Tyvärr har utvecklingen i världen medfört en ökning av riskerna för vår framtida fred och frihet.

Sanningen är den att såväl NATO som Warszawapakten har starka militära förband rustade för omedelbar krigsinsats i Europa. Såväl NATO som WP har bindningar till andra delar av världen, där den akuta oron är större än i Europa. Det pågår öppet krig mellan två viktiga oljeländer, Irak och Iran. Även Sovjets invasion i Afghanistan fortsätter. Nya oroshärdar har tillkommit utöver de tidigare – Mellanöstern, Afrikas horn, södra Afrika och Bortre Indien med Kampuchea, dvs. förutvarande Cambodja.

Bristen på olja ökar också spänningen i världen och mellan världens stora stater.

Enligt min mycket bestämda mening har spänningen och därmed krigsriskerna i världen ökat i förhållande till bedömningen såväl år 1977 som våren 1980.

Jag vet hur angeläget det är med en långsiktig planering för vårt försvar. Jag beklagar att socialdemokraterna vidhåller sitt förslag om en minskad ram till försvaret.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag i dess betänkande nr 1.

Anf. 7 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag undrar om förhistorien till det här egentligen förtjänar att hållas vid liv i folks minne. Jag tror knappast det. Hade inte herr Lidgard i sitt nit rest sig upp och begärt återförvisning av ärendet i en bagatellfråga, hade vi sluppit ifrån denna diskussion. Vi kan ju inte göra något åt riksdagens arbetsformer, eftersom det i riksdagsordningen är föreskrivet hur vi skall handla. Jag vill bara till Per Petersson säga att jag inte tror att vi tjänar någonting på att fortsätta debatten om vem som bar skulden.

Jag har i mitt inlägg avstått från att gå in på vår säkerhets- och försvarspolitik – den får vi möjlighet att återkomma till – utan har bara velat anknyta till den proposition som föreligger och där vi har att behandla ramarna för försvaret. Jag vill inte göra anmärkningar mot dem som tar tillfället i akt att här ta upp en försvarsdiskussion – det må man ha rätt att göra – men själv avstår jag från att gå in i den debatten.

Däremot vill jag gärna säga till Per Petersson, med anledning av det han slutade med att säga, att det ju ständigt, ja, under så lång tid som jag har erfarenhet av i mitt riksdagsarbete, har funnits differenser mellan vad

moderaterna – det tidigare högerpartiet – velat ge åt det militära försvaret och vad vi från socialdemokratiskt håll har velat ge. Det har också varit skillnader mellan moderaterna, folkpartiet och centern i de här frågorna. Man skulle kunna uttrycka det så, att de 300 miljoner som man nu tar bort gör att man kanske kan tala om en försvarspolitik som, om den skulle fortsätta på den nivån, närmast skulle svara mot en linje som centern och folkpartiet har företrätt tidigare.

Stabiliteten i planeringen vill vi inte gå ifrån. Jag är i verkligheten tvärtemot mycket angelägen att bevara den. Det är också av det skälet som jag varnar för att börja laborera med helt nya principer när det gäller de tal som vi skall lägga till grund för vårt agerande. Sådant handlande tycker jag är allvarligt, och jag undrar om det inte finns anledning också för andra att fundera över om man inte då har frångått principerna i det hittillsvarande planeringssystemet.

Anf. 8 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag instämmer gärna med Per Petersson när han säger att det säkerhetspolitiska läget har försämrats och att spänningarna internationellt har ökat på ett mycket oroväckande sätt under de senaste åren. Jag har inte alls någon skiljaktig bedömning när det gäller de sakerna.

Men, Per Petersson, det hjälper inte om vi satsar ytterligare några miljoner eller t. o. m. någon extra miljard på det svenska försvaret i ljuset av det försämrade internationella läget. Det förbättrar inte vår säkerhetspolitiska situation. Det var det som jag ville försöka att – för vilken gång i ordningen vet jag inte – påpeka i mitt första inlägg. Så länge vi inte kan organisera vårt samhälle så att det klarar ens en fredskris utan allvarliga verkningar, hur i Herrans namn skall vi då kunna klara ett krigsförhållande, om vi inte ordnar vår försörjning av viktiga samhällsfunktioner på ett bättre sätt än vad vi har gjort i dag? Det är meningslöst att tala om att vi måste bibehålla eller t. o. m. öka anslagen på den militära sidan, när effekten av alla de miljarder som slängs ut där samtidigt undergrävs av den utveckling som samhället genomgår, med allt större sårbarhet på en mängd olika områden – som jag inte skall ta upp här i dag men som jag får återkomma till senare. Det förbättrar inte vår nationella säkerhet att satsa flera miljarder på ett militärt försvar – som dessutom i sig självt på grund av den teknologiska utvecklingen blir alltmera sårbart och ömtåligt vid avspärningar, drivmedelsbrist osv. Det är ju där felet ligger.

Det är sant att detta är en stor fråga att ta upp – det är hela vår försvarspolitikens idéinställning. Men vi kommer att göra det, därför att de här frågorna är alldeles för viktiga för att vi skulle underlåta att ta tillfället i akt att debattera dem.

Jag vill gärna notera vad Eric Holmqvist här sade – det understryker vad jag framhöll i mitt första inlägg: Det finns och har alltid funnits två tydliga linjer i den svenska försvarsdebatten. Det finns en högerlinje, som alltid har följts av Per Petersson och Eric Krönmark och av era företrädare i det gamla högerpartiet. Ni fullföljer denna tradition. Det finns också en vänsterlinje,

Nr 27

**Onsdagen den
19 november 1980**

Riktlinjer för det militära försvarets fortsatta utveckling

som förordar en annan utveckling.

Sedan några ord om det ekonomiska försvaret, Per Petersson. Jag har arbetat nästan hela mitt liv på underhållssidan inom det svenska militära försvaret. Jag har arbetat inom många militärområden – i övre Norrland och i östra milo i Strängnäs. När jag inte sitter i riksdagen arbetar jag inom civilförsvaret med det ekonomiska försvaret. Det som sades i det där TV-programmet kunde jag ha talat om för Per Petersson för flera år sedan – det är sant, och så ligger det till med den saken.

Innan jag slutar vill jag yrka bifall till vår motion 9, något som jag glömde att göra i mitt första inlägg.

Anf. 9 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Först till Eric Holmqvist. Jag noterar att Eric Holmqvist inte bestred min beskrivning av hur det här hade gått till, dvs. att vi en gång i riksdagen har fattat ett majoritetsbeslut om den här femåriga ramen och att vi sedan kom i lottsituation, där regeringens förslag förlorade.

Sedan sade Eric Holmqvist att det är moderaterna som driver en viss försvarspolitik linje. Jag vill erinra om att det förslag som jag nu är talesman för bygger på ett förslag i ett betänkande av 1974 års försvarskommitté, där moderater, centerpartister och folkpartister stod eniga bakom ett uttalande som resulterade i det regeringsförslag som trepartiregeringen lade fram år 1977. Försöket att utmåla det hela som om moderaterna hade en annan mening när det gäller det nu aktuella försvarsbeslutet bygger på en helt felaktig beskrivning av vad som förekommit.

Sedan tycker jag, Eric Holmqvist, att det är beklagligt att socialdemokraterna trots den säkerhetspolitiska utvecklingen i världen – en utveckling som inte ens Oswald Söderqvist försöker bestrida – ändå vidhåller att vi skall ha en lägre satsning på det militära försvaret.

Oswald Söderqvist sade att vpk länge har förfäktat en annan mening om vårt försvars utformning. Ja, det har vi alla tagit del av. Alla vpk-förslag som behandlats av försvarsutskottet har där fått enhälligt avstyrkande.

Försvarets framtida utformning, som Oswald Söderqvist också var inne på, är en fråga som behandlas av 1978 års försvarskommitté. Jag vill till sist erinra Oswald Söderqvist och andra i kammaren om att det första betänkande som denna försvarskommitté avgav var enhälligt.

Anf. 10 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Herr talman! Till Per Petersson vill jag säga att man verkligen inte får göra en så enkel bedömning av vår försvars- och säkerhetspolitik som han gör. Det förhållandet att vi kan ha delade meningar om något hundratal miljoner till det militära försvaret har ingenting med detta att skaffa. Styrkan i det svenska försvaret bärs upp av att vi under årtionden kontinuerligt kunnat bygga upp våra försvarsresurser. De finns där, och ingen kan ta dem ifrån oss. Det är möjligt att den tekniska utvecklingen en gång i framtiden kommer att göra en hel del av dessa satsningar meningslösa. Men jag vill varna för att man på grund av differenser av det här slaget går ut och säger att det är fråga

om olika ställningstaganden när det gäller vår säkerhetspolitik. Det innebär att man bedömer den här frågan helt felaktigt. Våra resurser för att försvara oss har ingenting att göra med att vi diskuterar några hundratal miljoner för framtiden. Det är inte på något sätt avgörande.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

Anf. 11 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Jag är glad över att Eric Holmqvist också är beredd att ta intryck av den säkerhetspolitiska utvecklingen, och jag är glad att höra att Eric Holmqvist också menar att det är ett värde att ha en fast och god planering i försvaret. Jag tycker det är riktigt av riksdagen att nu fullfölja det femåriga försvarsbeslut som vi fattade 1977 och inte låta det ändras av voteringsmissar.

Anf. 12 Försvarsministern ERIC KRÖNMARK:

Herr talman! De mera övergripande försvarspolitiska debatterna har vi ju regelmässigt under våren här i riksdagen. Jag hade därför inte tänkt lägga mig i den här debatten, men efter att ha lyssnat till vissa uttalanden finner jag det nödvändigt att göra ett par enkla deklARATIONER.

Eric Holmqvist menade att vi från regeringens sida genom att följa den här linjen har frångått principerna i försvarets ekonomiska planeringssystem. Jag vill bestämt säga att så är icke fallet.

Vi har i samband med besparingspropositionen lagt fram ett förslag till besparingar även på försvarets huvudtitel – besparingar på 300 milj. kr. – vilket är möjligt genom att det kompenSationssystem som vi har inte fungerar helt tillfredsställande tidsmässigt i takt med prisutvecklingen. Det innebär att det just för det kommande budgetåret är möjligt att göra en sådan här reduktion av försvarsutgifterna på områden som icke drabbar personal, icke drabbar utbildning och icke drabbar materiel, och det stör således inte på något sätt innehålllet i den långsiktiga planeringen. Om det däremot skulle bli så att riksdagen återigen fattar beslut om den planeringsinriktning som Eric Holmqvist förordar skulle detta däremot innebära ett klart trendbrott i det militära försvarets planering, för i så fall skall försvarsutgifterna från nästa budgetår reduceras med ca 600 milj. kr., och jag garanterar att det icke kan ske utan att det inverkar just på utbildning och materiel. Det får alltså direkt inverkan också på den framtida krigsorganisationen.

Vi har systemet att vi tar ställning till den långsiktiga planeringsinriktningen vart femte år, och nästa femåriga försvarsbeslut förbereds f. n. i en parlamentarisk försvarskommitté. Skulle det bli så att vi nu gick ner på en planeringsinriktning enligt socialdemokraternas förslag, som för en femårsperiod innebär ca 2 miljarder kronor, finns det inte möjlighet att säga annat än att ändringen blir ganska genomgripande.

Nu är det ju tekniskt-formellt på det viset att vi skall fatta ett försvarsbeslut våren 1982, så några direkt vådliga konsekvenser skulle inte uppstå, eftersom beslutet i dag bara har betydelse för nästa budgetår. Men jag vill hävda att skulle riksdagen återigen fatta beslut om att välja den socialdemokratiska planeringsnivån, då har man faktiskt frångått inriktningen i planeringssystemet.

Onsdagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

met, och det är det som skall vara styrande.

Jag skall inte gå in på den säkerhetspolitiska bedömningen. Men jag vill säga att det tycks vara en samstämmig uppfattning över partigränserna – jag tror vi kan vara överens om det – att det säkerhetspolitiska läget i världen i dag är bekymmersamt. Delvis gäller det förhållandena i områden som inte ligger så långt ifrån oss. Och hur sådana här beslut uppfattas i utlandet är en faktor av mycket stor psykologisk betydelse.

Skulle den svenska riksdagen besluta att sänka ambitionerna i planeringsinriktningen för det militära försvaret, då bidrar vi sannerligen icke till att öka stabiliteten i vår del av världen. Vi har faktiskt en skyldighet att leva upp till det ansvar vi har när det gäller att främja stabilitet. Utan stabilitet kan vi aldrig nå det övergripande målet, nämligen att åstadkomma avspänning. Det är ju också ett mål som vi alla är överens om.

Anf. 13 ERIC HOLMQVIST (s):

Herr talman! Jag lovar kammarens ledamöter att jag inte skall ta upp den här inviten till en debatt om vår säkerhets- och försvarspolitik i stort utan att jag bara skall nöja mig med det som jag har tagit upp förut.

Jag vill erinra försvarsministern om att tillvägagångssättet hittills vid förhandlingar av olika slag när det gällt försvarsramarna har varit att man har kommit fram till ett belopp. Ibland har det varit möjligt att förena partierna, ibland har man inte kunnat bli ense om en mening. Men man har fixerat sina ståndpunkter i vissa belopp, som har skrivits in i förslaget. Sedan har man varit överens om att till detta skall komma en garanti för att penningutvecklingen icke skall rubba förutsättningarna. Ibland har vi också haft ett tillägg för de särskilda kostnaderna för den tekniska utvecklingen. Men vad man gör nu är att frånga själva ställningstagandet och säga att det här inte gäller mer än att det kan ingå i detta pristillägg. Det är ju i verkligheten att dra ner i fråga om den faktor som man har varit överens om – hur compensation skall ske. Man behandlar inte den faktorn med den respekt som jag tycker man skall visa, utan man säger att det får bli vad det kan och att detta inte är någonting att fästa sig vid.

Jag är övertygad om att de insiktsfulla – det här är en komplicerad historia – som läser riksdagsprotokollet kommer att ge mig rätt i min beskrivning, att den väg som försvarsministern nu slår in på innebär helt nya principer.

I övrigt skall jag inte fortsätta debatten på den här punkten.

Anf. 14 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det är märkligt att höra regeringens representanter – eller jag skall kanske snarare säga moderata samlingspartiets representant – i den här debatten. Det är som om jag talade för döva öron. Man vill inte gå in på någon som helst debatt om den allvarliga fråga som jag har tagit upp. Om vi nu är överens om att det är ett säkerhetspolitiskt skärpt läge och att vi behöver offra mer för vår nationella säkerhet, så är det meningslöst att offra miljarder ytterligare på att bygga ut när det gäller flygplan och sådana saker. Det kommer inte att öka vår nationella säkerhet, eftersom samhället i övrigt

Onsdagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

är så sårbart och så utsatt för de allra minsta störningar.

När det gäller det ekonomiska försvaret hörde jag försvarsministern i TV. Det var ett ganska ynkligt framträdande, måste jag säga. Där visades tydligt och klart att försvarsministern inte visste ett dugg om hur han skulle hantera den här frågan – att det ekonomiska försvaret och folkförsörjningen är i så miserabelt skick.

Jag vill läsa upp vad överstyrelsen för ekonomiskt försvar sade i budgetpropositionen i år – proposition 100, bilaga 14, handelsdepartementet:

”I fråga om svensk samhällsutveckling konstaterar ÖEF bl. a. att strukturförändringarna inom svensk industri har lett till färre och större produktionsenheter och mer specialinriktad produktion. Näringslivet har i växande grad blivit beroende av jämn och säker tillförsel av råvaror, halvfabrikat, komponenter och reservdelar från utländska leverantörer. Exportberoendet har ökat i takt med att grenar av industrin krävt större marknader än den som Sverige utgör. Vissa försörjningsviktiga varor och tjänster produceras av allt färre svenska företag. I vissa fall har tillverkningen helt lagts ner. Denna utveckling, som enligt tillgängliga prognoser i flera avseenden kommer att fortgå under överskådlig tid, innebär enligt ÖEF problem för försörjningsberedskapen.”

Men ni stiger upp här i talarstolen och pratar som om detta inte skulle spela någon roll. Ni talar om att det måste anslås fler miljarder till det militära försvaret. Vad skall ni ha dem till?

Alla som är tillräckligt gamla för att komma ihåg kriget 1939–1945 minns symbolen den svenska igelkotten. Det var en bra symbol, ett uttryck för den svenska viljan att försvara sig, med taggar åt alla håll. Vi kan naturligtvis bygga ut den svenska igelkotten och gödsla landet med kanoner, flygplan och sådana saker, men om igelkotten under är död hjälper det inte att skinnet är taggigt. Då har man bara att rulla över den på rygg och äta upp den. Det är den saken frågan gäller – inte om 500 eller 600 miljoner skall anslås hit eller dit till ramarna för det militära försvaret. Vi skall inte föra en debatt som ligger utanför vad det verkligen handlar om.

Anf. 15 Försvarsministern ERIC KRÖNMARK:

Herr talman! Först några ord i den seriösa delen av den här debatten, och då skall jag vända mig till Eric Holmqvist.

Jag vill gentemot vad Eric Holmqvist sade framhålla att det föreliggande förslaget faktiskt inte innebär något brott mot principerna i det långsiktiga planeringssystemet. Det är helt klart att det finns bristområden inom det militära försvaret, på grund av att priskompensationssystemet under framför allt de två första åren av den innevarande försvarsbeslutsperioden inte kunde förhindra rätt stora underskott. Det innebär att vi icke har kunnat infria vad riksdagen trodde att vi skulle infria när beslutet fattades våren 1977. Det finns alltså i och för sig sakliga skäl som talar för att vi inte skulle ha gjort några som helst besparingar på det militära försvarets område. Men jag vet att Eric Holmqvist och jag är överens om att en nations ekonomiska styrka

Onsdagen den
19 november 1980

*Riktlinjer för det
militära försvarets
fortsatta utveckling*

också är en säkerhetspolitisk faktor. När det nu fanns en praktisk möjlighet att göra denna besparing på 300 milj. kr. utan att den fick konsekvenser för effekten i fråga om krigsorganisationen ansåg jag att vi bör acceptera den. Det gläder mig att när det gäller åtgärden som sådan tycks Eric Holmqvist och jag vara helt överens.

Sedan till Oswald Söderqvist, som tar upp hela totalförsvarets avvägningsproblem. Det har han formell möjlighet att göra. Jag tycker att tidpunkten kanske inte är riktigt väl vald att ta upp en sådan övergripande försvarspolitisk och säkerhetspolitisk debatt. Låt mig bara säga att här i Sverige är vi i det läget att ingen totalförsvargren har sådana förhållanden att vi kan påstå att de är helt tillfredsställande. Det finns brister i det militära försvaret, och det finns brister i de andra totalförsvargrenarna. Det finns brister i fråga om det ekonomiska försvaret – det har jag också varit medveten om. Jag vill å andra sidan eftertryckligt framhålla att Sveriges ekonomiska försvar på grund av sin planering och på grund av vårt lands speciella förutsättningar dock är ett av de bästa ekonomiska försvaren i hela världen.

Frågan om samhällets sårbarhet har vi uppmärksammat och söker finna botemedel mot sedan några år tillbaka. Låt mig här från kammarens talarstol passa på att säga att det TV-program som här har apostroferats sannerligen inte tillhör de sakligaste som har producerats i Sveriges television. Det var ett program som i sig var tendentiöst. Det är inte genom att åberopa sådana inslag i debatten som vi skall åstadkomma förbättringar i det svenska totalförsvaret. När herr Söderqvist i en politisk debatt använder så vårdslösa uttryck att han säger att jag företräder en linje som gödslar det här landet med kanoner, tycker jag det är meningslöst att fortsätta debatten med honom. Jag skulle bara vilja ställa frågan: Vilka intressen är det man företräder, om man behöver använda sig av en sådan argumentationsteknik när vi diskuterar en fråga som vanligtvis här i landet och i alla andra länder betraktas som en av de mest seriösa?

Anf. 16 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det är ju ett känt debattknep att kringgå sakfrågan om den är besvärlig och i stället tala om diverse andra saker. Då tillgriper man knep som att avfärda debattmotståndare som icke seriösa och att beskylla framföranden i massmedia som enligt min mening är mycket välunderbyggda – och jag vågar påstå att jag mycket väl känner till de här sakerna – för att vara tendentiösa och kallar dem övertramp.

Försvarsministern tar däremot inte upp den sakliga debatten om hur allvarligt detta läge är, trots att jag fört den med utgångspunkt från citat ur regeringens egen proposition! Vi kommer inte längre i den här debatten, eftersom moderaternas företrädare anser att lösningen på alla säkerhetsproblem framför allt ligger i en ökning av det militära försvaret. Det har ni alltid gjort, och det fortsätter ni med. Ni är högerlinjen i den svenska försvarsdebatten.

Jag sade inte att Eric Krönmark hade sagt att landet skulle späckas med kanoner. Jag sade att man kan spacka landet med kanoner, flygplan och

annat – på en sådan punkt bör man inte behöva bli felciterad – men att det inte hjälper om samhället där under är så svagt att det brakar ihop.

Den här debatten får vi säkert anledning att fortsätta vid andra tillfällen. Jag är också övertygad om att svenska folket nu är mycket mera medvetet om de här problemen än det var under de goda åren på 1950- och 1960-talen, när det fanns pengar att ganska urskillningslöst slänga ut på de här sakerna utan att ta hänsyn till samhällsutvecklingen i övrigt.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls med 308 röster mot 21 för motion 9 av Lars Werner m. fl.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 164 för reservationen av Eric Holmqvist m. fl.

8 § Sölvsbackaströmmarna

Föredrogs civilutskottets betänkande 1980/81:3 om en överenskommelse angående Sölvsbackaströmmarna (prop. 1980/81:26).

Anf. 17 PER BERGMAN (s):

Herr talman! "Sölvsbacka i våra hjärtan" kan man säga var förtecken för debatten här för ett år sedan, och beslutet gick i samma riktning. Då förde vi en rätt intensiv och ingående debatt om det önskvärda i att bevara Sölvsbackaströmmarna. Den som läser protokollet från debatten förra året finner att alla egentligen ville bevara Sölvsbacka. Man tyckte att det var värdefullt att göra det – stora naturvärden och andra viktiga intressen stod på spel. Alla tog nu inte konsekvensen av det, men gudskelov blev det majoritet för ståndpunktstagandet att fullfölja önskemålet och talet om att rädda Sölvsbacka.

Utgångspunkten var ett beslut av den dåvarande folkpartiregeringen – salig i åminnelse, höll jag på att säga – om att medge Trångfors AB att bygga ut strömmarna, trots att praktiskt taget alla som haft att yttra sig i frågan sagt nej: vattendomstolen, naturvårdsverket osv.

Det beslutet upprörde många, också många riksdagsmän – ur alla partier, utom folkpartiet förstås. Ja, det kanske upprörde folkpartisterna också, men de visade det inte i handling. Företrädare för alla andra partier väckte motioner i vilka krävdes att man inte skulle bygga ut.

När frågan var uppe i civilutskottet kunde vi med den saklighet som vi måste iaktta notera att vi inte kunde göra någonting åt företagets tillåtlighet. Den saken hade avgjorts av regeringen i laga ordning, fast det hade gått på kryckor. Vi kunde alltså inte ändra det beslutet. Även om man ville ändra den fysiska riksplaneringen, så hjälpte inte det.

Då sade vi oss att man måste ta till någonting alldeles speciellt, och vi

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

Sölvsbackaströmmarna

Onsdagen den
19 november 1980

*Sölvbackaström-
marna*

bestämde oss för "extraordinära åtgärder för detta undantagsfall", som det står i utskottets betänkande. Vi bestämde oss för att finna en väg ur den situation som alla fann så olustig och förhindra att Sölvbacka byggdes ut.

Vi kom fram till att man kunde försöka förmå Trångfors AB att avstå från sin rätt. Det kunde ske enklast och snabbast genom att man förhandlade med företaget och erbjöd någonting som det kunde nöja sig med i stället för att bygga ut Sölvbacka. Det blev utskottets beslut, och det blev också riksdagens beslut.

Det var alltså ett klart och entydigt ställningstagande såväl från utskottets som från riksdagens sida. Kort därefter tillsatte regeringen en förhandlare, en man som skulle på regeringens vägnar föra talan i saken och försöka förverkliga riksdagens beslut.

Nu har jag litet svårt att skilja mellan regeringen och den person som hade uppdraget att förhandla, för regeringen har ställt sig bakom det papper där han redovisar resultatet av sitt arbete. Trots det skall jag försöka avhålla mig från att utveckla min mening om själva förhandlingsprodukten. Den kunde bli föremål för många elaka kommentarer, men förhandlaren är inte här och kan inte yttra sig i kammaren, och jag skall därför avstå från det.

Men jag kan inte avstå från kritiken, för han var regeringens man, och regeringen har ställt upp bakom honom till punkt och pricka. Man har inte lagt till någonting och inte dragit ifrån någonting, så regeringen är ansvarig för allt vad som där står, sett ur den s. k. formella synpunkten.

Då vill jag bara notera två saker, för att inte fördjupa mig alltför mycket i den biten. Det är häpnadsväckande ting man kan iaktta. Jag avser dels den tolkning av riksdagens beslut som finns redovisad och som fullföljs i propositionen, dels oviljan att fullfölja förhandlingarna trots att man har haft en förhandlingsvillig motpart – hade man inte haft det, kunde det ha funnits skäl för att inte fortsätta, men man hade alltså en motpart som var villig att förhandla.

Det står på ett ställe att uppdraget att förhandla om att bolaget avstår från sin rätt kan innefatta ett uppdrag om att bolaget endast delvis avstår från den rätten. Det hänvisas i promemorian till "vanligt juridiskt språkbruk". Jag har väl ibland sagt någon elakhet om juridik och juridiskt språkbruk och allt detta, men något oförsämdare har jag aldrig varit med om än den formuleringen. Det var naturligtvis inte avsett så, men i sak är det en förolämpning mot juridiskt språkbruk – som är något annat än detta. Jag skall inte försöka att karakterisera detta, men jag vill säga att det är upprörande att se hur man kan tolka riksdagens beslut på det här sättet. Man bygger likadant som man hade tänkt från början, men under en viss tid på året minskar man tappningarna litet grand, med ungefär 16–17 % – det skall alltså uppfattas vara detsamma som att avstå från sin rätt att inte bygga ut.

Det står också angivet att en företrädare för bolaget har upplyst förhandlaren om att Vattenfall mycket bestämt motsätter sig att medverka genom att avstå från några rättigheter och att han därför inte ansett sig kunna gå närmare in på en sådan lösning. Det är väl också rätt märkligt. Här skall

staten tala med sina egna verk genom ett enskilt bolag, som kan sägas vara i intressekonflikt med staten. Om det är juridik så vet jag inte vad man skall ty sig till i sådana sammanhang.

Läget i dag är att vi har en proposition, där det framgår att regeringen har avstått från att fullfölja riksdagens beslut. Redan på den grunden bör riksdagen kunna avvisa förslaget.

Med den utgångspunkten finns det egentligen ingen anledning att gå in på det som regeringen framlägger som sitt förslag och som karakteriseras som ett – det bjuder mig emot att ta ordet i min mun – minimitappningsalternativ. Det sägs att man inte skall missbruka Guds ord, fast vi kanske gör det. Men svenska språket bör vi vara aktsamma om. Är det en minimitappning när man reducerar tappningen med 16–17 %? Skulle 83–84 % vara ett "minimum" i förhållande till 100 %? Jag vet inte om det är min brist på matematiska kunskaper eller juridisk begåvning som medför att jag inte kan göra en sådan tolkning. Hade man handskats så med pengar hade det varit straffbart – då hade man säkerligen åkt in. Men ord, tankar och idéer får man tydligen handskas med hur man vill.

Man känner sig upprörd över det här försöket att lura folk med att kalla förslaget ett minimitappningsalternativ. Kalla det vad det är i stället – det vore ett uttryck för stil.

Om det här är ett förslag som man skall ta på allvar måste jag säga att det har kolossala brister. Det täcker inte önskemålet att rädda Sölvsbackaströmmarna – naturvårdsintresset blir inte tillgodosett, och fisket blir inte bevarat. De som har intresse för det har framfört sina synpunkter förgäves. Och ersättningsbeloppet för det man får för pengarna är väldigt högt, även om det kanske inte är högt i sig. Och vi vet inte var ersättningsanspråken kommer att sluta heller.

Jag lyssnade på TV i går, där gammalt klokt, fint folk sade: Jag sätter mig i vägen när de kommer. Det gjorde de förra gången. Jag vet inte om de kommer att göra det nu, men gör de det är det klart att entreprenören inte godtar det som ett avbrott att ta igen sig på utan han vill ha ersättning för att han inte kan fullfölja sitt arbete.

Detta har antytts med dunkla ord i skrivelsen till regeringen, men regeringen har inte sagt någonting om det. Det här problemet finns i alla fall, och självklart kommer skåningarna inte att acceptera ett kontrakt utan att ha garantier för ersättning om arbetet avbryts på grund av att det blir sittningar och sådant där uppe. Vad allt detta kommer att kosta vet vi ingenting om.

Också skattefrågan är en s. k. delikat fråga. Jag kanske inte skulle beröra den, men det kan ju spela en viss roll vilken bedömning man gör av anslagets karaktär. Då börjar vi komma in på det här med skatteteknik, där vi brukar klandra det privata för dålig moral. Detta är också en oklarhet. Förslaget borde ha varit rent på den här punkten när vi nu har att ta ställning till det. Men jag bortser från det – jag tycker att förslaget som sådant inte är värt en saklig behandling.

Det är klart att det här är en bekymmersam fråga framför allt naturligtvis

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Sölvsbackaström-
marna*

Onsdagen den
19 november 1980

*Sölvsbackaström-
marna*

för centerpartiet. Vi fick häromdagen i pressen läsa ett TT-meddelande utsänt av en man som tyvärr inte heller kan delta i debatten. Jag beklagar att jag måste beröra sådana här saker, men jag gör det därför att den som stod bakom det här meddelandet är kanslichef på centerns partikansli. Jag förmodar att det finns ett samband med det som vi nu diskuterar, för han handlar naturligtvis inte på eget initiativ utan det sker någon form av samråd. Han har väl också ett visst inflytande på frågornas utformning innan de hamnar för avgörande i den här lokalen. Personen i fråga har alltså hållit ett tal, där han sagt vissa saker som egentligen är mycket upprörande mot bakgrund av att de sagts av någon som har den här ställningen. I andra sammanhang kan ju folk uttala sig och säga vad som helst, och vi får acceptera det, men har man en roll i det politiska livet måste man beakta det när man uttalar sig.

Uttalandet speglar något av de bekymmer som centern har i den här frågan. Där sägs om socialdemokraternas agerande och om den reservation vi har avgivit, att detta är en stor bluff mot den svenska miljöopinionen. Jag vill med anledning av det säga att en del centerpartister är experter när det gäller att bluffa i miljöfrågor. Utan att vilja ifrågasätta den här personens kompetens att bedöma socialdemokraternas ställningstagande måste jag säga att uttalandet tyder på en stor osäkerhet, en stor ångslan och ett dåligt samvete inom den centrala centerpartiledningen. För det är ju så att det har motionerats av nuvarande centerpartistatsråd och av andra centerpartister – jag tänker inte bara på Anders Dahlgren nu – vilka har agerat i den här frågan och sagt sin mening. Man har sagt: Sölvsbacka skall vi rädda! I valrörelsen var det ett stort nummer där uppe. Det gavs ut skrifter med samma budskap, vilka vände sig till ungdomen i Storsjö. Och det är klart att detta är ett bekymmer för centern. Jag vet av egen erfarenhet att det finns åtskilliga centerpartistiska riksdagsledamöter som är djupt engagerade i miljöfrågorna och som också vill rädda Sölvsbacka. De har utan tvivel ett mycket starkt personligt engagemang även i den här frågan, det är jag helt övertygad om. De har sitt lilla helvete i dag, och de vändas inför den behandling av frågan som nu presenteras för oss. Jag tycker det är synd om dem, för de har naturligtvis en press på sig. Jag tvivlar alltså inte på att de är djupt engagerade, utan jag vet att de är det, efter de personliga kontakter och samtal om sådana här frågor som jag har haft med dem under årens lopp.

Sett mot den här bakgrunden är kanslichefens uttalande ett utspel. Han säger att två saker kan rädda Sölvsbacka: dels att riksdagen tillgriper en speciallagstiftning för att förbjuda utbyggnaden och att vi betalar vad domstolen kommer att bestämma, dels att riksdagen anvisar 286 milj. kr. som skall ges till bolaget.

Man blir närmast beklämd när man hör sådana saker. Detta skall alltså vara de alternativ vi har att ta ställning till. Vet den här mannen vad det skulle innebära om vi tillgriper alternativet med en speciallagstiftning? Vi skulle så att säga expropriera en rätt som samhället har gett ett företag, utan att ens ha försökt att förhandla på de grunder som företaget vill förhandla på. Det

föreligger dessutom närmast grundlagshinder för det här, för man får inte stifta lagar som riktas mot enskild person eller enskilt företag eller som berör enskilt ärende. Det är klart att man kan stifta en lag med allmän karaktär, som sedan kan gälla i ett enskilt fall, och det skulle i så fall kunna tillämpas här. Detta är emellertid en konstitutionell fråga. Jag tycker i och för sig att den är intressant, men den är ändå en abstraktion. Vi skall i vilket fall inte handskas med frågorna på det här sättet. Jag föreställer mig att personen i fråga är rätt ensam om den här bedömningen, och jag är glad att ingen riksdagsman har fört fram att man skall tillgripa det här medlet, som ju innebär ett brott mot vår rättstradition.

Det andra alternativet som angavs är ju lika dumt, för det finns ingen mottagare av de här 286 miljonerna. Och hur har man då kommit fram till det beloppet? Jo, det är ett sätt att beräkna som har praktiserats av många i det här sammanhanget. Men det finns som sagt ingen som vill ta emot dessa pengar.

De två förslag till att rädda Sölvsbacka som här framförts genom den här mannen framstår alltså – för att använda det uttryck som använts om annat av honom själv – som bluff.

Men, herr talman, det förhåller sig så att riksdagen klart och entydigt har uttalat att Sölvsbacka inte skall byggas ut. Riksdagen har anvisat en framkomlig väg att förhandla. Företaget, Trångfors AB, är villigt att förhandla. Men företaget vill inte ha pengar, utan elkraft i någon form, och det bör då prövas om den förhandlingssitsen är möjlig att genomföra. Jag tror, utan att jag trängt in i detta, att den är möjlig att genomföra, för staten disponerar ju genom Vattenfall en rad resurser av olika slag. Vi kan så att säga göra ett byte med vara mot vara, och då är saken klar, tycker jag. Men det är ju en förhandlingsfråga och bör tas upp till diskussion. Framför allt får det inte, som framskyntar i det här materialet, vara avgörande att Vattenfall inte vill. *Inte skall de statliga verken styra riksdagen.* Tvärtom är det vi som skall styra dem. Jag fattar inte den slätstrukenhet som propositionens material vittnar om i den här frågan.

Herr talman! Saken är skäligen enkel. Riksdagen har fattat ett beslut som är klart och entydigt, och riksdagen har givit regeringen ett uppdrag som också är klart och entydigt. Jag hoppas att regeringen fullföljer förhandlingarna, eftersom jag hoppas att riksdagen fattar det beslutet, och att regeringen gör det utan att känna att prestige har blivit kränkt, något som naturligtvis kan spela en viss roll för regeringen i den här frågan. Jag hoppas att regeringen respekterar den parlamentariska principen i det här samhället, att har riksdagen fattat ett beslut, får det också gälla vid själva tillämpningen. Så svårt kan det inte vara.

Med det sagda yrkar jag, herr talman, bifall till reservationen.

Anf. 18 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Beslutet om Sölvsbackaströmmarnas vara eller inte vara måste grundas på en allsidig bedömning och på värderingar av olika faktorer. Det gäller värderingar och faktorer beträffande naturvården, möjligheten till

Onsdagen den
19 november 1930

Sölbackaströmmarna

fritid och rekreation, energi, ekonomi och sysselsättning. Det gäller sådana bedömningar och värderingar på lång sikt av hur en hel bygds framtid skall gestalta sig.

Ställningstagandet i dag har en stor och avgörande betydelse för befolkningen i Storsjö kapell med omnejd. De klart uttalade protesterna mot en utbyggnad får inte nonchaleras, och det vore en utmaning och ett övergrepp mot den berörda befolkningen att inte ta vara på möjligheterna att bevara Sölbackaströmmarna.

Vänsterpartiet kommunisterna har under alla år som den här frågan har diskuterats varit konsekvent och hela tiden agerat för en nära enig folkopinions mening och för att denna folkopinions vilja skall respekteras. Vi hävdar att den lokala opinionen måste tillmätas betydelse inte bara i olika deklarationer, valprogram och utfästelser i form av uttalanden och löften utan också i praktisk handling. Demokrati, miljö- och förnuftsskäl måste få bestämma, inte olika ekonomiska vinstbegär i form av kraftverksintressen. Varje lösning av Sölbackaproblemet som går mot den berörda befolkningens stora majoritet och är mot dess vilja är oacceptabel.

Trots att det har gått ett och ett halvt år sedan folkpartiregeringens panikartade och oförklarliga beslut att tillåta utbyggnad, har man tydligen inget lärt av misstaget. Man är ovillig att rätta till misstaget, som för alla insiktsfulla bedömare måste vara uppenbart. Istället för att man erkänner ett misstag och söker medverka till en bra lösning får prestigehänsyn bestämma partiets och även trepartiregeringens handlande.

Mest förvånande är ändå att centerpartiet i denna fråga, mot bakgrund av sitt tidigare agerande och med en partimotion som gick emot en utbyggnad, med sin allmänna policy i miljöfrågor, inte har använt sig av möjligheten att ta sig ur de högerströmmar man hamnade i under fjolåret. Riksdagens beslut den 21 november förra året var då den enda möjligheten att stoppa en utbyggnad. Jordbruksministern Anders Dahlgren, som därmed fick ett utsökt tillfälle att medverka till en bra lösning i linje med vad centerpartiet och han själv ofta uttalar sig för, har tydligen inte använt sig av dessa möjligheter. Han har exempelvis inte redovisat vilka förutsättningar som finns att lösa Sölbackaproblemet med hjälp av de två kraftverk i Lagan som Sydkraft arrenderar.

I dagspressen har nyligen redovisats att kraftverken Karsefors och Laholm i Lagan arrenderas av Sydkraft sedan ett tjugotal år tillbaka för f. n. 173 500 kr. per år. En lösning innebärande att Trångfors moderbolag Sydkraft skulle ta över dessa av Vattenfall, och därmed få den ersättningskraft som bolaget helst vill ha, framstår som en realistisk möjlighet, men jordbruksministern har hittills inte redovisat några omständigheter kring eller bedömningar av en sådan möjlighet. De kostnader detta skulle kunna medföra skulle, såvitt man av tillgängliga uppgifter kan få fram, bli mycket lägre än de fantasibelopp som redovisas i regeringsförslaget och som man skulle få betala som ersättning för att avstå från utbyggnad av Sölbacka – 286 milj. kr. – eller de 69,7 milj. kr. regeringens minimitappningsalternativ skulle kosta.

Herr talman! I den pressade situation som regeringspartierna, och kanske

framför allt centern, befinner sig i har man inte dragit sig för att beskylla vpk och socialdemokraterna för att bluffa om Sölbackaströmmarna, och man har gjort gällande att våra motionsförslag inte har ett sådant innehåll att de innebär ett nej till utbyggnad. Motionstext, yrkanden och reservationen till det betänkande vi nu behandlar visar att man har fel och att de som vill rädda Sölbackaströmmarna från utbyggnad bara har ett val, nämligen att rösta med reservationen. Kravet att regeringen skall förhandla fram en lösning kvarstår, och det finns gott om tid för sådana förhandlingar.

De påstådda fördelarna med regeringsförslagets minimitappningsalternativ är inte några fördelar. Påståendet om att fisket skulle bevaras i stort sett oförändrat är helt felaktigt. Man kan klart konstatera att strömfisket inte kan bevaras utan troligen kommer att totalförstöras.

Landskapsbilden, de levande forsarna, skall bevaras, heter det. I själva verket försvinner forsarna.

Nya arbetstillfällen skapas, sägs det. Ja, det är riktigt, men alla tidigare erfarenheter visar att dessa knappast blir bestående för någon längre tid.

Landet får ett visst energitillskott, anføres det vidare. Tillskottet blir oerhört marginellt och väger lätt i jämförelse med den naturförstörelse som sker och de rekreativvärden som går förlorade.

En utbyggnad av Sölbackaströmmarna, även till de 83 % som regeringsförslaget faktiskt innebär, skulle medföra torrläggningar och överdämningar, vilka i sin tur skulle ödelägga det mesta av det som befolkningen slagits för under tio års tid och kommer att fortsätta att slåss för oavsett innehållet i dagens beslut. Samerna, som länge varit en hotad minoritet, skulle drabbas ytterligare genom förstörelse av kalvnings- och renbetesland och genom ändring av flyttningvägar. Det är viktigt att deras möjligheter till fortsatt renskötsel, som är deras levebröd, inte försvåras.

Herr talman! Jag har under senare år haft ganska mycket kontakter med den berörda befolkningen, och jag hyser stor beundran för deras kamp för bevarandet av sin hembygd. Kampen mot utbyggnad av Sölbackaströmmarna gäller i sin förlängning mycket mer än bara dessa strömmar. Det gäller frågan om bevarandet av miljövärden över huvud taget och människornas möjligheter att påverka sin egen situation. En utbyggnad av Sölbacka skulle vara något av ett miljömord, som troligen skulle utlösa reaktioner från den berörda befolkningen – äldre och yngre, oavsett partifärg eller åsikter i övrigt – innebärande en hård konfrontation mellan dem som sluter upp kring sin bygd och dem som utses att tvinga igenom utbyggnaden.

Alla de som är engagerade i kampen för bevarandet av Sölbackaströmmarna skulle gripas av ursinne och vanmakt, av vrede och sorg över ett utbyggnadsbeslut, och det skulle för lång tid ge näring åt ett utbrett politikerförakt. Folk minns vad politiker har lovat, minns utfästelser i valrörelser, vid möten, i tidningsartiklar och på annat sätt. Folk har inte glömt de löften som getts från olika håll och som man nu håller på att springa ifrån på en del håll.

Frågan om Sölbackas räddning är varken en juridisk fråga som är svår eller omöjlig att lösa eller en ekonomisk fråga som inte är överkomlig, utan

den är eller har i huvudsak blivit en politisk prestigefråga. Ett beslut om att rädda Sölvsbacka innebär naturligtvis en viss prestigeförlust för den förra folkpartiregeringen. Men valet står nu egentligen mellan att rädda ansiktet på folkpartiregeringen och Carl Tham – och det skulle troligen kosta omkring 70 milj. kr. – eller att rädda Sölvsbacka, troligen för en lägre kostnad. Det valet borde inte vara särskilt svårt, även om man bortser från skönhetsvärdena.

Herr talman! Miljökraven, dvs. frågan om en så långt möjligt oförändrad naturmiljö och ett bevarande av den ekologiska balansen måste alltid tillmätas stor betydelse, liksom jord- och skogsbruk, rennäring och fiske och inte minst rekreation och turism. Miljökraven måste upprätthållas även i sådana fall där ekonomiska skäl kan anföras för prutning på miljöhänsyn. Bevarandevärdena, knappheten på utbyggda älvsträckor, rörligt friluftsliv, fiske, kulturminnesvård, landskapsbildning och forskning kräver en stark återhållsamhet med nya utbyggnader. Det måste vara vår skyldighet att slå vakt om naturvärdena, att överlämna det lilla som finns kvar till kommande generationer, att bevara de sista orörda resterna av rinnande vatten, däribland Sölvsbackaströmmarna, åt eftervärlden.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid utskottsbetänkandet.

Anf. 19 KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! När kammaren nu har att diskutera frågan om utbyggnaden av Sölvsbackaströmmarna vill jag inledningsvis hänvisa till mitt anförande i fjol höst när vi diskuterade samma sak. Majoriteten i utskottet har konstaterat att man i och för sig kunde ifrågasätta beslutets riktighet, men vi har samtidigt konstaterat att regeringen i laga ordning har fattat ett beslut. Det innebär att förutsättningarna för ett agerande är helt annorlunda nu än om situationen hade varit den att något i laga ordning fattat beslut inte hade förelegat.

Jag konstaterar också, med tanke på det inlägg som Per Bergman har gjort för reservationen, att jag i mitt riksdagsarbete har lärt mig en hel del av hans sätt att göra en klar gränsdragning mellan vad olika instanser i samhället skall ha att arbeta med och hans klara upprätthållande av principen att de spelreglerna också skall följas. Här är det emellertid på det sättet att man har hoppat ifrån denna princip och med en ganska ovanlig metod försökt få en ändring av ett beslut som redan har trätt i funktion och som också har medfört kostnader för den som har fått tillståndet till utbyggnad. I dag är alltså situationen den att det endast är genom att frivilligt komma överens med den som har fått rättigheten – i det här fallet Trångfors AB – som någon förändring kan äga rum.

Det finns naturligtvis även andra möjligheter, t. ex. att lagstifta. Den möjligheten berörde Per Bergman i sitt inlägg men sade att socialdemokraterna inte vill vara med om att lagstifta. Jag tycker det är bra att man inte tänker sig den utvägen.

När vi har behandlat frågan i civilutskottet har vi ställts inför exakt samma yrkanden som kammaren nu ställts inför, nämligen dels utskottsmajoritetens

förslag, dels reservanternas förslag. Utskottsmajoriteten har följt regeringens linje och vill alltså godkänna ett minimitappningsalternativ. Reservanterna förkastar det alternativet och vill att regeringen skall ge sig ut i ytterligare förhandlingar – förhandlingar som kanske kan leda fram till en överenskommelse, kanske inte. Den här situationen är därmed i första hand ett val mellan någonting som vi säkert vet att vi har och någonting som är ovisst. Om nya förhandlingar inte leder till en godtagbar uppgörelse, är vi ju tillbaka vid det tidigare tillståndet, dvs. att bolaget äger rätt till full utbyggnad.

Jag vill säga, när man här har åberopat opinioner, att det naturligtvis i både Bergs kommun, där Sölvsbacka ligger, och i Jämtlands län – liksom i landet i övrigt också – finns en opinion som tycker att man egentligen borde bygga ut strömmarna i full utsträckning, i enlighet med det tillstånd till utbyggnad som en gång är givet och att man inte skulle vare sig stoppa utbyggnaden helt eller välja minimitappningsalternativet.

Nu tycks reservanterna mena att det föreslagna minimitappningsalternativet inte är bra. Får jag säga, med tanke på Per Bergmans funderingar om vad ett minimitappningsalternativ innebär, att det inte är fråga om att den här utbyggnaden skulle vara ett minimum av en hundraprocentig utbyggnad, utan att minimitappningen är en skyldighet för den som har fått vattendom att bygga ett kraftverk och att i vattendraget släppa förbi en minsta mängd vatten.

Reservanterna jämför alltså minimitappningsalternativet med en tänkt och önskad framtida överenskommelse om totalstopp mot en billig ersättning. Bortsett också från det jag sade om att totalstoppsalternativet kanske inte kommer att finnas, så har det också den bristen att det inte är preciserat. Hur kan man då göra en jämförelse? Hur kan man säga att man är villig att förkasta någonting med säkra fördelar till en överkomlig kostnad och ta risken att vi står där med ett fullt utbyggt Sölvsbacka?

Den här ovissheten om fortsatta förhandlingar rör inte bara om man kan komma överens eller inte – den gäller också till vilket pris man kan komma överens. Jag vill för min del inte stå här och säga att Gullnäs kalkyler är perfekt riktiga. De har inte gjorts för att direkt läggas in som ett förhandlingsbud, utan de har gjorts för att regeringen och vi i riksdagen skall ha något begrepp om i vilken storleksordning ersättningarna ligger. Regeringen har inte heller godkänt kalkylen i den mening. Men den måste ha sagt sig att de tänkbara ersättningar som kan bli aktuella vid en överenskommelse om totalstopp, under alla förhållanden måste vara realistiska från statens synpunkt sett. Detta gäller vare sig staten betalar i pengar eller i realvärden. Utskottet har också direkt sagt sig ha en sådan här uppfattning.

Reservanterna har – klokt nog – inte vågat ta ställning till den centrala frågan. De går som katten kring het gröt och krånglar sig förbi ett ärligt besked på den punkten. De går fram efter en formalistisk huvudlinje. Har riksdagen sagt totalavveckling, så skall förhandlingar föras dithän – det må bära eller brista. På det sättet skjuter man ifrån sig svaret på en intressant och

Onsdagen den
19 november 1980

*Sölvbackaström-
marna*

central fråga: Kommer man verkligen att godta ett förslag om ersättning för den fulla skadan, om nu ett sådant kunde förhandlas fram? Eftersom frågan inte besvaras i reservationen får jag nu ställa den direkt till Per Bergman och be att han ger ett klart svar på sitt partis vägnar. Om han vill betala men betala i realvärden – som i sak är lika värden – vill jag fråga honom följande: Skall då Vattenfalls abonnenter betala kalaset eller skall vi ta det på skattsedeln? Någon måste ju i alla fall rimligen betala. Jag konstaterar alltså att man i sin reservation inte gör någon preciserad bestämning av vad man i verkligheten är beredd att gå med på. Jag är också frågande inför formuleringen i reservationen, där man säger att man vill ha ett samlat förslag som skall föreläggas riksdagen. Skall det då bara vara en totalinlösen eller menar man att riksdagen skall ha alternativ att välja mellan?

Varför har vi nu hamnat i den här situationen? Vilket intresse är det reservanterna vill tillgodose? Tillåtlighetsfrågan är ju slutligen avgjord – vad man än må tycka om resultatet. Vi står inte inför ett val mellan att tillåta eller inte tillåta en utbyggnad. Den skillnaden måste tydligen gång på gång slås fast. Grundargumentationen är att vissa intressen träds för nära. Skulle reservanterna vilja ge Storsjöbygden en kompensation i storleksordningen nära 300 milj. kr. för intrånget? Det vore konsekvent att gå på den linjen om man misslyckas i de förhandlingar man vill fortsätta. Jag vill också ställa den frågan direkt till Per Bergman. Vi har faktiskt rätt att kräva ett svar på den, om vi skall kunna ta ställning till allvaret i förhandlingsalternativet. Vi måste få veta vad reservanternas linje innebär under olika förutsättningar. Får vi inte ett klart ja på den frågan är det bara att konstatera att reservanterna inte tycker att intrånget är värt detta belopp. För att undvika alla missförstånd vill jag påpeka att jag för min del svarar nej på frågan.

Men vi befinner oss i en oklar situation. Det är också därför som regeringen – trots kostnaderna – gått fram med ett förslag som för det första i mycket stor utsträckning tillgodoser skyddsintressena och även intresset av sysselsättning i bygden och för det andra ger bygden sammanlagt 4 milj. kr. i extra kompensation. Reservanterna har lagt även dessa pengar i potten utan att fråga kommunen om man vill satsa dem. Det är också en sak som man måste komma ihåg i det här sammanhanget.

Sedan vill jag ta upp den motion som väckts av Eivor Nilson om åtgärder som ytterst syftar till att öka den långsiktiga sysselsättningen i orten. Motionen har visserligen avstyrkts, men det innebär inte att utskottet har tagit avstånd från tankarna som sådana. Hennes första yrkande var att länsstyrelsen skulle upprätta ett handlingsprogram. Arbetsmarknadsutskottet redovisar en situation, som styrker Eivor Nilsons utgångspunkt. Men man påpekar också att kommunen arbetar med ett handlingsprogram och att vissa förslag nyligen överlämnats till länsstyrelsen. Frågorna ingår också i länsprogrammets satsningar på länets glesbygder. Därför – det anser också civilutskottet – behövs det inte något särskilt beslut. Motionären är tillgodosedd – Eivor Nilson har inte fått sina förslag underkända, av någotdera utskottet. Motionen är i stället en viktig markering av dessa intressen, som utskottet därmed indirekt ställer sig bakom. Sedan är det en

annan sak att vi rimligen måste vänta med att diskutera medlen för genomförandet till ett något senare tillfälle, då frågan kan sättas in ett större sammanhang.

Herr talman! Eftersom jordbruksministern har anmält sig på talarlistan anser jag att jag inte skall gå vidare in i argumentering för den ståndpunkt som civilutskottets majoritet har ställt sig på – detta för att undvika en onödig dubblering av argumenten i frågan – utan jag nöjer mig med det jag hittills har anfört och yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 20 PER BERGMAN (s) replik:

Herr talman! Jag är ledsen att jag inte är alldeles klar över Kjell Mattssons frågor till mig. Men jag har försökt kolla upp det hela, så att jag skall kunna ge svar på en gång.

Det gällde först om vi är villiga att godta som förhandlingsresultat att om Vattenfall skall avstå från realvärden, så skall det belasta de elkonsumenter som Vattenfall försörjer. Självfallet inte. Men det är ju statens kraftverk, och då får staten stå för kostnaden totalt. Inte skall de som köper elkraft av Vattenfall belastas – det har jag inte ens i min fantasi kunnat föreställa mig.

Sedan var det någon fråga om huruvida vi är beredda att satsa 300 miljoner, om förhandlingsresultatet kan leda till den kostnaden. Jag tycker inte att man skall förhandla offentligt, innan man har mött parterna. Jag har deltagit i många förhandlingar – naturligtvis rörande mycket mindre belopp, för det gällde löner för arbetare på SKF o. d., så det var fråga om ören. Men i alla dessa lägen förhandlade man inte offentligt och sade vad man ville ha och vad man skulle ge. Men här är ju förhandlingssituationen tydlig och klar. Trångfors AB har sagt: Vi vill ha realvärden. Staten disponerar över realvärden. Låt oss då förhandla om det och se vad som kan göras i det avseendet.

Jag menar personligen allvar med ståndpunkten att vi skall godta konsekvenserna av att Trångfors måste avstå från någonting som man har fått från staten. Det är alldeles klart – man offrar någonting, och det skall man ersättas för. I det hänseendet har det aldrig rått någon tvekan hos mig och mina partivänner. Jag har inte uppfattat att någon sagt något annat på den punkten.

Vad det sedan kommer att bli i kronor och ören eller i kraftproduktion är någonting som får bli en produkt av en reell förhandling på grundval av riksdagens beslut. Det får inte schabblas bort, som skett i det här läget.

Jag är naturligtvis väldigt smickrad av Kjell Mattssons värdering av mitt sätt att försöka fungera i riksdagen – vad vi skall syssla med, vad regeringen skall syssla med och vad andra skall syssla med. Jag tycker man skall ha klara linjer på den punkten, och det är ju roligt när folk uppfattar det också. I det här fallet skall Kjell Mattsson märka att vi är helt klara över att det gäller ett sällsynt dåligt beslut, som av alla utom av folkpartiregeringen uppfattades som någonting galet. Alla partier uppfattade det så – alla motionerade om det och tyckte att det var galet. Vi säger i civilutskottets betänkande att det är

Nr 27

**Onsdagen den
19 november 1980**

*Sölvbackaström-
marna*

”extraordinära åtgärder i ett undantagsfall”, starkt markerande att så här får det inte vara i fortsättningen. Det kanske inte blir sådana här situationer i fortsättningen heller.

Anf. 21 TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall ta upp ett par av de saker som Kjell Mattsson här nämnde.

Först då till hans fråga om den eventuella ersättningen till Vattenfall, för den händelse man kan lösa problemet med ersättningskraft. Frågan var ju inte riktad direkt till mig, men vi har som bekant i vår partimotion redovisat hur vi ser på det här problemet och hur det kan lösas.

Det är alltså fråga om hur mycket ersättning Vattenfall skall ha för att släppa ifrån sig de realvärden som Sydkraft vill ha. Här har regeringen faktiskt möjlighet att ensidigt bestämma, eftersom Vattenfall har till uppgift att förvalta statens egendomar. Regeringen kan alltså bestämma att Vattenfall skall ha 0 kr. i ersättning. Vill man dock ge Vattenfall skälig ersättning för vad verket får ställa upp med i realvärden om Sölvbacka bevaras, så blir det i alla fall inte fråga om några 300 milj. kr. – det är bara skrämselfpropaganda. Om man väljer att rädda Sölvbacka för framtiden, så kan det röra sig om uppskattningsvis 40 milj. kr. enligt de beräkningar som Åke Sundström har gjort. Nöjer man sig med något slags politisk kompromiss, så kan man komma ännu billigare undan.

Nu är det ju väsentligt – det har Per Bergman också understrukt – att Trångfors AB har varit berett att träffa en uppgörelse om en total avveckling av planerna på ett kraftverk vid Sölvbackaströmmarna, om bolaget får ersättning i realvärden – dvs. ett annat kraftverk, en fallrätt eller leverans av ersättningskraft.

Bolaget har däremot inte velat – det står att läsa i utredningen – på nuvarande stadium träffa en uppgörelse om ersättning i pengar. Klarare kan det egentligen inte sägas. Alla som påstår att Trångfors skall ha pengar far faktiskt med osanning. Trångfors vill inte ha pengar, och bolaget är inte ens berett att medverka till en sådan uppgörelse, om nu det som står i det material vi har till förfogande i den här frågan är riktigt.

Sedan skulle jag mycket gärna vilja fråga Kjell Mattsson: Varpå grundar sig påståendena att det finns en stark opinion som – om jag fattade rätt – skulle sträcka sig över landet i dess helhet och finnas i den berörda bygden, bland den berörda befolkningen, för en full utbyggnad? Det får nog Kjell Mattsson försöka påvisa litet tydligare.

Anf. 22 KJELL MATTSSON (c) replik:

Herr talman! Min viktigaste fråga till Per Bergman var ju om reservationen skall tolkas på det sättet att man var beredd att betala totalinlösen, oavsett vilket belopp man kom fram till. Jag uppfattade hans svar så att det inte var någon tvekan – det var man alltså beredd att göra.

När det gäller diskussionen om huruvida Trångfors AB är intresserat av att ta emot pengar eller realvärden, så tycks man här försöka inbilla sig att det är

skillnad på pengar och realvärde. Ja, men inte som belopp. Antingen betalas det ut en viss mängd pengar, eller också måste staten ge ett realvärde som avkastar ett visst belopp per år och som naturligtvis för staten är precis lika värdefullt som den mängd pengar det är fråga om. Det resonemang som man här fört är alltså helt omöjligt. Det viktiga är ju att Trångfors har fått en rätt, och bolaget skall alltså behålla den rätten.

På tal om opinionen är det bara att konstatera – och det gjorde vi när vi hade att behandla Sölvsbacka föregående gång – att man i kommunen har haft omröstningar. De har utfallit med olika resultat, men det har åtminstone visat sig att ungefär 50 % av fullmäktigeledamöterna anser att man skall bygga ut fullt. Det finns naturligtvis också en opinion ute i landet för att man skall bygga ut – på samma sätt som det finns en klar opinion för att man över huvud taget inte skall bygga ut vid Sölvsbacka. Vi har bara att konstatera att detta är verkligheten, Tore Claeson.

Den här frågan är inte riktigt jämförbar med andra frågor. Jag tycker det är viktigt att erinra om att vi inte kan komma ifrån att vi har lämnat ett i laga ordning tillkommet tillstånd. Sedan må man tycka vad man vill om det beslutet. Då skulle vi egentligen, med hänsyn till de principer som Per Bergman och jag diskuterar, inrikta oss på att diskutera vattenkraftens fortsatta utbyggnad, alltså frågan om man skall skärpa bestämmelserna och undanta fler vattenfallssträckor från utbyggnad eller inte.

Vad som ligger bakom socialdemokraternas reservation är kanske, utan att man säger det, att man i stället vill inrikta sig på att bygga ut ett stort område, nämligen Kalix älv. Ledamöter i civilutskottet har ju gått ut och sagt att det vore bättre att göra på det sättet, att det är det man eftersträvar, att en sådan utbyggnad egentligen är det socialdemokratiska alternativet och att man i det fallet inte skulle vara så känslig för opinioner. Jag kommer nu fram till samma bedömning som den jag gjorde i fjol höst, då vi också förde den här debatten, att detta är en taktisk uppläggning från socialdemokraternas sida och att man undviker att ge ordentliga besked om vad det är man verkligen vill gå med på.

Anf. 23 PER BERGMAN (s) replik:

Herr talman! Det sista borde Kjell Mattsson inte ha sagt. Kjell Mattsson har följt vår diskussion i utskottet från början till slut. Kalix älv nämndes aldrig, och vi hade den inte i tankarna – det kan jag försäkra herr Mattsson. Vi tog ställning till frågan om en eventuell utbyggnad av Kalixälven 1977. Det var en separat fråga, sedd i sitt sammanhang.

Vi är bekymrade för att inte regeringen gör någonting för att få fram en samlad redovisning av var någonstans i det här landet vi skall ta ut elström ur vattenkraften, eftersom vi behöver 3 TWh eller vad det kan vara, för att trygga energibalansen. Men där sjabblar regeringen. Så som frågan väcktes i utskottet gällde den Sölvsbacka och ingenting annat.

Låt mig tillägga en sak som jag inte hann med i mitt förra inlägg. Kjell Mattsson trodde att det var uttryck för en socialdemokratisk åsikt att inte vilja tillgripa lagstiftning. Den saken har inte diskuterats bland socialdemo-

krater. Frågan väcktes av en centerpartist, av kanslichefen i centerns partikansli. Då fick jag anledning att fundera, och jag kom fram till – med hänsyn dels till grundlagens bestämmelser, dels till vissa andra överväganden – att så kan man inte handla. Det skulle inte stämma överens med det sätt på vilket vi har handlat tidigare. Det vore att införa en ny praxis, som jag tycker är otillständig. Men jag har inte kontrollerat denna min åsikt med någon annan. Jag vill förklara det, så att ingen bland mina partivänner skall tro att detta är sanktionerat.

Kjell Mattsson sade att allting kan förvandlas till pengar. Ja, i och för sig kan man hävda det, men inte i det här fallet, därför att man måste ha elström. Och elström kan man inte köpa var som helst. Man kan inte bygga ut ett vattenfall var som helst. Det bestämmer nämligen samhället över på olika sätt. Vad kraftbolaget vill ha är garantier för att kunna köpa elektrisk kraft eller utvinna sådan någonstans. I det sammanhanget är bolaget självfallet villigt att ta emot pengar. Men det är inte egentligen fråga om pengar utan om möjlighet för Trångfors AB att få el i den omfattning som bolaget går miste om genom att avstå från sin rätt. Det är det som frågan gäller.

Anf. 24 KJELL MATTSSON (c) replik:

Herr talman! Det resonemang som Per Bergman för om skillnaden mellan pengar och realvärden håller väl ändå inte. Landet får inte totalt sett mer el, därför att vi som realvärde överför leverans av ström från Vattenfall till Trångfors AB. Problemet i det här landet är inte brist på el. Tvärtom har vi gott om el. Av den anledningen sitter inte Sydkraft såsom ägare till Trångfors AB särskilt illa till. Jag tycker inte att den motiveringen håller.

Vad jag trycker på är att det egentligen finns ett utredningsmaterial som hade kunnat medföra att man från socialdemokraternas sida hade preciserat sin ståndpunkt betydligt bättre än man gjort i reservationen. Det måste ju ändå finnas ett gemensamt intresse för oss alla att komma fram till ett slutligt avgörande i fråga om Sölvsbackaströmmarna.

Anf. 25 TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! När det gäller frågan om opinionen skulle jag kunna säga mycket kortfattat till Kjell Mattsson: Prata exempelvis med Eivor Nilson, så får ni reda på hur det ligger till! Ungefär 99 % av den berörda befolkningen där uppe är klart mot en utbyggnad och har med sina namnunderskrifter bekräftat detta.

Sedan sade Kjell Mattsson att man måste beakta den risk man tar, om man följer reservationens linje – risken för en full utbyggnad av Sölvsbackaströmmarna. Men skillnaden är egentligen bara marginell, därför att alla de väsentliga olägenheter i fråga om fiske och rekreation som följer med en utbyggnad får man även om man väljer det s. k. minimitappningsalternativet.

Kjell Mattsson säger att vi inte står inför ett val av om vi skall bygga ut eller inte. Det argumentet användes förra året också. Jag förstår inte det. Det är precis det som den här debatten handlar om och som den här frågan i sak

gäller. Utgångspunkten är ett idiotbeslut som folkpartiregeringen fattade. Vi måste försöka rätta till det och hitta utvägar för att klara oss ifrån en utbyggnad av Sölvsbacka.

Reservationen erbjuder en lösning som är realistisk mot bakgrund av de faktiska intressena hos dem som är inblandade. Den lösningen kommer att kunna genomföras i praktiken, om en majoritet av riksdagens ledamöter stöder reservationen och därmed också ger sin anslutning till motståndet mot en utbyggnad av Sölvsbackaströmmarna.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

Sölvsbackaströmmarna

Anf. 26 Jordbruksministern ANDERS DAHLGREN:

Herr talman! När jag hörde på Per Bergman tänkte jag tillbaka på en stor debatt i riksdagen där vattenkraftsutbyggnaden diskuterades. Nancy Eriksson, som jag nu ser i kammaren lyssnande till debatten, diskuterade då frågan om Vindelälven skulle utbyggas eller inte – sakligt, engagerat, argumenterande för Vindelälvens bevarande. Det var en stor fråga vid det tillfället, och redan från första stund fördes debatten som en sakdebatt. I dag tycker jag att Per Bergman närmast ägnar sig åt att ironisera över utredningsmannens förslag och över regeringens förslag, utan att gå in i själva sakfrågan.

Nu är frågan om en utbyggnad av Sölvsbackaströmmarna och Vindelälvsfrågan inte i sig jämförbara storheter. När det gällde Vindelälven var det fråga om ett energitillskott på 3–4 TWh, om jag inte minns fel. I Sölvsbacka är det fråga om ett energitillskott på 0.07 TWh. Jag nämner ändå detta, för att påminna om hur utbyggnadsfrågor av den här typen alltid har engagerat riksdagen.

Jag skall försöka ta upp några principiella frågor i samband med debatten i dag. Jag vill då erinra om att frågor om vattenkraftsutbyggnad tagits upp vid olika tillfällen i samband med den fysiska riksplaneringen. Utredningar har tillsatts för att pröva planer på utbyggnad av huvudvattendragen med biflöden i norra Svealand och i Norrland – jag tänker då på de s. k. Sehlstedtska och Ekströmska utredningarna.

Sedan dessa utredningar avlämnats föreslog regeringen genom en proposition 1977/78 riksdagen att godkänna nya riktlinjer för utnyttjande av vattenkraften i norra Svealand och Norrland.

Riksdagen beslöt därefter att undanta vissa älvar och älvsträckor från vattenkraftsutbyggnad. Utbyggnader i övrigt skulle prövas i den ordning som är föreskriven i vattenlagen.

Med stöd av bestämmelserna i vattenlagen 4 kap. 17 § förbehöll sig regeringen redan 1974 rätten att pröva tillåtligheten av en utbyggnad av Sölvsbackaströmmarna.

I de nya riktlinjer för vattenkraftens utnyttjande som antogs av riksdagen 1977 fanns Sölvsbackaströmmarna inte med bland de älvsträckor som undantogs från utbyggnad.

Folkpartiregeringen medgav i mars 1979 att tillstånd lämnades att bygga ut Sölvsbackaströmmarna enligt ett av sökandebolaget modifierat förslag och där anlägga ett kraftverk. Beslutet grundades på den dispensregel som finns i 4 kap. 18 § tredje stycket i vattenlagen. Företaget ansågs ha synnerlig

betydelse från energiförsörjningssynpunkt och borde därför få komma till stånd trots sin inverkan från fiske- och naturvårdssynpunkt.

Vederbörande vattendomstol lämnade i deldom i oktober 1977 Trångfors AB tillstånd att utföra vissa angivna arbeten. Meddelade tillstånd fick tas i anspråk utan hinder av att beslutet inte ägde laga kraft. Trångforsbolaget påbörjade därefter vissa förberedande arbeten.

Folkpartiregeringens tillståndsbeslut har kritiserats från många håll. Jag vill inte gå in i den debatten, utan gör bara konstatandet att beslutet har tillkommit i laga ordning. Endast i två fall hittills – beträffande övre Åseleälven år 1978 och Sölvsbacka – har ett tillståndsbeslut grundats på dispensregeln om synnerlig betydelse. Regeln har sålunda tillämpats mycket restriktivt.

Sedan riksdagens majoritet förra hösten begärt att regeringen skulle söka få till stånd en överenskommelse med Trångfors AB om att arbetena avbryts och bolaget avstår från sin rätt, uppdrog regeringen åt justitiekanslern att förhandla med bolaget. Riksdagen konstaterade samtidigt att Trångforsbolaget hade sin juridiska rätt att bygga ut Sölvsbackaströmmarna.

För att kunna ta ställning till de yrkanden som nu föreligger i Sölvsbacka-ärendet måste man göra klart för sig hur det rättsliga läget ser ut. Jag vill därför redovisa min syn på detta.

Ett lagakraftvunnet beslut om tillstånd till ett vattenföretag gäller i princip för all framtid. Bakom denna ordning ligger rättssäkerhetsskäl. Om ett vattenföretag skall komma till stånd, måste företagarna i rimlig mån vara tryggade mot senare ingripanden. Det tillstånd till utbyggnad av Sölvsbackaströmmarna som regeringen lämnat Trångforsbolaget kan alltså inte återkallas eller upphävas. Bolaget kan däremot givetvis frivilligt gå med på att avstå från att utnyttja tillståndet eller – såsom förutsätts i minimitappningsalternativet – att utnyttja tillståndet bara i begränsad omfattning.

Om regeringens förslag fälls och riksdagen i stället beslutar enligt den socialdemokratiska reservationen, är Trångforsbolaget inte längre bundet av någon överenskommelse med staten, utan kan omedelbart sätta i gång arbetena med att bygga ut strömmarna enligt det givna tillståndet. Det är oklart om det under sådana förhållanden går att träffa en uppgörelse med bolaget. Den som röstar på reservationen med avsikt att få till stånd en överenskommelse om att Sölvsbackaströmmarna inte skall byggas ut, riskerar följaktligen att i stället medverka till en utbyggnad som i praktiken blir större än enligt det regeringsförslag som i dag diskuteras.

I detta sammanhang vill jag vidare något belysa ersättningsfrågan. Av vissa inlägg i den allmänna debatten har jag fått intrycket att många tror att regeringen och riksdagen kan beräkna och fastställa en ersättning för inlösen av utbyggnadsrätten som är skäligen och som Trångforsbolaget sedan har att acceptera. Hur behaglig denna tanke än är för statskassan, är den likafullt felaktig.

Bolaget har rätten på sin sida och har därmed en mycket stark förhandlingsposition vid överläggningar om vilken ersättning som skall utgå för att bolaget skall avstå från utbyggnaden. Reservanterna nöjer sig på den

punkten med konstaterandet att ersättningsbeloppet är "med hänsyn till de uppnådda effekterna relativt högt". Därmed menar jag att reservanterna i princip har erkänt att beloppet sannolikt ligger inom de ramar som regeringen angivit.

Enligt min mening är det av principiella skäl både betänkligt och beklagligt att ett enskilt tillståndsbeslut, som har meddelats av regeringen, i efterhand tas upp till omprövning på sätt som har skett med Sölvsbackaärendet. Det minskar rättssäkerheten, och det är allvarligt nog, men det är enligt min mening ännu allvarligare att vad som har hänt minskar respekten för att i laga ordning fattade beslut skall efterkommas. Detta är en för vår demokrati grundläggande princip, som möjliggör att politiska beslut kan genomföras, även när besluten upplevs strida mot lokala intressen eller andra särintressen.

Det är enligt min uppfattning en mycket farlig utveckling för vår demokrati, om respekten för regeringens eller riksdagens beslut skulle börja urholkas. Jag måste tillstå att jag är mycket förvånad över att socialdemokraterna inte bättre slår vakt om de demokratiska principer som här står på spel utan vill fortsätta att schackra med ett tillstånd som har lämnats Trångfors AB.

Det lämpliga i att riksdagen beslutar om åtgärder för att förmå bolaget att avstå från sina rättigheter kan enligt min mening ifrågasättas också från konstitutionell synpunkt.

Enligt 11 kap. 8 § regeringsformen får rättsskipnings- eller förvaltningsuppgift i princip inte fullgöras av riksdagen. Av den paragrafen följer att riksdagen inte kan fatta beslut i sådana rättsskipnings- och förvaltningsangelägenheter som enligt särskilda föreskrifter ankommer på regeringen, domstol eller annan myndighet. Riksdagen kan således inte upphäva, ändra eller fastställa ett beslut som regeringen har meddelat.

Om riksdagen fattar beslut enligt den socialdemokratiska reservationen, har riksdagen visserligen inte formellt fattat ett beslut som innebär att regeringens tillståndsbeslut upphävs, men sakligt sett är det ett sådant resultat som riksdagen mot grundlagens anda eftersträvar med sitt ställningstagande. Enligt min mening kan det därför vara tveksamt om ett riksdagsbeslut enligt reservationen är förenligt med regeringsformen.

Jag erkänner att beslutet om Sölvsbacka givetvis kan diskuteras, men det finns också enligt min mening gränser för vad det får kosta att stoppa utbyggnaden. Miljövårdens statliga anslag 1979/80 uppgick till ca 370 milj. kr. Att staten tar på sig kostnader motsvarande ytterligare 220 milj. kr. utöver det belopp på 68 milj. kr. som minimitappningsalternativet skulle kosta staten går enligt min mening inte i dag att ekonomiskt motivera.

Miljövården kräver resurser. Regeringen har gjort den bedömningen av den komplicerade verkligheten bakom Sölvsbackaprojektet att det finns angelägnare behov att tillgodose än att betala vad det kostar att stoppa utbyggnaden helt.

Regeringsförslaget är en godtagbar lösning på det problem riksdagen har att ta ställning till. Enligt regeringens uppfattning ger det material som

redovisas i propositionen en klar uppfattning om vad det innebär för staten om Sölbackaprojektet helt avvecklas. Det framlagda materialet bör därför vara tillräckligt för att riksdagen nu skall kunna ta ställning till de alternativ som redovisas i propositionen.

Socialdemokraterna i civilutskottet har reserverat sig mot majoritetens mening. Reservationen är enligt min mening opreciserad. Den allmänna skrivningen om att regeringen inte fullgjort det uppdrag riksdagen har gett vill jag tillbakavisa. Regeringens redogörelse visar klart vad de olika alternativen kostar. Hur man sedan fördelar kostnaderna budgetmässigt är en fråga som regeringen senare avser att besluta i. Ett avslag på propositionen utan att riksdagen tar ställning till vilket alternativ som skall väljas medför att stilleståndskostnaderna ökar, om en sådan uppgörelse nu kan nås. Riksdagen ger, om reservationen bifalls, ingen fullmakt för regeringen att ge fortsatta garantier för en sådan ersättning. Inte heller anvisas medel för stilleståndsansättning fram till nu. Detta visar hur ansvarslost reservanterna hanterar hela denna fråga.

Slutligen vill jag erinra om att riksdagen genom ett beslut 1977 undantog de fyra älvarna Torne älv, Kalix älv, Pite älv och Vindelälven samt flera mindre älvar eller delar av vattensystem från vattenkraftsutbyggnad. Senare har ytterligare undantag gjorts. Regeringen har vidare sagt nej till utbyggnad i några fall, bl. a. samtidigt som Sölbackaärendet avgjordes. Genom alla dessa beslut har statsmakterna sagt nej till utbyggnad av vattendrag som skulle ha kunnat ge mer än 26 miljarder kWh per år i elproduktion. Man kan dessutom räkna med att ytterligare inneliggande och inkommande ansökningar kommer att avslås. Jag vågar därför säga att regeringen hanterat vattenkraftsutbyggnaden med all den varsamhet och omsorg som har förutsatts.

Mot denna bakgrund är det svårförståeligt att socialdemokraterna nu är så opreciserade i sin reservation. Regeringen har redovisat tre alternativ, men ändå vill socialdemokraterna ha frågan tillbaka till regeringen. Jag måste därför ställa följande fråga: Är avsikten med reservationen att man inte vill bygga ut mer vattenkraft därför att vi redan har och för en lång tid framöver kommer att ha elöverskott i form av kärnkraftsel?

Om det är så, vore det bra om reservanterna förklarade detta. Är reservationen å andra sidan ett uttryck för att socialdemokraterna inte vill bygga ut vattendrag av Sölbackaströmmarnas storlek utan i stället vill bygga ut någon eller några av de stora, outhygda älvarna, då borde socialdemokraterna säga det. Och om detta är andemeningen bakom reservationen, måste det betyda att den som röstar med reservationen även tar principiell ställning för utbyggnad av exempelvis Kalix älv.

Under detta anförande hade ledningen av kammarens förhandlingar för en stund övertagits av andre vice talmannen.

Anf. 27 PER BERGMAN (s) replik:

Herr talman! Anders Dahlgrens anförande föranleder egentligen en lång replik. Men det mesta av vad jag sade i mitt anförande utgör en replik på det av Anders Dahlgren sagda. Jag ber därför de intresserade som läser protokollet att gå tillbaka till mitt anförande, där de finner svar på en del av de frågeställningar som Anders Dahlgren här berörde.

Anders Dahlgren var vänlig nog att säga att mitt anförande var ironiskt. Det var alltså viss kvalitet på det. Men enligt Anders Dahlgren var mitt anförande inte sakligt. Han jämförde denna debatt med Vindelälvsdebatten, som enligt honom var saklig. Anders Dahlgren berörde vad Nancy Eriksson då sade och fann anledning att göra den liknelsen.

Men Anders Dahlgren är ute ett år för sent med sitt inlägg. I denna kammare förde vi för ett år sedan en sakdebatt i denna fråga. Då diskuterade vi Sölvsbacka på samma sätt som vi diskuterade Vindelälven, som en sakfråga. Det hade varit bra om Anders Dahlgren då hade varit här, lagt sitt ord i debatten och talat för sin motion, som yrkade på att man inte skulle bygga ut Sölvsbacka. Anders Dahlgren hade väckt en motion i denna fråga, men teg i debatten och röstade emot sin egen motion. Det är detta som är så upprörande, som innebär ett schackrande med idéer, tankar och ståndpunkter. Anders Dahlgrens anförande kommer alltså för sent.

Jag sade i mitt anförande att vi för ett år sedan hade Sölvsbacka i våra hjärtan. Nu har regeringen handlat, och nu utgår vi från det ställningstagande som vi i dag har att göra med hänsyn till det förhandlingsresultat som regeringen har kommit fram till. När det gäller Sölvsbacka fattade riksdagen ett klart beslut, och jag vill på den punkten inte på nytt ta upp en diskussion.

Jag vill gärna även säga några andra saker, medan tiden räcker till för det. Det vore beklämmande om Anders Dahlgren tror att Sölvsbackaströmmarna kan byggas ut av Trångfors AB, om reservationen vinner. Anders Dahlgren vet att det inte är sant. Bolaget kommer inte att göra det. Även om det inte finns några formella handlingar som förbjuder en utbyggnad, så kommer en sådan inte att ske. Det hände ju inte förra gången. Trångfors AB avstod då från att bygga i avvaktan på diskussionen i riksdagen. Så känsligt är bolaget för vad som händer på detta område. Och jag är alldeles övertygad om att bolaget på den punkten inte uppträder på ett annorlunda sätt i dag. Trångfors AB har lärt ännu mer av denna frågas handläggning under den tid som har gått.

Jag har ingen föreställning om det exakta belopp i pengar som det i detta fall kan vara fråga om. Men jag är helt på det klara med att Trångfors AB formellt sitter i ett förhandlingsläge som är mycket gott – och det har tyvärr blivit bättre efter denna diskussion. Bolaget kan ju begära vad det vill, eftersom det har en rättighet som vi vill överta. Man kan roa sig med att tekniskt räkna ut vad den är värd, men det är i sig ointressant. Jag är övertygad om att Trångfors är förhandlingsvilligt och kan tänka sig att byta den kraft som bolaget kan ta ut i Sölvsbacka mot kraft som kan tas ut någon annanstans. Och det är ju tillräckligt i detta fall.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

Sölvsbackaströmmarna

Onsdagen den
19 november 1980

Sölvsbackaströmmarna

Anf. 28 TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! Till det som Anders Dahlgren sade beträffande ersättningsbeloppets storlek vill jag gärna säga att de ekonomiska resonemang och kalkyler som har redovisats i justitiekanslerns utredning enligt min uppfattning är så dåligt underbyggda, subjektiva och bolagstillvända att man egentligen förvånas över att utredaren och regeringen har kunnat godta sådana beräkningar som underlag för ett regeringsförslag till riksdagen. Nu har det emellertid gjorts en reservation på denna punkt. Regeringen har tydligen inte godtagit dessa beräkningar, och det får man hälsa som ett första framsteg i detta sammanhang.

Vi kan inte acceptera den uppskattning, som det ju handlar om, av kostnaderna för Sölvsbackas räddning som Ingvar Gullnäs har gjort i sin utredning. Kostnaderna är orimligt höga. Ersättningen till Trångfors AB för nedlagda kostnader och annullering av kontrakt kan t. ex. inte godtas, med hänsyn till att den befintliga utrustningen kan användas på annat håll.

Anders Dahlgren sade att respekten för regeringens och riksdagens beslut skulle bli mindre, om vi inte bygger ut Sölvsbackaströmmarna. Jag tror faktiskt – och även Anders Dahlgren är nog medveten om det – att här om någonsin gäller att folk uppskattar de människor som ändrar sig efter att ha fattat ett beslut som av en majoritet av de människor som berörs uppfattas som galet. Respekten ökar i stället för dem som på detta sätt ändrar sitt ställningstagande.

Låt mig sedan säga några ord beträffande det resonemang som förs om minimiavtappningen och de möjligheter den skulle ge oss att exempelvis bevara landskapsbilden. Vi vet att det i så fall skulle bli fråga om spegeldammar för att bevara landskapsbilden. De skulle bli någon sorts uppfödningsskolor för gädda, som ju som bekant är öringens värsta fiende. En av landets få kvarvarande reproducerande uttarmningar kommer att försvinna. Det här är förluster som inte ens nämns i utredningen, i propositionen eller i utskottsbetänkandet. Och somliga tycks anse att dessa saker är så löjligt små att de inte förtjänar att nämnas. I själva verket är ju både storörfisket och uttarmningarna oersättliga värden som måste tas med i beräkningen och i denna bedömning.

Anf. 29 Jordbruksministern ANDERS DAHLGREN:

Herr talman! Mina farhågor, som gjorde att jag t. o. m. påstod att den som röstar på reservationen röstar principiellt för en utbyggnad av Kalix älv, grundar sig på den socialdemokratiska ledamoten i civilutskottet Lars Henriksons uttalande i tidningarna denna vecka. Han säger – om han inte är felciterad – att anledningen till att man inte vill bygga ut Sölvsbacka är att man vill göra en större utbyggnad i en stor älv. Om det är fel, borde det sägas här.

Jag vill säga till Tore Claeson, att vad detta slutligen kommer att kosta exakt på kronan eller öret vet vi inte i dag. Det har i den allmänna debatten förekommit kritik mot Ingvar Gullnäs beräkningssätt. Jag har sett uppgifter om att det skulle kosta alltifrån 4 milj. kr. upp till 40 milj. kr., och Ingvar

Gullnäs förslag är på nära 300 milj. kr. Så stor är spännvidden i den allmänna debatten. Men jag konstaterar att de socialdemokratiska reservanterna och regeringen ligger ganska nära varandra i bedömningen av vad det slutligen kommer att kosta.

Jag vill också säga till Tore Claeson, att för mig finns det ingen prestige i Sölvbackafrågan som sådan. Sölvbackabeslutet är inte min baby. Men i den uppkomna situationen, som vi nu befinner oss i, värjer jag mig för att bidra till att lägga ut 300 milj. kr. – det slutliga ersättningsbeloppet kommer att ligga däromkring – för att lösa in ett regeringsbeslut. De pengarna skulle jag ha mycket större nytta av på andra områden. De pengarna skulle kunna få mycket större effekter för andra miljövärdande åtgärder.

Anf. 30 PER BERGMAN (s) replik:

Herr talman! Jag undrar vad Anders Dahlgren tänkte på när han motionerade förra året. Sedan regeringen hade medgivit Trångfors AB att bygga ut så motionerade Anders Dahlgren om att bolaget inte skulle bygga ut. Fanns det ingen kalkyl bakom det förslaget? Är anledningen till att Anders Dahlgrens uppfattning nu har klarnat på den punkten att kostnaden har angivits till 300 milj. kr.? Det vore intressant att få svar på den frågan.

Jag försäkrar Anders Dahlgren – han må tro mig på mitt ord – att i den diskussion som vi har fört inom civilutskottet och bland dess socialdemokrater i anledning av Sölvbacka, så har Kalix älv inte spelat någon roll. Det fattades ett beslut 1977, då vi tog ställning till en principfråga. Vi ville inte ta upp varenda bäck i landet – det kunde bli följderna om man försökte genomföra energibalansen – utan vi menade att man i stället skulle ta en stor älv. Vi pekade på Kalix älv och sade att man där kunde undersöka förutsättningarna. Vi sade inte "bygg ut". Vi ville att man inte skulle undanta älven från utbyggnad, för att ha möjlighet att undersöka förutsättningarna. Det var ett beslut i just det läget. Sölvbacka är i en speciell, unik situation. Det är ett dumt beslut att förstöra en älv, som alla krafter vill hindra en utbyggnad av och som vi vill rädda. Det är en alldeles speciell fråga, och Anders Dahlgren måste kunna lita på att när jag nu säger detta bestämt för andra gången, så är det det som gäller.

Anf. 31 TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! Anders Dahlgren sade förut att om förslaget om utbyggnad fällt så är bolaget inte bundet av någon överenskommelse. Det föranleder mig naturligtvis att fråga Anders Dahlgren: Vad är det för slags överenskommelse som finns nu? För att vi nu skall stödja regeringens förslag viftar Anders Dahlgren med argumentet, att om vi röstar på reservationen är inte Trångfors AB bundet av en överenskommelse, och det kan kosta vad som helst. Då frågar jag igen: Vad är det för överenskommelse som Anders Dahlgren talar om, som ger några garantier i detta sammanhang? Är det den som han vill knyta till det s. k. minimitappningsalternativet, eller vad är det?

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Sölvbackaströ-
marna*

Sedan skulle jag vilja fråga: Hur vet Anders Dahlgren att det kommer att kosta 300 milj. kr. om det inte blir fråga om en utbyggnad? Vad grundar sig sådana beräkningar på? Är det vad Vattenfall har begärt för att medverka till en lösning? Nej, herr talman, jag tycker att man skall ta Anders Dahlgrens mer eller mindre förtäckta hotelse om hur det kan gå om man försöker bevara Sölvsbacka strömmar för vad den är värd. Det finns alla realistiska möjligheter att med god vilja – och man brukar ofta tala om politisk vilja i sådana här sammanhang – fatta ett riktigt politiskt beslut. Med god vilja att förhandla och söka en överenskommelse under medverkan av vårt eget företag på detta område, Vattenfall, går det att lösa den här frågan. Det är min bestämda uppfattning.

Anf. 32 Jordbruksministern ANDERS DAHLGREN:

Herr talman! Per Bergmans påpekande är riktigt – mitt namn finns på en motion som väcktes våren 1979 och som innebar att jag inte ville att Sölvsbackaströmmarna skulle byggas ut. Jag vill gärna säga att det var ett misstag, och det visade jag också i voteringen efter behandlingen av den frågan. Motionen tillkom i skarven mellan det att folkpartiregeringen i mars månad hade tagit beslutet om Sölvsbacka och att vi skrev den stora partimotionen om energipolitiken i samma månad. Det är bara att konstatera, att hade jag vid det tillfället varit medveten om att regeringen fattat ett beslut så hade jag inte satt mitt namn på den motionen. Jag tillåter mig inte att motionera för att upphäva sådana regeringsförslag. Det är inte tillämpligt med den arbetsordning och i den demokrati vi har.

Självfallet tror jag på Per Bergmans ord. Vi känner varandra som riksdagsledamöter sedan länge, så det är helt självklart. Men försök förstå mitt problem! Jag känner också Lars Henrikson sedan länge – vi är bägge från Östergötland – och jag hade lika stor tilltro till hans ord. Det är mitt problem.

Till Tore Claeson skulle jag vilja säga, att den överenskommelse som nu finns med Trångfors bygger på minimitappningsalternativet. Den bygger på att Trångfors först förklarade sig stå fast vid denna uppgörelse till början av november månad och därefter, i efterhandskontakter, tills riksdagsbeslutet nu i november är taget.

Talmannen anmälde att Tore Claeson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 33 LARS HENRIKSON (s) replik:

Herr talman! Eftersom jag har blivit apostroferad i den här debatten finner jag anledning att säga några få ord.

Jag vill passa på tillfället att instämma i det som Per Bergman redan sagt i den här debatten som företrädare för oss socialdemokrater i civilutskottet. Jag vill också understryka och bekräfta det han har sagt, att Kalix älv inte har varit föremål för någon som helst debatt i civilutskottsgruppen från socialdemokraternas sida. Anledningen till att den här frågan har kommit att

spela en viss roll är ett samtal som en journalist från Svenska Dagbladet hade med mig i förrgår kväll rörande Sölvsbacka. Han ville veta vad socialdemokraterna avser med sin reservation till civilutskottets betänkande, och jag klargjorde för honom att vi önskar att regeringen fullföljer det uppdrag som riksdagen tidigare har givit regeringen.

Den avledningsmanöver – jag vill nu beteckna det så – som Anders Dahlgren försökte sig på gör inte saken bättre för honom, såvitt jag kan se. Vår syn på utbyggnad av vattenkraften är inte något nytt påkommet, och det hoppas jag vi har gjort klart tidigare. F. ö. har också Per Bergman under debatten påpekat att vi helst ser att man bestämmer sig för ett fåtal utbyggnader i stället för att bygga ut på alltför många ställen. Men för att de sakerna skall bli klarlagda önskar vi att frågan ytterligare prövas så att vi kan fullfölja det beslut som folkomröstningen angett när det gäller ytterligare utbyggnad av vattenkraft.

Det är precis det som jag har sagt till journalisten från Svenska Dagbladet, och ingenting annat. Jag grundar mitt ställningstagande och mitt besked därvidlag på det beslut som fattades redan 1977.

Anf. 34 Jordbruksministern ANDERS DAHLGREN:

Herr talman! För ett ögonblick trodde jag att ordningen nu var återställd bland reservanterna. Efter Lars Henriksons anförande måste jag erkänna att jag fortfarande inte vet vad man vill med Kalix älv och de outbyggda älvarna.

Anf. 35 TORE NILSSON (m):

Herr talman! Omröstningen i dag i detta ärende gäller icke ett förslag om misstroendeförklaring mot regeringen Fälldin. Jag har för ett par veckor sedan av djupaste övertygelse röstat för Thorbjörn Fälldin.

Voteringen i dag gäller icke en fråga som är partiskiljande till sin natur. Jag röstar inte för socialism. Jag röstar för de värden som just regeringspartierna står för.

Mitt ställningstagande till utbyggnaden av Sölvsbackaströmmarna motiveras av att det aktuella läget inte kräver just denna energi – de utbyggda strömmarna skulle helt nyttjade kunna leverera 0,05 TWh. Det har sitt värde, men det skall ställas mot att det nu finns en opinion mot detta ingrepp.

Vad är det som har skett under vår generation? Det väldiga utbyggandet av vattenkraft har varit nödvändigt, men nu har vi i Sverige bestämt oss för andra energikällor under det närmaste årtiondet. Och innan det årtiondet är slut kan nya upptäckter, forskning och teknisk utveckling ha gjort det mesta av dagens vishet till något antikverat – även kärnkraften. Det kanske blir som om vi skulle använda slaga när skördetröskan finns. Jag tror på nya framsteg och nya energikällor.

Rolf Edberg skrev för något år sedan om Sölvsbackaströmmarna i tidningen Arbetet:

”Det är svårt att tänka sig en större politisk klantighet än den som

utvecklats kring de skummande och fiskrika Sölbackaströmmarna vid Storsjö kapell i Härjedalen.

Sydkraft ville genom Trångfors AB bygga ut strömmarna.

Befolkningen i dalen, som lever tillsammans med strömmarna, sa upprört nej.

Naturvårdsverket avstyrkte. — — —

Vattendomstolen, som inte brukar vara någon miljöaktivist utan i regel dömer till kraftföretagens fördel på basis av en föråldrad lagstiftning, sa klart nej.

Vetenskapsakademien har bestämt motsatt sig att några av de kvarvarande från miljösynpunkt värdefulla vattenfallen och strömmarna, som var för sig ger föga kraft, byggs ut.”

Och vad får då en bygd där vattenkraften byggs ut? Vad innebar den orörda älven för oss som bodde vid Ume älv den gången den skulle byggas ut? Kanske jag vågar läsa en liten dikt som talar om att när man tänker på hembygden, även när man har flyttat därifrån, är det framför allt, innerst och djupast, älven och forsarna som man tänker på. Dikten heter En orgelton bredvid. Den lyder:

”Det låg av halm och hed ett sus
kring dig i bondbyns frid,
men alltid fanns det vattubrus,
en orgelton bredvid!

Det mörka dånet utan slut,
den ljuva orons svall
om allt som levt och dött förut
och allt som komma skall.

I forsarna, där älven rann
med vita vågors skum,
bestört du alltid fann
en psalms mysterium.

Det var en mörknande koral,
en evig orgelton
om något utan namn och tal
i vidden bortom mon.”

Vad fick vi efteråt? Vi fick inte billigare ström, vi fick inte utbyggda vägar. Vi fick i vissa fall dyrare energi än andra bygder.

För 1 000 kr. och en mjölsäck sålde bonden Fredrik på Näset en gång Fjällforsen i Ume älv. Det var en bra affär – det svarar kanske mot 100 000 kr. i dag. Forsen hade en fallhöjd på 24 meter och den var full av fisk där laxen vände. Vi klandrar honom inte – han levde i en annan tid. Men vad fick bygden när forsen omsider byggdes ut? Vad får Sölbacka i dag?

För min del är jag principiellt emot vidare ingrepp av det här slaget. De är

ekologiskt oförsvarbara. Fisken kan inte räddas i Sölvbacka – fiskeriintendenten i nedre norra distriktet har sagt det. Allt som lever, från bakterier till däggdjur, i älv och älvdal hotas. Uttern är redan nämnd.

Och sedan människorna! Vi har samerna. Jag känner dem sedan mina unga dagar. Vi har ingen hedrande historia i Sverige när det gäller samerna. I en inlaga talar samerna om att effekterna av en utbyggnad sammantaget blir förlust av renbetesmark, särskilt det värdefulla älvdalsbetet, försvårad eller omöjliggjord bevakning av byagränser, förlust av tekniska anläggningar, försvårade flyttningsförhållanden samt härigenom uppkommet merarbete.

Jag har talat med Nikolaus Stenberg, SSR:s ordförande, en god vän, och jag har talat med andra. I motsats till somliga som har ringt mig tror jag på dessa människor.

Vi har en etnisk minoritet som vi tar hänsyn till. Jag har skrivit en bok om vad som hände i Nasafjäll 1635–1655. Vi bör inte upprepa de misstagen.

Sedan har vi Storsjö kapell – med skövlade skogar kring sig och en dämd sjö. Hur skulle vi med behållen heder i dag kunna trampa på den åsikt som de som bor där har?

Ekonomiskt anser jag att det är tveksamt redan nu huruvida en utbyggnad bär sig. Mycket snabbt kan det bli en förlustinvestering.

Det finns en rubrik i Svenska Dagbladet den 9 november: "Omistliga älvar". Artikeln är skriven av Bengt Hamdahl, justitiekanslern som är ordförande i Svenska naturskyddsföreningen. Det står överst: "Det är inte försvarbart att föröda det sista av en svensk naturtyp för att försöka lösa decenniets ekonomiska problem. Vattenkraftutbyggnad innebär en nästan total omformning av landskapsbilden."

Jag vet att det är sant. Jag kan understryka allt som står här, men för tidens skull läser jag det inte. Ta gärna fram tidningen från den 9 november och läs vad Hamdahl skriver! Det *är* fråga om omistliga älvar.

35 terawattimmar har Curt Nicolin sagt att vi kan få om vi tar allt, rubb och stubb: Kalix älv, Vindelälven, Torne älv. Och Industriförbundet har talat likadant. Gör arbetarpartiet det också? Jag trodde inte att de var samma andas barn. Men det är möjligt att de suger sin näring vid samma ammas bröst – amman materialism.

Skulle man bygga ut Kalixälven vore det ett nidingsdåd. Jag var nyss där med glesbygdsdelegationen, uppe i Muodoslompolo, Kalixfors och Junosundo. Vet ni hur landskapet ser ut där? Det finns inga källsjöar! Det vore ett nidingsdåd att göra en utbyggnad.

Går Palme ut med det förslaget kommer Thorbjörn Fälldin att få större marginaler i kammaren än han har i dag. Thorbjörn Fälldin är säkert ett bättre värn om det mjuka, det livsnödvändiga än den som går ut och säger att Kalix älv skall ofredas.

Och så: Går jag då emot min regering? Förebråelser, anonyma brev, öppna angrepp! Formellt: ja – mot *en* proposition. Men jag kommer inte att gå emot förslaget om Bromma.

En serie olyckliga omständigheter har lett till att en proposition lagts fram trots att den aldrig bort läggas fram. Men en majoritet av väljarna i de tre

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Sölvbackaströ-
marna*

Onsdagen den
19 november 1980

*Sölvbackaströ-
marna*

partierna är förvisso medveten därom. Det stämmer inte med program, med motioner förr, med löften och med våra idéer.

Mitt partis program från i fjol säger om den inhemska energiproduktionen: "En fortsatt utbyggnad är möjlig. Stor återhållsamhet måste emellertid iakttas. Vårt lands oreglerade vattendrag och älvsträckor representerar oersättliga miljövärden." Och så säger vi nej till utbyggnad av de fyra älvarna.

Och på s. 8 i programmet står det: "Statens grundläggande uppgift är att värna den frihet och den trygghet som samhällsgemenskapen förutsätter. --- Därmed blir demokratin också någonting mycket större och mycket mer krävande än bara en princip om majoritetsbeslut. Det innebär en förpliktelse att säkra den enskilde individens grundläggande fri- och rättigheter och att slå vakt om hennes integritet och privatliv. --- Den förutsätter att ingen makt i samhället, inte ens demokratiskt grundade statsmakter, får bli så stark att den kan förkväva individernas frihet och samhällslivets mångfald."

Majoritetsbeslut, stod det. Är de möjliga i fallet Sölvbacka?

Min statsminister kommer från Ådalen, landet som är Guds verk "då han både log och vredgades" – det var Pelle Molin som sade det. Pelle Molin – Thorbjörn Fälldin – det rimmar! Thorbjörn Fälldin står för det gröna landet, för det fria folket.

Och Eric Enlund, förenad med mig genom mångårig och djup vänskap, såg i fjol som statsråd först på planen att landet skulle ta ytterligare terawattimmar – 3, 4 och kanske 5 – från vattenfallen. Han hade då för bråttom, tycker jag. Men han och hans liberala parti står ändå djupast för friheten, eller hur?

Låt fler forma friheten! Jag ser outhärligen den devisen. Och i annonserna finns en serie vinklar med, som för tanken till fåglar, till albatrossen eller till silvertärnan, som flyttar från pol till pol. Låt fler forma framtiden! Låt samerna göra det! Låt Storsjö kapell göra det!

För ett kvartssekel sedan begynte jag aktivt arbeta inom mitt parti. En av anledningarna, den kanske avgörande, var partiets idéprogram: Framtid i frihet! Den enskildes röst, de små grupperna mot kollektivet! Jag såg enpartistaten som någonting ohyggligt, som ett system som dödar det personliga. Jag såg kommunismens fasor ute i världen. Jag började arbeta inom dåvarande högern.

Vi upplevde intrånget på många områden, det som kom diktarpåsten John Nilsson att skriva en dikt i samlingen Tankstreck, dikten Kyrkan på kamomillängen:

"När den lille prästen
ville bygga kyrka på kamomillängen
för kärleken till Gud,
blev han tillintetgjord av ecklesiastikdepartementet,
eftersom en stadsplanenämnsdirektörsassistent,
som inte kände till Gud,
reserverat hela kamomillängen

för ett cementförbättringsinstitut
på tio våningar
till stor nytta.”

Det var sådana känslor vi upplevde: den stora nyttan, cementförbättringsinstitutet, stadsplanenämndsdirektörsassistentens makt. Det kan bli förkrossande verkligheter. Och då säger man att jag går emot min regering, emot mitt parti. Thorbjörn Fälldin står för kamomillängen, för uttervattnen, och för morgondagens människor och deras möjlighet att andas.

Jag kommer inte att föra vidare polemik i dag – jag är för liten till det. Men jag skall fortsätta att strida för bevarade älvar.

Detta är för mig en svår stund. Ingen kan i ett sådant läge undgå tanken: Jag klarar det inte. Men ett vet jag: En människa som sviker sin övertygelse, som flyr provet, som går ”udenom” liksom Peer Gynt, som dödar samvetet, hon är förlorad.

Anf. 36 ROLF DAHLBERG (m):

Herr talman! När riksdagen debatterade Sölvsbackaproblematiken i november förra året inriktade jag mig i mina anföranden på att i första hand belysa de statsrättsliga sidorna av ärendet. Jag var och är fortfarande övertygad om att det var fel att riksdagen gick in och försökte korrigera eller undanröja det av regeringen fattade beslutet. Civilutskottet konstaterade också i sitt betänkande att frågan om företagets tillåtlighet slutgiltigt avgjorts och att varken ett riksdagens uttalande eller ett beslut om ändrade riktlinjer i den fysiska riksplaneringen kunde påverka beslutet i tillåtlighetsfrågan. Trots detta fattade en majoritet i riksdagen beslut om att regeringen skulle få i uppdrag att försöka förhandla tillbaka tidigare givet tillstånd.

Regeringen har nu fullföljt riksdagens uppdrag och förordat det s. k. minimitappningsalternativet. Av det 15-tal borgerliga ledamöter som förra året röstade med socialdemokraterna har tydligen samtliga utom Tore Nilsson blivit övertygade om att det är den rimligaste och bästa lösningen som nu har presenterats.

Tore Nilsson har alltså en annan uppfattning än de övriga borgerliga ledamöterna. Jag skulle vilja fråga Tore Nilsson om det ändå inte påverkat honom på något sätt att övriga ledamöter från regeringspartierna nu godtar den lösning som regeringen presenterar. Tror han inte att deras engagemang kan vara lika starkt som hans? Har inte även de plågats och vägt fördelarna och nackdelarna i detta svåra ärende?

Jag tänker t. ex. på Eivor Nilson, som kommer från det här området och känner frågan i hela dess vidd. Hon har naturligtvis utomordentligt noggrant prövat den nya situation som vi nu befinner oss i. Jag skulle också vilja fråga Tore Nilsson om han har funderat över socialdemokraternas egentliga bevekelsegrunder för sitt agerande.

Herr talman! Bergs kommun, där Sölvsbacka ligger, är en av landets fattigaste kommuner. Arbetsmarknadssituationen är prekär. En utbyggnad av Sölvsbacka skulle ge många arbeten på byggnadssidan liksom på maskin-, tillverknings- och montageområdena – under fjolårets debatt nämndes 75

arbeten under två år. Dessutom skulle ungefär 15 tjänstemän få arbete. Men det skulle naturligtvis under den här tiden också ge arbete till andra företag i bygden. För en liten kommun är det trots allt inte oväsentligt att få ett sådant här tillskott på arbetsmarknaden.

Enligt regeringens beslut skall bolaget dessutom betala 2 milj. kr. till länsstyrelsen för åtgärder som främjar näringslivet i Bergs kommun. Vidare har regeringen beslutat att bolaget skall betala ytterligare 2 milj. kr. för utveckling av turism och för fritidsåtgärder och fiskevårdande åtgärder.

Om reservanterna vinner omröstningen här i kammaren, går alltså kommunen miste om den här hjälpen på arbetsmarknadssidan, och det är oklart hur man kommer att lösa de problem som finns i Bergs kommun.

Eftersom utskottets ordförande och jordbruksministern tidigare har gått igenom ärendet noggrant ber jag, herr talman, att få avsluta anförandet med att yrka bifall till civilutskottets hemställan.

I detta anförande instämde Margareta Gard, Erik Olsson, Sixten Pettersson, Göran Allmér, Mona S:t Cyr, Ewy Möller, Bertil Danielsson, Per Stenmarck, Jan Prytz, Sonja Rembo, Sten Sture Paterson, Knut Wachtmeister, Jan-Eric Virgin och Barbro Nilsson (alla m).

Anf. 37 SVEN HENRICSSON (vpk):

Herr talman! Från fjällen mot Bottenviken rinner våra norrländska älvar. Många av oss norrlänningar har ett liv som är starkt förbundet med älven och forsen. Även om man kan fundera en hel del med anledning av det anförande som Tore Nilsson höll, bekräftar hans anförande att så är fallet. Vid älven hade vi våra båtar, där fiskade vi, där badade vi och där hade vi kanske vårt arbete under en bråd flottningssäsong. Innan det var ordnat med vattenledning där hemma, hämtade vi vårt vatten i älven och gjorde våra storbyk vid dess strand. Älven blev en del av vårt liv, men också en stimulans för vår fantasi. Den bidrog kanske att forma vårt kynne. Storsjöbornas kamp är lätt att förstå för en norrlänning.

Men det kom en tid med dynamit och grävskopor. Forsarna tystnade och ersattes av turbinernas monotona dån. Visst behöver vi vattenkraft, men inget län är så väl exploaterat som Jämtlands län då det gäller vattenkraft. Samtidigt är knappast något län så svagt industrialiserat.

Det finns alltså inget direkt samband mellan exploatering av vattenkraft och varaktig sysselsättning i en bygd. Vi har givit våra forsar, vi har givit våra skogar, men mycket litet är återgäldat. Nu vill exploatörerna också "glufsa i sig" de sista bitarna av älvsträckorna. Ingenting skall bli kvar – det är tydligen målet. Nu reser sig ortsbefolkningen till motvärn, och bakom sig har den majoriteten av Jämtlands folk.

Det pågår sedan länge en kamp för att rädda inlandet i Norrland. I dag går fronten i den kampen vid Sölvbacka – hit men inte längre.

Utredaren Gullnäs har framhållit fördelarna med sitt minimitappningsalternativ. Han påstår att fisket bevaras i stort sett oförändrat. Eftersom vattenrinningen sensommaren 1980 motsvarade det tappningsalternativet

har man undersökt förhållandena. Och det har visat sig att strömfisket kommer att totalförstöras på grund av för liten vattenföring. Lekmöjligheterna spolieras och öringsrommen dör vid bottenfrysning, som sker vid denna låga vattenavtappning vintertid.

Gullnäs säger vidare att landskapsbilden, de levande forsarna, bevaras. Vi kan konstatera att forsarna försvinner helt. Älvens bredd gör att vattnet fördelat kommer att rinna mellan stora stenblock och ha ett maximidjup på ca 20 cm.

Utredaren talar vidare om ett antal nya arbetstillfällen, som skulle skapas i bygden. Jag har, herr talman, själv varit med och jobbat på olika sätt i kommuner och i andra sammanhang i områden där man kraftigt har byggt ut forsarna. Men just dessa områden har märkligt nog drabbats hårdast av avfolkning och arbetslöshet. Jag kan ta Strömsunds kommun som exempel. Där har man byggt ut praktiskt taget all exploaterbar fallhöjd, men där förlorade man inom loppet av några decennier 20 000 invånare. Det skulle jag också vilja framhålla för Rolf Dahlberg, när han försöker illustrera fördelarna med utbyggnaden och säger att det skulle skapas så många nya jobb.

Sedan detta med energitillgången. Andra har före mig bekräftat att mycket litet fås – mot bakgrund av den förstörelse av totalmiljön som man uppnår. Och här är det verkligen fråga om att bevara en chans för en landsända som har svårt att finna alternativ – en chans att utveckla sig på basis av rekreationsverksamhet. Denna bygd skulle kunna utveckla sig till en lunga för hela Sveriges folk, ja, varför inte för hela Nordeuropas folk, genom att den ges möjlighet till exploatering av turism och rekreation.

Slutligen vill jag också framhålla att utbyggnaden av Sölvbacka strömmar – förutom effekten på det viktiga sportfisket, som av sakkunskapen bedöms som avgörande när det gäller att attrahera turister – skulle innebära att totalmiljöns variationsrika karaktär försvinner i hela övre Härjedalen och att hela detta områdes rekreationsvärde kommer att ifrågasättas. Sådana saker får inte underskattas i debatten.

Herr talman! Jag vill med det anförda yrka bifall till reservationen.

Anf. 38 SVEN LINDBERG (s):

Herr talman! Folket i bygden runt Storsjön i västra Härjedalen går i detta ögonblick i en andlös spänning. Om en liten stund skall mycket av deras framtida förutsättningar att leva kvar i sin bygd avgöras i denna kammare.

Befolkningens utkomstmöjligheter i bygden har sedan urminnes tider varit småbruk och skogsarbete. Under senare år har turismen som inkomstkälla vuxit sig allt starkare. En stor lockelse för turisterna i dessa områden har varit och är än så länge fisket i Sölvbacka strömmar.

Låt oss titta på bygdebefolkningens framtida utkomstmöjligheter. Om småjordbrukets lönsamhet i fjällområdena behöver jag knappast orda. Alla vet vilken dålig lönsamhet det ger. I skogen tar maskinerna alltmer över arbetstillfällena. Dessutom är skogarna i dessa områden till stor del tömda på

Nr 27

**Onsdagen den
19 november 1980**

Sölvbackaströmmarna

sina innehav. Avverkningsmöjligheterna för de närmaste decennierna är små. Förutsättningarna att lokalisera industrier till västra Härjedalen är nästan obefintliga. Kvar står endast möjligheterna att satsa på turismen. Men en grundförutsättning för att dessa satsningar skall lyckas är att Sölvsbacka strömmar med sitt goda fiske bevaras som en turistattraktion. Byggs strömmarna ut har storsjöborna i stort sett bara kvar en nästan uttömd älvfåra och vindpiskade kalhyggen – kalhyggen som i och för sig en gång i framtiden kommer att ge rika skogar, men det ligger ca en mansålder fram i tiden.

Herr talman! Folket i bygden älskar sina strömmar omkring Sölvsbacka – strömmar som på grund av sin skönhet och sina fiskebiologiska värden och som en grundförutsättning för ortsbefolkningens utkomstmöjligheter har mycket stora bevarandevärden. Riksdagen bör därför respektera dessa eljest så anspråkslösa människors krav på att få behålla sina strömmar i nuvarande skick.

Herr talman! Centerpartiets turer omkring Sölvsbackas utbyggnad är som turerna i en parispolka. Nu skyller man dessa turer på respekten för fattade beslut. Men lyssna då!

Folkpartiregeringen beslöt den 8 mars 1979 att ge Trångfors AB tillstånd att bygga ut strömmarna. 21 dagar därefter skrev 20 ledande centerpartister med bl. a. Thorbjörn Fälldin, Karin Söder och Anders Dahlgren i en partimotion att man borde effektivisera redan utbyggd vattenkraft för att kunna undanta projekt från utbyggnad där det finns starka motstående intressen. Om Sölvsbacka skrev man:

”Ett sådant exempel är utan tvekan Sölvsbacka med sitt välbesökta fritidsfiskevatten av riksintresse. Älvsträckan är dessutom ett viktigt komplement för turismen i området. Vattendomstolen har för sin del gått emot en utbyggnad. De förändringar som senare gjorts utgör ingen avgörande förbättring ur fiske- och natursynpunkt. Därför bör riksdagen uttala att en utbyggnad av Sölvsbacka inte bör komma till stånd.” Låt mig här skjuta in att det utbyggnadsförslag som centerpartisterna tillsammans med övriga partier i den borgerliga regeringen nu förelägger riksdagen är direkt förödande ur fiske- och natursynpunkt.

Jordbruksministern har här nyss gjort avbön med förklaringen att han inte visste vad han skrev under. Låt mig då fråga: Finns det ingen centerpartist som vet vilka motioner han skriver under?

Den 17 maj samma år skrev centerpartisten Elvy Olsson som första ledamot på en fempartimotion med krav att Sölvsbacka strömmar skulle bevaras outbyggda.

I ett tal i Östhammar på fredagen i förra veckan uttalade centerns kanslichef i riksdagen, Göte Ekström: ”Det finns inget förslag i riksdagen att bevara Sölvsbackaströmmarna. Socialdemokraterna försöker med en stor bluff mot svensk miljöopinion.” Att vi socialdemokrater nu fullföljer det krav som bl. a. centerpartisterna med statsministern i spetsen själva har ställt, det betraktas av centerpartisten Göte Ekström som en stor bluff. Jag bara ställer frågan: Vem är den store bluffaren? Ett smakprov till finns i

Östersunds-Posten den 24 november 1979. Stina Eliasson, centerpartisten, skrev i en debattartikel angående riksdagens beslut om strömmarnas bevarande bl. a.: "Bolagets uppträdande i detta hänseende är nonchalant och klandervärt. Det visar brist på normalt samhällsansvar." Hon avsåg då att bolaget använt sig av sin lagliga rätt och påbörjat förberedelsearbetena för utbyggnad. Det var samma Stina Eliasson som tre dagar tidigare hade röstat avslag på centerns egen partimotion och därmed sanktionerat en forsatt utbyggnad från bolagets sida. Hon fortsatte att skylla ifrån sig och sade vidare: "Utan tvekan bär folkpartiregeringen skulden till det felaktiga beslutet om Sölvbackaströmmarna." Själv ville hon inte vara med om att rätta till det. Hur kluven får man vara?

Herr talman! Vi socialdemokrater har varit noga med att både för miljögrupper och för bygdens befolkning understryka att förutsättningarna för att bevara strömmarna är att man genom förhandlingar med Trångfors AB kan komma överens om att bolaget avstår från sin rätt till utbyggnad. Vi har inte lurat någon.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid civilutskottets betänkande.

I detta anförande instämde Marianne Stålberg och Nils-Olof Gustafsson (båda s).

Mom. 1

Reservationen av Per Bergman m. fl. bifölls med 166 röster mot 165 för utskottets hemställan.

Mom. 2 och 3

Utskottets hemställan bifölls.

9 § Föredrogs

Civilutskottets betänkande

1980/81:4 om övergångsreglerna vid produktionskostnadsbelåning

Utskottets hemställan bifölls.

10 § Vissa grundlagsfrågor

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:3 om vissa grundlagsfrågor m. m.

Anf. 39 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Konstitutionsutskottets betänkande innehåller många olika frågor, som har det gemensamt att de berör grundlagarna. Flera vpk-motioner behandlas också. Jag skall ta upp frågan om statsformen, som behandlas i motion 263. Andra företrädare för vpk kommer att behandla

Nr 27

**Onsdagen den
19 november 1980**

*Vissa grundlags-
frågor*

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

övriga motioner.

Konstitutionsutskottet säger sig inte ha funnit anledning att frånga sin tidigare intagna ståndpunkt till kravet på införande av republik. Därmed anser sig tydligen utskottets ledamöter befriade från att föra en diskussion i sakfrågan. Om man tror sig kunna komma förbi en viktig demokratisk fråga så enkelt, då tar man fel. Jag kan försäkra konstitutionsutskottet och kammarens ledamöter om att vpk kommer att se till att debatten om avskaffandet av monarkin hålls vid liv.

Vi har vid flera tillfällen utvecklat vår syn på monarkins oförenlighet med demokratin. Monarkin är en kvarleva från en svunnen tid. Hur kan ni från övriga partier exempelvis försvara ett system där statschefens ämbete är ärftligt? På vilka andra områden i samhället skulle ni kunna tänka er ett sådant system? Vad säger de ledamöter som har monarkins avskaffande inskrivna i sina partiprogram? Vad säger socialdemokraterna om sitt sätt att förvalta arbetarrörelsens traditioner?

I motion 263 har vi påpekat att det finns de som i ord påstår sig vara republikaner men som inte vill stå för denna principiella inställning i praktisk handling.

Monarkin är av stor betydelse för Sveriges överklass. Den är ett viktigt medel för överklassens ideologiska dominans. Med hjälp av monarkin sprider den överhetsfjäsk, falska föreställningar och synsätt som strider mot demokratiska strävanden.

De som påstår sig vara republikaner eller som säger sig vilja bekämpa klassorättvisorna men som inte vågar ta strid mot monarkin motverkar sina egna uttalade åsikter. De accepterar den odemokratiska börsrätten. De accepterar ett system som möjliggör användandet av statschefen i en ideologisk fördumningspropaganda, som strider mot demokrati och jämlikhet. Detta kommer ni aldrig förbi.

Jag vill ställa frågan till företrädare för de olika partierna: Anser ni det vara förenligt med ett demokratiskt statsskick att i grundlagen bevara sådana mossbelupna bestämmelser som exempelvis uttryckes i successionsordningens 4 §? Där står:

”Såsom 2 § i 1809 års regeringsform uttryckligen stadgar, att Konung alltid skall vara av den rena evangeliska läran, sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen, samt Uppsala mötes beslut av år 1593, antagen och förklarad är, sålunda skola ock prinsar och prinsessor av det kungl. huset uppfödas i samma lära och inom riket. Den av kungl. familjen som ej sig till samma lära bekänner, vare från all successionsrätt utesluten.”

Jag tycker, herr talman, att detta dokument skulle göra sig bra inom glas och ram på ett museum, men att det inte hör hemma i Sveriges grundlagar år 1980. Vad anser övriga partier?

Försöken att bagatellisera monarkins betydelse är falska, även om kungens formella politiska uppgifter minskats. Monarkin har varit och är alltså av stort politiskt och ideologiskt värde för överklassen. Därför backas monarkin upp i propagandan. Därför måste också arbetarrörelsen och övriga demokratiska krafter fortsätta kampen för monarkins avskaffan-

de.

Vpk har i denna motion, liksom många gånger tidigare, framlagt förslag till erforderliga grundlagsändringar. Dessa går bl. a. ut på att successionsordningen utmönstras ur grundlagarna och att riksdagens talman skall vara rikets statschef. Härigenom framhäves att statschefen skall vara en del av de demokratiskt valda institutionerna. Inte ens för de representativa uppgifterna behövs monarkin. Riksdagens talman kan på ett naturligt sätt handha dessa.

I årets motion har vi också aktualiserat frågan om användningen av det nuvarande kungliga slottet i Stockholm. Som bekant har kungafamiljen funnit att miljön är bättre vid Drottningholms slott än i Stockholm med dess trafik- och avgasproblem. Dessa problem drabbar ju hårt barnen i Stockholms innerstad, men tyvärr har inte alla möjligheten att välja en bättre miljö. De får i stället slåss mot den dåliga miljön.

Vad kan man då använda slottet i Stockholm till? De delar av slottet som inte av kulturhistoriska eller andra skäl bör bevaras i nuvarande skick kan ges en alternativ användning. Vi har pekat på sådana användningsområden som kulturcentrum för folkrörelse och arbetarrörelse med museum för arbetarrörelsens historia, konstgalleri för konst som speglar arbetslivet och arbetarrörelsen etc. Vi har i motionen föreslagit att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag med denna innebörd.

Konstitutionsutskottet omnämner detta i sitt referat av motionen, men bemödar sig inte ens om att behandla kravet, vilket måste anses som anmärkningsvärt.

Även om konstitutionsutskottets ledamöter inte anser att monarkin bör avskaffas, så borde det förhållandet att kungafamiljen avser att stadigvarande vistas på Drottningholms slott ha föranlett viss tankeverksamhet i fråga om Stockholms slotts användning. Så är dock inte fallet av betänkandet att döma. Det är beklagligt.

Det är angelägna frågor som tagits upp i vpk-motionen om statsskicket. Utskottet vill inte föra någon debatt om dem. Det lär dock inte vara möjligt att komma ifrån problemen så lättvindigt.

Utskottet yrkar avslag på motionen. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motion 263.

Under detta anförande övertog andre vice talmännen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 40 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna återkommer år efter år med en motion om republik, en motion som varje år röner samma öde: den avslås av en stor majoritet i kammaren. Den väcker inte heller särskilt stor uppmärksamhet utanför det här huset. I en tidigare debatt med Nils Berndtson framhöll jag att det inte fanns något folkligt tryck i den här frågan. Det är som gått sedan Nils Berndtson och jag hade det senaste meningsutbytet har mig veterligen inte medfört någon förändring härvidlag.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Luften har nog för överskådlig tid gått ur kravet på republik. Den överväldigande majoriteten av svenska folket vill ha monarkin kvar. Det är alldeles uppenbart. När vi för något år sedan utvidgade successionen till att omfatta även kvinnor, så mottogs det med gillande av den stora allmänheten. Vpk motsatte sig den moderniseringen. När nu Nils Berndtson ånyo berörde successionsordningen, framhöll han att den på vissa punkter är ålderdomlig. Om vpk kommer med förslag till ytterligare ändring och modernisering av successionsordningen, så får vi väl överväga de förslagen i utskottet.

Om man menar att det är demokrati att följa en stor folkmening i en fråga, så är monarkin demokratiskt grundad. Men inte heller ur strikt teoretisk demokratisk synpunkt är invändningarna mot monarkin längre särskilt lödiga. Monarken utövar enligt vår författning inte någon politisk makt. Monarkin är enbart representativ och markerar det historiska sambandet bakåt i tiden. Med den ordningen är de allra flesta i det här landet uppenbarligen helt tillfreds.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Anf. 41 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Bertil Fiskesjö säger att det inte finns något tryck för införande av republik i Sverige. Sedan förstår jag honom så, att han menar att det då också är förenligt med demokratin att inte ändra på successionsordningen och grundlagen. Bertil Fiskesjö är med andra ord så demokratisk att han vill konservera en odemokratisk kvarleva – det är nämligen logiken i det hela. Jag har i mitt anförande ställt följande fråga, som han ännu inte har besvarat: Är det förenligt med demokratin och med vår grundlag att bevara monarkin, som ändå är en kvarleva från en förgången tid – och som utnyttjas i odemokratiska syften?

När herr Fiskesjö saknar trycket för ändring på detta område, så kan det kanske också bero på de starka krafter som försöker glorifiera monarkin och på den propaganda som drivs kring kungahuset. I en debatt för några år sedan har jag utförligt redovisat exempel på hur vissa tidningar varje vecka året runt innehåller förskönande och falska reportage om kungahuset och dess roll. Jag vill fråga om herr Fiskesjö någonsin har funderat över syftet med denna verksamhet. Tror Bertil Fiskesjö att det kan vara att stimulera kampen för jämlikhet och demokrati? Eller tror han möjligen att det kan vara tvärtom? Ta en funderare på den saken, och jag tror att ni skall finna att monarkin inte alls är så obetydlig som ni gör gällande – och som herr Fiskesjö också nu antydde. Tvärtom är det mycket medvetna syften bakom denna propaganda för kungahuset, syften som icke är förenliga med de demokratiska strävandena.

Anf. 42 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Jag tog i mitt förra anförande upp demokrati i två avscenden: dels undrade jag hur det var med stödet i folkmeningen till frågan om monarki, dels berörde jag monarkin från vad man kan kalla mer demokratisk-teoretisk och principiell utgångspunkt. Vad gäller stödet i folkmeningen

kan man naturligtvis tänka sig att man hade en folkomröstning i monarki-frågan. Om en sådan folkomröstning, som jag tror, gav det resultatet – det visar alla opinionsundersökningar att den skulle göra – att en överväldigande del av svenska folket vill ha monarkin kvar, skulle då Nils Berndtson framhärda i uppfattningen att det var odemokratiskt att bibehålla monarkin?

Det är klart att det ur strikt teoretisk synvinkel finns invändningar mot monarkin – det kan man inte förneka. Men vad jag sade i mitt anförande var att dessa invändningar inte längre är särskilt lödiga. Med det menar jag att de inte är av den karaktären att de ger anledning till sådana drastiska förändringar som avskaffandet av monarkin. Om det hade gällt en monark med omfattande författningsmässiga politiska befogenheter hade naturligtvis situationen varit en annan.

Sedan återkommer Nils Berndtson till veckopressen och dess behandling av monarkin. Den saken kan man naturligtvis ha många synpunkter på. Man kan ha många synpunkter på veckopressens behandling av s. k. kändisar över huvud taget, men man får också komma ihåg att en målsättning för veckopressen är att överleva och att helst öka sina upplagor. Det är en ambition som alla tidnings- och tidskriftsutgivare har. Man kan naturligtvis tolka det stora inslaget i veckopressen av reportage kring monarkin på det sättet att många människor gillar att läsa sådana reportage.

Anf. 43 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Om man skulle genomföra en folkomröstning på det material som presenteras om kungahuset i de tidningar jag har hänvisat till tror jag att monarkisterna möjligen skulle kunna nå vissa resultat. Men om inte minst de partier som säger sig vilja införa republik i Sverige går ut med en saklig upplysning till människorna om att monarkin icke är förenlig med vårt statsskick, skulle resultatet bli ett helt annat.

Jag vill också till Bertil Fiskesjö säga vad jag sade i en debätt häromåret, att vi ju genomförde betydande grundlagsändringar i slutet på 1960-talet och början på 1970-talet utan att ha genomfört någon folkomröstning. Varför skulle vi då ha folkomröstning just i den här frågan? De vidtagna grundlagsändringarna kom till stånd därför att man ansåg att grundlagen var föråldrad och borde anpassas till vår moderna tid. Men när det gäller statsskicket vill man slå vakt om en kvarleva från en tid ännu längre tillbaka än 1809, då den gamla grundlagen antogs. Det här stämmer inte, Bertil Fiskesjö! Ert agerande innebär att ni ytterligare konserverar denna odemokratiska kvarleva, medan vpk:s årligen återkommande motioner håller debatten vid liv. Och vi kommer att se till att den hålls vid liv. Ett ärftligt ämbete kan icke vara förenligt med en demokrati.

Anf. 44 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Jag sade inte, Nils Berndtson, att vi skulle ha en folkomröstning. Jag frågade: Om vi hade en folkomröstning och den visade att den överväldigande majoriteten av svenska folket ville behålla monarkin,

Nr 27

**Onsdagen den
19 november 1980**

***Vissa grundlags-
frågor***

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

skulle då Nils Berndtson anse att det var odemokratiskt att behålla monarkin? Det var den frågan jag ställde.

Sedan kan man naturligtvis diskutera vad som är orsaken till att t. ex. socialdemokraterna inte aktualiserar det krav på republik som de sedan 1911 har inskrivet i sitt program. Jag skulle tro att socialdemokraterna gjort samma bedömning som jag, nämligen att det kravet inte skulle ha särskilt stor resonans i en bredare folkopinion.

Andre vice talmannen anmälde att Nils Berndtson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 45 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! En av de frågor som aktualiseras i grundlagsbetänkandet från konstitutionsutskottet är folkomröstningsinstitutet.

Det finns i vår författning två möjligheter att anordna folkomröstningar. Den ena möjligheten gäller omröstningar i grundlagsfrågor. Det är beslutande folkomröstningar, och det finns strikta regler för hur de skall komma till stånd och hur de skall genomföras.

Den andra möjlighet som författningen ger är att riksdagen kan besluta att anordna rådgivande folkomröstningar i vilka frågor som helst. Härvidlag gäller emellertid att en rad problem som med nödvändighet uppkommer, när en folkomröstning skall beslutas och genomföras, i författningen lämnas därhän.

I en centermotion som väcktes under den allmänna motionstiden i våras, således före folkomröstningen i atomkraftsfrågan, har en del av dessa brister påtalats.

Ett knippe av svårigheter som man inte kommer förbi hänger samman med frågeformuleringen. Formellt kan riksdagens majoritet besluta om hur frågorna skall ställas. I realiteten är det nödvändigt med förhandlingar och uppgörelser, om frågan är kontroversiell. Dessa förhandlingar kan bli segslitna och komplicerade.

I dessa förhandlingar måste också avgöras hur många olika frågor som skall ställas. Det kan i värsta fall bli åtminstone lika många som det finns partier i riksdagen.

Genom förhandlingar måste också avgöras hur kampanjerna skall finansieras och hur medlen skall fördelas på olika alternativ. Även detta kan bli en segsliten tvistefråga.

Andra svårigheter är knutna till tolkningen av omröstningsresultatet. När fler än två alternativ förekommer och inget av dessa uppnår majoritet måste osäkerhet uppkomma om vad som verkligen är omröstningens resultat.

Vidare uppkommer frågan, hur bindande omröstningsresultatet är för riksdagen. Formellt är omröstningen enbart rådgivande. Men om partierna går ut i omröstningskampanjen och försäkrar att de skall följa omröstningsresultatet så är denna formellt fria prövning för riksdagens del reellt borta.

Om resultatet av omröstningen är sådant att omröstningen inte ger något

klart besked – vad gör riksdagen då? Och hur länge skall ett resultat av en rådgivande omröstning anses gälla? Krävs det en ny folkomröstning innan riksdagen kan frånga omröstningsresultatet? Var går i realiteten gränsen mellan rådgivande och beslutande folkomröstning? Är gränsen kanske bara en fiktion som det inte är möjligt att upprätthålla i verkligheten?

Motionen skrevs, som jag redan nämnt, före omröstningen i atomkraftsfrågan. Den omröstning som sedan ägt rum visar att de frågor som restes i motionen är i hög grad relevanta. Vi fick mycket besvärliga förhandlingsomgångar innan folkomröstningslagen kunde spikas. Vi fick tre alternativ, varav två – ettan och tvåan – i kampanjen framställdes ömsom som helt identiska, ömsom som vitt väsensskilda, i mycket beroende på vilket auditorium man vände sig till.

Ingen av de tre linjerna fick majoritet. Ändå framställdes det efter omröstningen som om linje 1 och 2 vann. De var identiska i sin framställning på valsedlarnas ena sida men olika på baksidan. Vad innesluter således den påstådda majoriteten? Skall baksidorna, som väljarna också röstade på, räknas eller ej?

Efter omröstningen tycks man över huvud taget ha varit snabb att glömma alla baksidor med atomkraften. Liksom det finstilla på försäkringsbrevet till många slarviga försäkringstagares förvåning ofta får avgörande betydelse för om ersättning skall utgå eller ej, borde väl även baksidornas text för folkomröstningsdeltagarna ha något värde, tycker man.

I motionen kräver vi att de erfarenheter som vi nu har av det rådgivande folkomröstningsinstitutet skall utvärderas av en parlamentarisk utredning och att denna utredning också skall komma med förslag till en annan, mera ändamålsenlig reglering. Trots att behovet förefaller så uppenbart och ytterligare styrkt av erfarenheterna från den senaste folkomröstningen, har vi inte fått majoritet för vårt förslag i utskottet. Vi återupprepar kravet i reservation 1 vid utskottets betänkande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Anf. 46 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Som var och en kan konstatera återfinns en rad bekanta frågor i detta betänkande från konstitutionsutskottet. Partierna fullföljer sina tidigare strävanden på detta område. Det gör också vi socialdemokrater, och det har medfört att vi har måst avge två reservationer, för vilka andra kammarledamöter senare kommer att tala.

Även regeringspartierna har reservationer vid betänkandet. Dessa mynnar ut i att regeringen skall vidta vissa åtgärder.

I detta ärende, som gäller frågan om folkomröstningsinstitutet, har centerpartisterna i utskottet reserverat sig. Som Bertil Fiskesjö redan har påpekat väcktes centermotionen under den allmänna motionstiden. Den överensstämmer i sak med en motion som väcktes 1979 men som avlogs av riksdagen för ungefär ett år sedan.

Det centrala i motionen och i reservationen är att man ingående vill reglera folkomröstningsinstitutet. Det anser jag för min del inte vara möjligt. Varje

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

omröstning är en sak för sig. Man kan ha regler om vilka som skall få delta i en folkomröstning, men går man längre och försöker bestämma hur propositionerna i samband med en folkomröstning skall utformas, då ger man sig in på ett omöjligt område. Vi har inte möjligheter att förutse vad som kommer att hända i framtiden. Även om vi i rikt mått vore utrustade med profetians gåva, skulle det bli besvärligt för oss att klara en sådan uppgift. Och jag betvivlar, herr talman, att vi lagstiftare är utrustade med denna profetians gåva.

Låt mig beröra vad Bertil Fiskesjö redan har varit inne på, nämligen om det vid en folkomröstning bara skall finnas två alternativ eller om det skall finnas flera alternativ att rösta på. Gör tankeexperimentet att riksdagen åren efter förbudsomröstningen hade antagit en lag om att endast två alternativ fick förekomma! Låt oss vidare anta att de folkomröstningar som därefter har ägt rum hade genomförts med bara två alternativ att välja mellan. Ja, självklart hade det gått bra i fråga om trafikomröstningen. Även jag förstår att man måste välja mellan höger- eller vänstertrafik. Att köra mitt i vägen är ju inget alternativ. Men hur skulle vi ha klarat pensionsomröstningen och kärnkraftsomröstningen med bara två alternativ? Majoriteten i riksdagen ansåg vid båda dessa tillfällen att det skulle finnas tre alternativ. Skulle man då ha varit tvungen att upphäva lagen? Och vad är det för mening att anta en lag som måste ändras i nya situationer?

Detsamma gäller i fråga om informationen. Hur skulle det ha varit om riksdagen år 1925 hade beslutat om informationens omfattning för år 1980? Med all respekt för fantasin hos 1925 års riksdagsledamöter tror jag inte att det hade varit möjligt.

Eller ta frågan om finansieringen! Hur skall man på förhand kunna tala om vilka finansiella ramar som skall finnas?

Eller ta de frågor som Bertil Fiskesjö själv ställde! Hur skall man i en lag kunna ange hur länge ett omröstningsresultat skall gälla? Det är ju väldigt svårt för en lagstiftare att förutse hur snabbt förändringarna kommer i samhället.

Jag kommer alltså fram till det resultatet att det inte går att åstadkomma någon ingående reglering av folkomröstningsinstitutet. Om man har denna grundinställning är det svårt att biträda ett krav på en utredning. Särskilt i dessa ekonomiskt bekymmersamma tider skulle ett genomförande av en sådan utredning vara att använda statens medel på ett fullständigt felaktigt sätt.

Herr talman! Jag ber på denna punkt att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 47 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Jag vill inte påstå, Hilding Johansson, att jag är utrustad med någon speciell profetisk gåva, men långt innan folkomröstningen i atomkraftsfrågan ägde rum förutsåg jag de svårigheter som skulle komma – vi hade en debatt om det i kammaren – och de kom. Man behöver alltså inte ha några övernaturliga egenskaper för att inse bristerna i det folkomröstnings-

institut som vi nu har.

Hilding Johansson argumenterar utifrån den ståndpunkten att det här är ett område som är så komplicerat att det inte finns några möjligheter att komma fram till en vettig ordning. Det är en litet originell attityd i den här kammaren, som brukar vara så rationell i sin syn på tillvarons problem. Ibland erkänner vi att problem är svårlösta, men vi ger sällan upp. Vi försöker hitta framkomliga vägar.

Enligt författningen har vi möjlighet att anordna folkomröstningar. Denna möjlighet utnyttjas då och då. Ingen, inte ens socialdemokraterna, som visserligen tycks ha någon slags principiell motvilja mot folkomröstningar, har sagt att man skall förbjuda folkomröstningar. Möjligheten skall alltså finnas kvar.

Men man vill inte göra något åt de brister som vidlåder den nuvarande ordningen och som jag har påtalat. Man vill inte ens att vi skall få en ordentlig sammanställning av de erfarenheter som finns av folkomröstningar. Är det möjligen för att man vill diskriminera folkomröstningsinstitutet som sådant som man intar den attityden? I så fall bör man säga det rent ut.

Sedan sade Hilding Johansson att vi inte skall sätta till en massa utredningar. Det är i och för sig en lovvärd ambition. Då förutsätter jag att när vi går till behandlingen av frågan om hur majoritetsval skulle ha utfallit i 1979 års val Hilding Johansson kommer att stödja utskottsmajoriteten. Reservationen kräver ju just en utredning i en fråga som, till skillnad från den fråga jag här har tagit upp, sannserligen inte behöver utredas. Det är alltså en ren okynnesutredning som socialdemokraterna där begär.

Innan vi hade möjlighet att anordna folkomröstningar i grundlagsfrågor sades det att även den frågan var omöjlig att lösa. Den är löst. En utredning har grubblat över problemen och kommit fram till ett förslag som sedan med mycket stor majoritet antogs här i kammaren. Det gäller alltså att sammanställa erfarenheterna, att sätta sig ned och tänka igenom problemen och utarbeta konkreta förslag. Det är detta vi har begärt i vår reservation.

Anf. 48 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Självklart önskar jag en vettig ordning på detta område. Men en vettig ordning kan man inte uppnå genom generella regler, utan man måste anpassa reglerna till de olika folkomröstningar som anordnas. Den ena omröstningen är inte den andra lik. Vill man diskriminera folkomröstningarna, vilket inte jag önskar, då skall man anta generella regler som sedan visar sig inte kunna tillämpas.

När det sedan gäller onödiga utredningar vill jag bara helt kort konstatera att vi i utskottet fick en upplysning om att man mycket snabbt kunde räkna fram talen för 1976 och 1979. Jag har talat emot en utredning om detta, men jag tycker att en statsvetenskaplig institution, riksskatteverkets valsektion eller någon annan kan få utföra dessa beräkningar. Vi kan emellertid inte från riksdagens sida skriva direkt till dessa institutioner, utan vi måste gå över regeringen.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Anf. 49 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Jag skall inte fortsätta resonemanget om onödiga utredningar. Jag vidhåller den uppfattning jag framförde i mitt tidigare inlägg på den här punkten. Majoritetsval saknar all aktualitet i vårt land. Vi vet på ett ungefär hur de skulle slå. Det finns alltså inget behov av nytt material.

När det däremot gäller frågan om folkomröstningar vill jag säga att bestämmelserna om dem är en bestående del av vår författning som vi använder då och då i det praktiska livet och som – det visar all erfarenhet – fungerar mycket dåligt.

Vad blev resultatet t. ex. i atomkraftsomröstningen? Det kan man sannerligen på goda grunder ha många olika uppfattningar om. Anser Hilding Johansson att ett sådant tillstånd är tillfredsställande? Det innebär ju att man mer eller mindre har misslett de människor som tror att de på ett avgörande sätt bidrog till något slags beslut genom omröstningen!

Sedan ställde jag frågan: Hur länge skall ett folkomröstningsresultat gälla? Den frågan är inte oväsentlig. Skall vi anse att man när det gått en viss tid kan – eftersom folkomröstningen formellt är rådgivande – strunta i resultatet, riva upp det och göra som vi gjorde t. ex. i högertrafikfrågan? Eller skall vi anse att det krävs en särskild folkomröstning igen för att man skall kunna ändra tidigare beslut?

Vad skulle t. ex. hända om regeringen plötsligt lade fram en proposition som på många punkter gick stick i stäv mot alla de alternativ som fanns i folkomröstningen och riksdagen antog den? Det är ett problem som Hilding Johansson inte vill diskutera och som han tycker inte behöver utredas.

Det går inte med generella regler, säger Hilding Johansson. Jo, det är det vi måste sträva efter. Det är ett sätt att effektivisera vårt folkomröstningsinstitut och öka möjligheterna för medborgarna att verkligen göra relevanta ställningstaganden. På alla andra områden eftersträvar vi generella regler. Vi har gjort det t. ex. när det gäller möjligheterna till omröstning i grundlagsfrågor. Vi har självfallet sådana regler när det gäller de vanliga, allmänna valen och på alla möjliga andra författningsområden. Varför skulle vi då inte ha det just här?

Anf. 50 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Det går inte att formellt renodla frågor av den här typen, därför att det centrala är innehållet i folkomröstningen. För att bedöma det måste man ta hänsyn till sakläget. Därför går det inte heller att skriva in en regel om att en rådgivande folkomröstning skall respekteras i tre, sex eller tio år.

Man får ta hänsyn till hur förhållandena har förändrats. När förutsättningarna är helt andra är det naturligt att man inte kan följa ett resultat från en rådgivande folkomröstning. Säg mig: Vilken lagstiftare kan åta sig att räkna upp villkoren som skall vara uppfyllda i det ena eller andra fallet?

När det gäller det som vi andra kallar kärnkraftsomröstningen men Bertil Fiskesjö kallar atomkraftsomröstningen, av någon för mig okänd anledning, är det svårt för mig att se annat än att det finns en miss här, även om den inte

hör till dagens ämne. Regeringen har nämligen inte följt upp omröstningsresultatet. Men det får vi resonera om vid ett annat tillfälle.

Det fanns emellertid en majoritet i riksdagen som ville ha tre alternativ. Hade vi då haft en lag som sagt att det endast fick finnas två, då hade riksdagen antingen måst upphäva den lagen eller också måst tillämpa en lag som majoriteten ansett vara felaktig. Finns det som i det här fallet så många opinioner i en fråga, är det naturligt att de får komma till uttryck vid en folkomröstning. Det vore annars meningslöst att anordna folkomröstningar.

Andre vice talmannen anmälde att Bertil Fiskesjö anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 51 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela kammaren att anslag om kvällsplenum har uppsatts.

Anf. 52 LAHJA EXNER (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottets majoritet har än en gång yrkat avslag på en socialdemokratisk partimotion gällande vidgad rösträtt för invandrare som inte är svenska medborgare.

I vår motion nr 1979/80:459 har vi föreslagit att en särskild, parlamentariskt sammansatt utredning skall tillsättas med uppgift att studera invandrararnas deltagande i 1976 och 1979 års kommunalval och i folkomröstningen i kärnkraftsfrågan. Utredningen skall enligt motionärerna också ges i uppdrag att utreda frågan om rösträtt för invandrare utan svenskt medborgarskap i riksdagsval och andra åtgärder för att underlätta deras deltagande i den demokratiska beslutsprocessen.

Det är inte första gången vi socialdemokrater har lämnat en motion av detta slag. 1977/78 års riksmöte hade en i stort sett identisk motion att ta ställning till, och vi i den socialdemokratiska riksdagsgruppen har år efter år återkommit med samma krav. Tittar vi på betänkanden med anledning av dessa motioner och crinrar oss debatterna här i kammaren, så måste vi tyvärr konstatera att ärendet inte har kommit en enda millimeter närmare sin lösning. Majoritetens argument mot vidgad rösträtt för invandrare utan svenskt medborgarskap är i dag precis desamma som 1977, 1978 och 1979. Och inte nog med det: argumenten är precis desamma som högerpartierna använde mot allmän, lika rösträtt och mot rösträtt för invandrare i kommunalval.

Jag kan i och för sig acceptera moderaternas argumentation i dessa frågor, eftersom den hör till det partiets idéarv. Men jag har ingen förståelse för om centern och folkpartiet ställer upp bakom samma idéarv. Mina partikamrater här i riksdagen och hundratusentals invandrare, som fortfarande saknar rösträtt i riksdagsvalet, förväntar sig liksom jag att centerpartistiska och folkpartistiska ledamöter i den svenska riksdagen skall vara beredda att ta ett första steg på vägen att vidga rösträtten för invandrare som saknar svenskt medborgarskap. Vi invandrare är födda optimister oavsett medborgarskap.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

och den optimismen innebär bl. a. förhoppning om ökad förståelse mellan svenskar och invandrare för varandras elementära behov av demokratiska rättigheter.

Till slut vill jag kommentera ett par uppgifter i dagens betänkande. I betänkandet påpekas att den kommunaldemokratiska kommittén i sina tilläggsdirektiv har att särskilt uppmärksamma underrepresenterade grupper, bl. a. invandrarnas, möjligheter att aktivt delta i det kommunalpolitiska arbetet. Det är bra, men kan inte ersätta det som vi socialdemokrater föreslår. Jag skulle också å invandrarnas vägnar vilja tillägga att det bästa sättet att förbättra olika underrepresenterade gruppers representation i kommunala och andra organ är att fördjupa demokratin i våra egna partiorganisationer och försöka finna lösningar som möjliggör delaktighet även för invandrare.

Den andra uppgiften gäller hänvisningen till den nytilsatta utredning som skall se över frågan om invandringen och invandrarnas situation i Sverige. I direktiven står att utredningen skall utvärdera effekten av de reformer som har genomförts under 1970-talet. Men jag vill påpeka att utredningens direktiv inte medger att kommittén arbetar fram ett förslag om utvidgad rösträtt för invandrare som saknar svenskt medborgarskap.

I det hårdnande ekonomiska klimatet är det mycket viktigt vad vi politiskt aktiva säger om våra invandrande medmänniskor och vad vi gör för dem. Vad vi säger och gör är normbildande, och därför säger jag till alla riksdagskolleger, som anser att rösträtten är en grundläggande mänsklig rättighet som ingen människa bör förvägras: Här har ni alla en möjlighet att ta första steget till en reform som inte kostar pengar. Ni slipper att avslå en angelägen socialdemokratisk motion med orden "i det rådande statsfinansiella läget är det nu inte möjligt med denna reform".

Därmed yrkar jag bifall till den socialdemokratiska reservationen 2 i konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:3.

Anf. 53 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! Det har nu gått nästan precis ett år sedan frågan om rösträtt för invandrare i riksdagsval senast behandlades av riksdagen. Avslaget på den då aktuella vpk-motionen har alltså i praktiken inneburit att det har lyckats för de borgerliga partierna att förhålla denna viktiga demokratiska reform i ytterligare ett år.

I motion 1979/80:151 har vpk därför på nytt lagt fram förslaget att riksdagen skall hemställa hos regeringen om att förslag om rösträtt för invandrare i riksdagsval, oberoende av medborgarskap, snarast skall föreläggas riksdagen. Vi delar således inte de borgerliga partiernas uppfattning, nämligen att rösträtten skall vara avhängig av medborgarskap.

Vårt parti anser att alla människor som bor och arbetar i vårt land skall ha samma rättigheter och skyldigheter. Rösträtten är en grundläggande demokratisk rättighet, som på lika villkor bör tillfalla alla människor i Sverige. Det var ingen tillfällighet att just frågan om allmän och lika rösträtt

togs fram som en av de stora frågorna, när arbetarrörelsen började formera sig. Alltsedan dess har kampen för att utvidga demokratin och försvara den mot varje inskränkning varit huvudfrågor för arbetarrörelsen.

Kravet på rösträtt för invandrare i riksdagsval gäller två saker: för det första invandrarernas principiellt demokratiska rätt att delta i och ta ansvar för det politiska livet i landet, för det andra det förhållandet att invandrarna utgör en stor del av arbetarklassen här i landet. En riktig representation av de arbetande i olika politiska organ kan därför inte uppnås utan rösträtt för invandrarna.

Konstitutionsutskottet har avstyrkt vår motion. Det gör detta genom att upprepa och hänvisa till samma argument som det hävdar år efter år. Utskottet har inte låtit sig rubbas av det faktum att dessa argument har mycket litet med själva sakfrågan att göra. Utskottet låter sig inte heller rubbas av det faktum att utestängningen från det politiska livet av hundratusentals människor, som bor och arbetar här i landet, måste utgöra en mycket allvarlig begränsning av demokratin.

Det är fyra argument som återkommer i utskottsbetänkandena i den här frågan. De är alla av en sådan beskaffenhet att utskottsledamöterna borde rodna av blygsel inför den intellektuella torftighet som de ger uttryck åt.

Utskottet hävdar för det första, att i så gott som alla länder är medborgarskap en förutsättning för rösträtt på den nationella nivån. Hur skall man tolka ett sådant argument? Jag kan hänvisa till att i så gott som alla länder är medborgarskap en förutsättning för rösträtt också i kommunfullmäktigeval. Men det har inte hindrat Sverige från att i detta avseende vara ett föregångsland. Jag har svårt att tolka utskottet på annat sätt än att det, genom att hänvisa till förhållanden i andra länder, avsäger sig ansvaret för varje form av självständigt tänkande för att utveckla och fördjupa demokratin med utgångspunkt i de förhållanden som faktiskt gäller här i Sverige i dag. Men det ligger också frestande nära att tolka utskottsargumenteringen på denna punkt som ett torftigt svepskäl med enda syfte att dölja de egentliga orsakerna till avslagsyrkandena. Med ett sådant internationellt perspektiv blir naturligtvis varje positiv förändring omöjlig.

För det andra: Rösträtt bör inte tillkomma den som inte känner sådan samhörighet med landet att han är beredd att söka medborgarskap, säger utskottet. Vad betyder detta? På vilket sätt anser man att invandrare, som bor och arbetar här, vilkas barn går i svenska skolor, som har hela sitt ekonomiska, sociala och kulturella liv här i landet, brister i samhörighet med detta land?

Kriteriet på samhörighet med landet är alltså enligt utskottet och den borgerliga riksdagsmajoriteten att man är beredd att förvärva eller upprätthålla sitt svenska medborgarskap. Vpk anser att detta är en synnerligen torftig uppfattning om vad samhörighet med landet skall innebära. Den leder till att en person som i handling uppsåtligen undandragit sig sina skyldigheter här, t. ex. genom att flytta kapital till annat land och göra svenska arbetare arbetslösa, genom att av skatteskäl bosätta sig i annat land eller genom att smugla ut valuta ur landet, men som behåller sitt svenska medborgarskap,

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

den personen anses ha samhörighet med landet. Däremot anses inte den invandrare som bor och arbetar här och i handling fullgör sina skyldigheter gentemot det svenska samhället ha en sådan samhörighet med detta samhälle med mindre än att han söker medborgarskap. Detta framstår för oss kommunister som en fullständigt främmande inställning.

Utskottet och regeringen är – det är tydligt – av den meningen, att människor som bor och arbetar i vårt land, som har levt här i decennier och förmodligen kommer att stanna kvar här resten av sina liv, att de och deras barn som växer upp här är och kommer att förbli främmande element i det svenska samhället, främlingar som på grund av sitt medborgarskap inte känner samma samhörighet med landet som övriga svenskar.

Utskottet vägrar att betrakta invandrarna som en del av det svenska samhället, som ett inslag i den svenska arbetarklassen, vilket har med den gemensamma intressen. Man söker i stället särskilja en stor del av invandrarna som grupp genom konstaterandet att de inte känner samhörighet med landet. Den inställningen befäster och underblåser de fördomar och rasistiska tendenser som gör sig gällande i dag i det svenska samhället.

För det tredje säger utskottet, att om rösträtten frikopplas från medborgarskapet skulle det innebära att innehålllet i medborgarskapet skulle tunnas ut i alltför hög grad. På vilket sätt då? Kan jag få ett enda konkret uttryck för hur medborgarskapet uttunnas genom att invandrarna får ett politiskt inflytande över sina liv?

Jag ställde de här frågorna i riksdagsdebatten för ett år sedan. Då förmådde ingen av de borgerliga företrädarna ge ens något som kunde godtas i stället för ett svar. Nu har man haft ett år på sig att tänka. Låt oss hoppas att det går bättre nu. Men innehålllet i utskottsbetänkandet väcker inga större förhoppningar.

För att här undvika missförstånd vill vi påpeka att vårt förslag i denna motion icke innebär några inskränkningar i gällande rösträtt, men däremot utvidgningar av denna rösträtt till grupper som i dag saknar demokratiskt inflytande. Vad utskottet menar med att medborgarskapet skulle komma att uttunnas om invandrarna fick rösträtt är oklart.

För det fjärde hävdar man från utskottets sida att sambandet mellan medborgarskap och rösträtt är av grundläggande betydelse och att inte minst rösträttsfrågans internationella betydelse leder till den slutsatsen. Även denna uppfattning framförs utan sakargument, och jag vill hävda att det rakt motsatta förhållandet gäller. Till skillnad från utskottet kan jag belägga min uppfattning genom att visa på vad som faktiskt har skett under efterkrigstiden.

Under en tioårsperiod, 1966–1975, invandrade ca 18 miljoner människor till de arbetskraftsimporterande länderna i Västeuropa. Av dessa tillhörde 80–85 % arbetarklassen. Rösträttsbestämmelserna i hemländerna och invandrarländerna har gjort att flyttningen i allmänhet också har inneburit förlust av det politiska inflytandet för längre eller kortare tid.

Vad vi har upplevt under efterkrigstiden har varit en enorm urholkning av de demokratiska rättigheterna i västvärlden – ingen formell urholkning men

väl en urholkning i praktiken, eftersom rösträttsbestämmelserna inte har anpassats efter människornas levnadsvillkor.

Den sociala sammansättningen vid in- och utvandring har också lett till inskränkningar i arbetarklassens möjligheter att hävda sina politiska intressen. Vi har exempelvis den mycket vanliga situationen att människor arbetar på samma arbetsplats och har gemensamma sociala och ekonomiska intressen. Men en del av dem är uteslutna från möjligheten att politiskt påverka dessa intressen på grund av att de är utländska medborgare. Detta minskar i praktiken också möjligheterna för dem som är svenska medborgare att hävda sina intressen.

Herr talman! Naturligtvis blir ingen svensk mindre svensk av att en invandrare får delta i riksdagsval. Detta vet också de borgerliga. Men vad de också vet är att det är arbetarklassen och dess allierade som tvingas fly från sina hemländer, att det är arbetare och fattigbönder som tvingas vandra över gränserna för att få jobb. De ser den borgerliga hegemonin hotad om rösträtten för invandrare utsträcks till att gälla även dem som inte har svenskt medborgarskap.

Rösträtten är alltså en klassfråga. Det tog den svenska arbetarklassen flera decennier av kamp för att uppnå nu gällande politiska rättigheter. I dag är det frågan om invandrarnas rösträtt. Motsättningen är densamma i dag som då. Arbetarrörelsen vill utvidga demokratin mot borgarnas motstånd.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till vpk-motionen.

Anf. 54 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Frågan om vidgad rösträtt för invandrare som inte är svenska medborgare har aktualiserats vid flera tillfällen efter 1975, då beslutet om kommunal rösträtt fattades. Vid 1977/78 års riksmöte lämnade konstitutionsutskottet en utförlig redogörelse för de regler som gällde i andra länder och frågans tidigare behandling i Sverige. Jag vill peka på några punkter i utskottets ställningstagande vid det tillfället, eftersom det i motiveringen för dagens ställningstagande hänvisas till detta.

I så gott som alla länder är medborgarskapet en grundläggande förutsättning för val på den nationella nivån. Motiveringen härför har varit att rösträtt inte bör tillkomma dem som inte känner sådan samhörighet med landet att han vill förvärva medborgarskap. Vidare har man ansett att ett brytande av sambandet mellan rösträtt och medborgarskap skulle leda till att innehållet i medborgarskapet tunnades ut i alltför hög grad. Rösträtt vid riksdagsval bör liksom nu vara knuten till medborgarskapet och därmed också valbarhet till det beslutande organ som valet avser.

När den kommunala rösträtten för invandrare infördes förekom samma argument, men det ansågs att betydelsen av att ge invandrarna lokalt politiskt inflytande vägde tyngre än frågan om sambandet mellan medborgarskap och rösträtt.

Vad gäller riksdagsval ansåg utskottet sambandet mellan medborgarskap och rösträtt vara av grundläggande betydelse. Inte minst frågans internationella betydelse ledde till denna slutsats. – Detta var den redovisning som

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

finns i 1977/78 års beslut.

Utskottet har i det betänkande som vi behandlar i dag samma principiella ställningstagande och kan inte heller i år ställa sig bakom krav som syftar till att bryta sambandet mellan rösträtt och medborgarskap.

En viktig förändring har vidtagits under 1970-talet. Den gäller kvalifikationstiden för erhållande av svenskt medborgarskap. År 1976 avkortades tiden för erhållande av svenskt medborgarskap från tre till två år för medborgare från de nordiska länderna och från sju till fem år för andra utländska medborgare. Jag vill understryka att det genom denna reform finns förutsättningar att inom en ganska kort tidsperiod erhålla svenskt medborgarskap, rösträtt och valbarhet till riksdagen. – De två föregående debattörerna är ju också exempel på att invandrare som är svenska medborgare har säte och stämma i riksdagen, ett förhållande som inte är nytt för den svenska riksdagen.

Många tusental invandrare har alltså rösträtt i riksdagsval och många tusental kommer att få det åren framöver. Med det principiella ställningstagandet får frågan om kvalifikationstiden för medborgarskap ökad tyngd och bör fortlöpande prövas, bl. a. i det utredningsarbete som jag kommer att peka på senare.

Låt mig också något kommentera den socialdemokratiska motionen och reservationen i den del där den behandlar utredning och utvärdering av de kommunalval som invandrarna har deltagit i. Jag börjar med att konstatera att socialdemokraterna inte i dag kräver rösträtt för invandrare. En rad frågor måste övervägas ytterligare innan beslut kan fattas.

Utskottet har pekat på följande utredningar och utvärderingar som pågår eller har avlämnats: invandrarverket, statistiska centralbyrån samt expertgruppen för invandrarforskning har lagt eller kommer att lägga fram redovisningar angående information och valdeltagande vid 1979 års kommunalval och folkomröstningen 1980. Kommunaldemokratiska kommittén skall enligt sina tilläggsdirektiv särskilt studera underrepresenterade grupperns möjligheter att delta i det kommunalpolitiska arbetet.

Slutligen har i år en bred utredning tillsatts om invandringen och invandrarnas situation i Sverige. Ur direktiven till denna utredning vill jag citera följande: "Det är angeläget att en samlad utvärdering görs av effekterna av de reformer som har införts under 1970-talet i syfte att främja jämlikheten mellan invandrare och den inhemska befolkningen, öka den kulturella valfriheten för invandrare och minoriteter, vidga invandrarnas möjligheter till politiskt inflytande och ökad samverkan mellan invandrarna och befolkningen i övrigt." Vid denna utvärdering av möjligheterna till politiskt inflytande bör frågan om bl. a. kvalifikationstiden som konstituerar erhållande av medborgarskap-rösträtt, som jag nämnde tidigare, på ett naturligt sätt komma in.

Utskottet har ansett att något ytterligare initiativ vad gäller utredningar inte bör tas och avstyrker därför den socialdemokratiska motionen i denna del.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag anfört ber jag att få yrka bifall till

utskottets betänkande i den del det avser vidgad rösträtt för invandrare som inte är svenska medborgare.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

Anf. 55 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Det pågår ett försök till tudelning av samhället i dag. Det pågår ett försök till en tudelning som skiljer människorna i det här landet till två läger: invandrare och svenskar. En tudelning som inte utgår från de lagar och bestämmelser som finns i landet och som reglerar invånarnas förhållande till varandra och till samhället, oavsett nationell tillhörighet. En tudelning som inte utgår från människornas sociala, ekonomiska och utbildningsmässiga situation, utan från människornas nationella tillhörighet och ursprung. En tudelning som grundar sig på den bestämda uppfattningen att invandrarerna är och kommer att förbli ett främmande element i det svenska samhället på grund av att de har en annan nationell tillhörighet och ett annat nationellt ursprung.

Det finns politiska krafter här i landet som medvetet underblåser sådana här tendenser. Det finns politiska krafter som har intresse av att blåsa upp skenbara motsättningar mellan svenskar och invandrare. Det finns politiska krafter som anstränger sig för att splittra arbetarklassen i svenskar och invandrare.

Utskottets konstaterande, att det i dag finns flera hundra tusen invandrare som inte har samhörighetskänsla med landet, befäster och konserverar den uppfattningen att invandrare är ett främmande element i det svenska samhället. Det ger näring åt och underblåser de fördomar och rasistiska tendenser som gör sig gällande i allt större omfattning i samhället i dag. Det sätter en stämpel i pannan på alla de barn som är födda här och som växer upp här men som har utländska medborgare som föräldrar, barn som inte känner något annat fosterland än Sverige. Det är en stämpel som säger: Ni är och kommer att förbli utlänningar. Ni har inte någon samhörighetskänsla med landet, eftersom ni är utländska medborgare.

Med anledning av det anförda vill jag fråga utskottets talesmän: Har ni något belägg för detta påstående? Finns det någonting som tyder på att invandrarerna har en bristande samhörighetskänsla med landet? Kan ni på något sätt förklara hur innehållet i begreppet svenskt medborgarskap tunnats ut, alltså på vilket sätt en svensk blir mindre svensk när det gäller att ge invandrarerna rösträtt? Det är frågor som är mycket angelägna för hundratusentals människor.

Anf. 56 LAHJA EXNER (s) replik:

Herr talman! Jag vill till Bengt Kindbom säga att samhörigheten med Sverige naturligtvis inte är någonting som har med medborgarskap att göra. Den växer fram i det dagliga livet, om vi ger den en chans att spira. Den bästa växtmiljön för samhörighetskänslan ges om vi behandlar våra invandrare som jämlikar och ger dem samma grundläggande demokratiska rättigheter som vi själva har. Det är ca en kvarts miljon invandrare i det här landet som saknar rösträtt vid riksdagsval.

Vissa grundlagsfrågor

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Anf. 57 BENGT KINDBOM (c) replik:

Till Lahja Exner vill jag säga att socialdemokraterna i sin egen reservation pekar på att det finns problem förbundna med den här frågan. Som exempel härpå nämns att vissa invandrare kan få rösträtt och bli valbara till både hemlandets parlament och den svenska riksdagen. Det är väl också därför som man, som jag sade i mitt anförande, inte nu har krävt rösträtt för invandrare som inte är svenska medborgare. Man måste ha ytterligare överväganden innan ett sådant beslut kan fattas.

Vad beträffar den tudelning som det talas om från vpk:s sida sade jag redan i debatten förra året att när det gäller rättigheter och skyldigheter för invandrare, med eller utan svenskt medborgarskap, så är dessa lika, både enligt grundlag och enligt annan författning. Det som återstår att lösa är alltså de frågor som hänger samman med medborgarskapet. Jag har sagt att det är i det sammanhanget som vi får pröva frågan om rösträtt. Gör vi inte det, får vi en ny tudelning, nämligen en grupp här i landet som har rösträtt vid parlamenten i två länder.

Anf. 58 LAIJA EXNER (s) replik:

Herr talman! Det är alldeles riktigt som Bengt Kindbom säger, att frågor om immigration och invandrades och etniska minoriteters villkor till sin karaktär är internationella och i stor utsträckning förutsätter internationellt samarbete för att lösas på bästa sätt. Detta har varit en svensk tradition i dessa frågor redan på det socialdemokratiska regeringsinnehavets tid, och naturligtvis fortsätts traditionen i dag. Men det som jag citerade alldeles nyss står i direktiven till den nya invandrarkommittén, och det är alltså en centerpartistisk invandrarminister som säger de här orden. Där bör vi alltså vara eniga.

Anf. 59 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Utskottet påstår att de som inte känner så pass stor samhörighet med landet att de förvärvar svenskt medborgarskap inte heller bör få rösträtt i riksdagsval. Man konstaterar alltså att människors känsla av samhörighet med landet beror på medborgarskapet. Detta innebär samtidigt att utskott och regering klart och tydligt säger att det i dag finns hundratusentals människor i Sverige som på grund av att de är utländska medborgare inte känner samhörighet med landet.

Detta påstående grundar sig på uppfattningen att invandrarna – oavsett deras känsla av samhörighet med landet och alldeles oberoende av medborgarskapet – är ett främmande element i det svenska samhället och kommer att förbli så i framtiden. På så sätt bidrar man till en tudelning. Man bidrar till att isolera invandrarna som en grupp för sig.

Den andra frågan som jag har ställt och inte fått något direkt svar på var: På vilket sätt tunnas innehållet i begreppet medborgarskap ut, om invandrarna får rösträtt i riksdagsval? På vilket sätt urholkas det kvalitativa innehållet i begreppet medborgarskap, om invandrarna får rösträtt? På vilket sätt blir svenska medborgare mindre svenska genom att invandrarna får rösträtt?

Anf. 60 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Lahja Exner talade om internationella överenskommelser i de här frågorna och sade att det är socialdemokratisk tradition att jobba på det sättet. Jag tycker att det är bra att hon nämnde det, för jag sade i mitt anförande att när det gäller riksdagsval har utskottet ansett att sambandet mellan medborgarskap och rösträtt i riksdagsval är av grundläggande betydelse. Inte minst frågans internationella betydelse ledde till den slutsatsen. Det är väsentligt att vi har fått det bekräftat av Lahja Exner. Detta kan också vara ett svar till Alexander Chrisopoulos.

Andre vice talmannen anmälde att Lahja Exner anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 61 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Den här frågan har diskuterats många gånger. Bengt Kindbom har här berört de argument som majoriteten i utskottet stöder sig på, och jag kan därför fatta mig mycket kort; jag vill sammanfatta folkpartiets uppfattning.

Vi är i folkpartiet positivt inställda till att invandrarna aktivt engagerar sig i svensk politik. Med sina erfarenheter och infallsvinklar har de stora förutsättningar att berika den politiska debatten på samma sätt som de redan berikar det svenska samhällslivet.

Vi är också positivt inställda till att invandrarna deltar i riksdagsvalen. Frågan är inte *om* de skall få den rättigheten utan *hur* de skall få den. Enligt vår mening bör det ske genom att den enskilde ansöker om och får svenskt medborgarskap. Det är den metod som tillämpas i praktiskt taget alla länder i världen, och innan man på ett internationellt plan kommer fram till någon annan princip finns det inget skäl att frångå den metoden.

De kvalifikationstider som f. n. gäller för svenskt medborgarskap är två år i Sverige för nordbor och fem år för utomnordiska invandrare. Från folkpartiets sida har vi föreslagit att kvalifikationstiden för utomnordiska invandrare skulle kunna sänkas till fyra år. Men på den punkten har vi ännu inte fått stöd hos de andra partierna.

Låt mig tillfoga att den enkla metod som vi anvisar redan har visat sig vara mycket bra. Den har fungerat bra för Lahja Exner, och den har fungerat lika bra för Alexander Chrisopoulos. I själva verket torde det vara så att flertalet av de invandrare som bor i Sverige redan har svenskt medborgarskap och följaktligen kan delta i riksdagsvalet.

Till sist vill jag säga till Lahja Exner, som hade svårt att förstå folkpartiets och centerpartiets hållning, att hon då måste ha lika svårt att förstå socialdemokraternas hållning i alla de länder där de stöder precis samma principer som vi. Den normala hållningen hos socialdemokrater, hos kommunister och hos företrädare för andra partier i de allra flesta länder i världen är precis den som majoriteten i utskottet här företräder.

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Anf. 62 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! När vi tar ställning i den svenska riksdagen som representerar för det svenska folket så tar vi – till skillnad från Daniel Tarschys – inte hänsyn till förhållandena i andra länder. Man försöker använda sitt eget huvud.

Till Daniel Tarschys vill jag ställa ett par frågor. Kan han som statsvetare, som demokratins försvarare, förklara på vilket sätt demokratin skulle bli lidande i Sverige, om den skulle utvidgas så att flera människor skulle delta vid beslutsprocessen?

Daniel Tarschys och hans parti framstår ju ofta som den individuella frihetens försvarare. I alla sammanhang försöker man, åtminstone med ord, försvara individens sär egenheter. Därvid klumpar Daniel Tarschys ihop hundratusentals människor och tillmäter dem samma idéer och samhörighetskänslor, samma egenskaper, på grund av deras nationella ursprung och identitet. Min andra fråga är följande: I vilken del av den liberala ideologin får Daniel Tarschys näring för ett sådant påstående?

Anf. 63 LAHJA EXNER (s) replik:

Herr talman! Jag vill berätta för Daniel Tarschys att det finns tusentals ungdomar som är födda och uppvuxna i Sverige och som i dag redan kan vara i 22–23-årsåldern men som förvägras rösträtt i riksdagsvalet med motiveringen att de inte känner tillräcklig samhörighet med landet, eftersom de inte gör sig besväret att skaffa svenskt medborgarskap. Att skaffa svenskt medborgarskap är det recept som folkpartiet anvisar i den här frågan.

Folkpartiet har ju också ställt sig bakom de invandarpolitiska målsättningarna, bl. a. valfrihet. Då kan man fråga sig: Var finns valfriheten i det här sammanhanget? Eller innebär det begreppet att valfrihet har du bara om du är beredd att avstå från grundläggande mänskliga och demokratiska rättigheter? Man kan också fråga: Vilket land har de här ungdomarna samhörighet med? De är födda och uppvuxna här, de känner inte till något annat land, de behärskar kanske inte ens något annat språk än svenska.

Anf. 64 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Valfriheten, Lahja Exner, ligger i att varje människa själv skall kunna välja i vilket land hon eller han vill vara medborgare och vill utöva rösträtt. Den valfriheten skall finnas. Ingen människa som har levt i det här landet i 20 år förvägras möjligheten att bli svensk medborgare och få svensk rösträtt.

Det är inte så, Alexander Chrisopoulos, att vi vill förmäna människor att delta i politiken. Tvärtom! Vi önskar inget hellre än att fler människor skall delta i politiken. Och vi välkomnar invandrarna att delta i svensk politik och svenska riksdagsval. Det är till fördel om fler invandrare vill göra det. Vi välkomnar de invandrare som vill bli svenska medborgare och därmed få rösträtt. Vi har tagit initiativ i riksdagen för att underlätta för invandrare som har varit här bara i fyra år att få svenskt medborgarskap och därmed rösträtt. Vår inställning är alltså fullkomligt klar: Vi vill se fler invandrare i politiken.

Vi vill att invandrarna skall få rösträtt i riksdagsvalen. Men vi menar att den rimliga metoden för detta är medborgarskapet.

Anf. 65 LAHJA EXNER (s) replik:

Herr talman! Ja, det var klara besked. Liberal valfrihet innebär alltså att rösträtten är villkorad – den förutsätter medborgarskap. Det går inte att missuppfatta det.

Jag skulle vilja tillägga att vi socialdemokrater har föreslagit en utredning just av den anledningen att vi t. ex. i internationella överläggningar skulle kunna finna lösningar på den här frågan och på det sättet också vara föregångare. Det har vi varit i andra frågor, bl. a. i frågan om kommunal rösträtt. Varför inte i den här frågan?

Det enda logiska är ju att även centerpartister och folkpartister röstar för bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Anf. 66 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Daniel Tarschys säger att folkpartiet vill att invandrarna skall få större möjlighet till deltagande i det politiska livet. Man eftersträvar att invandrarna skall kunna delta i allmänna val. Det gör man genom att konstatera att hundratusentals människor inte känner den samhörighet med landet som är nödvändig för att de skall få rösta. Men de skulle enligt Daniel Tarschys automatiskt känna den samhörigheten genom att inlämna en ansökan om svenskt medborgarskap. Daniel Tarschys påstående innebär att man vill och eftersträvar att invandrarna skall delta i politiken och att man gör det genom att hindra dem från att delta i den politiska beslutsprocessen.

Jag finner anledning att upprepa min fråga till Daniel Tarschys, för att se om jag får svar den här gången. Jag har inte fått något svar tidigare. Daniel Tarschys representerar ju också utskottet och har bevisligen samma mening som utskottsmajoriteten. Kan Daniel Tarschys förklara på vilket sätt innehållet i medborgarskapet urholkas? Det finns i dag hundratusentals människor i det här landet som är ytterst intresserade av att få svar på frågan: På vilket sätt urholkas innehållet i medborgarskapet, om invandrarna får rösträtt?

Anf. 67 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Får jag säga att jag inte ett ögonblick har förnekat att invandrarna känner samhörighet med det svenska samhället. Vad jag sagt är att varje människa själv bör avgöra i vilket land han eller hon vill vara medborgare och utöva rösträtt.

Alexander Chrisopoulos återkommer gång på gång till frågan om hur medborgarskapet uttunnas. Jag har förklarat det i tidigare debatter och i den här debatten. Låt mig än en gång svara på frågan. Medborgarskapet för svenska medborgare förändras självfallet inte av att man ändrar reglerna för rösträtt, men om man bryter ut den funktionen i medborgarskapet som rösträtten utgör, försvinner en komponent av det som gör det lockande för

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

utländska medborgare att anta svenskt medborgarskap. Det är så i alla länder i världen att rösträtten är en del av medborgarskapet. Om man skiljer ut den funktionen är det klart att medborgarskapet har ett mindre innehåll. Så enkelt är det.

Andre vice talmannen anmälde att Alexander Chrisopoulos anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 68 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Jag skall tala om den välbekanta 4-procentsspärren vid val till riksdagen.

Vi kommunister är motståndare till den odemokratiska 4-procentsspärren vid val till riksdagen. Det finns en liknande 3-procentsspärr till lands-tinget.

Vpk föreslår i motion 203 att frågan om slopande av spärregler till riksdagsval skall bli föremål för utredning. Det är inte precis något orimligt krav, eftersom ca 200 000 röster kan bli utan verkan om man hamnar precis under 4-procentsgränsen. I det senaste valet hade 200 000 röster inte räckt till för representation i riksdagen. För ett parti som står strax intill den gränsen betyder det 14 mandat eller inget. Det tycker vi är ett orimligt förhållande.

Vi kommunister har alltid varit motståndare till den här spärren. Det vore rimligt att också de andra partierna, trots att de varit anhängare av spärren, nu gick med på en prövning av hur spärren har fungerat under 1970-talet, då den varit i funktion. Det finns alltså nu ett underlag för en prövning av vad den har betytt.

Men i utskottsbetänkandet finner man bara samma gamla stelbenta inställning till frågan. Man hävdar liksom förut att den här spärren är till för att förhindra "besvärande partisplittring", som kan försvåra det parlamentariska arbetet – en mycket märklig inställning.

Om ett parti samlar 50 000, 100 000 eller 200 000 röster för sina åsikter, anser inte jag att det är uttryck för en besvärande partisplittring, utan en opinion som måste tas på allvar. Därför är det orimligt att, som man nu gör, utestänga ett parti från riksdagen med en 4-procentsspärr.

Jag tror att det är helt andra orsaker bakom spärrens tillkomst. Vid den tid då 4-procentsspärren infördes låg det kommunistiska partiet under denna gräns i opinionsmätningarna. Vid valet närmast före, alltså 1968, låg vi långt under dessa 4 %. Jag antar att de fyra stora partierna, som ibland har mage att kalla sig de fyra demokratiska, tänkte att en 4-procentsspärr var precis vad som behövdes för att fixa kommunisterna. Nu skulle man slippa dem! Och det är klart att hade vi inte funnits här i kammaren, så hade arbetet blivit mindre besvärligt för de andra partierna – det är givet.

Nu gick inte det. Vi krävde oss över gränsen och har sedan dess med god marginal klarat den. Men då och då framförs den här spärren som ett argument mot att rösta på vpk i valet – Det lönar sig inte! Ni skall inte kasta bort er röst! Rösta inte på ett parti som riskerar att hamna under

4-procentsspärren! Osv.

Av och till i diskussionerna kring spärren har det också sagts att det var folkpartiet som var nervöst för att kds skulle växa sig starkt – kds skapades ju strax innan man införde spärren. Om man tog till en lagom hög spärr skulle man kunna piska in de religiösa rösterna i rätt led, dvs. de skulle inte falla på kds.

Det enda som nu skulle få något av partierna att ompröva sin inställning till procentspärren och bli mera demokratiskt till sitt sinne är väl att det självt skulle närma sig denna gräns. Det ser faktiskt ut som om det skulle vara på gång. Ett av mittenpartierna håller på att malas sönder och komma ned i siffror som närmar sig spärren. Jag tycker att det skulle vara snyggt om man redan i dag röstade för en utredning av hur spärren har fungerat i stället för att komma stickande när man själv ligger och fladdrar på 4 %.

Vpk anser att spärren är odemokratisk. Jag yrkar därför bifall till vår motion 203. Ett bifall till motionen innebär att frågan om spärrarna utreds, att man alltså provar hur de har fungerat. Jag förstår inte varför man är så rädd för det.

Anf. 69 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det rikspportionella valsystemet för val till riksdagen har, hoppas jag, kommit för att stanna. Det ger partierna i riksdagen den styrka som svarar mot väljarnas uppslutning i valen. Det är en riktig ordning, och jag tror att den också är mycket väl förankrad i folkmeningen. De framstötter om övergång till majoritetsval enligt anglosaxiskt mönster vilka förekom ganska ofta under 1960-talet har blivit alltmer sällsynta, och de väcker ingen respons.

Ett bevis på att frågan om majoritetsval dock inte är helt död är att det i det nu aktuella KU-betänkandet finns en reservation som tangerar frågan. Det ser jag emellertid som ett slags sista andning, och jag skall inte ytterligare beröra den saken.

Om man nu i huvudsak är ense om det proportionella systemet som princip, så kan man naturligtvis ha olika meningar om hur det mera i detalj skall vara utformat. Alla proportionella system runt om i världen har sina särdrag. Proportionalismen är mer eller mindre exakt. I de allra flesta länder har man ansett det nödvändigt med en spärr nedåt mot småpartier. I en del länder, t. ex. Norge och Finland, verkar den omständigheten att alla mandat fördelas mellan partierna efter valutgången i resp. valkretsar som en sådan spärr. Något utjämningssystem finns inte. I Västtyskland har man en generell spärr på 5 %. I Danmark är spärren 2 %. I Holland har man ingen spärr alls. Det är det enda land jag känner till som har absolut proportionalism ner till sista mandatet.

Erfarenheterna från olika länder visar att det finns ett bestämt samband mellan antalet partier i folkrepresentationen och valsystemet utformning. Valsystemet är naturligtvis inte den enda bestämmande faktorn, men den är således mycket viktig.

Det holländska parlamentet hade, när konstitutionsutskottet för några år

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

sedan gjorde ett besök där, 14 partier representerade, flera av dem med endast ett eller en handfull mandat. Man hade stora bekymmer med arbetsordningen, inte minst när regeringskriser inträffade. Det kunde gå ett halvår innan man lyckades lösa dem.

I folketinget i Danmark, där man således har en spärr på 2 %, är antalet partier regelmässigt dubbelt så stort som i den svenska riksdagen. Flera av partierna i folketinget representerar mindre än 4 % av väljarkåren. Flertalet av de danska politiker som jag har talat med anser att denna småpartispärr är på tok för låg, och att det stora antalet partier i folketinget är en viktig orsak till att det är svårt att få fram funktionsdugliga majoriteter.

Detta är erfarenheter som man inte utan vidare kan avfärda. En riksdag, som sönderfaller i ett orimligt stort antal delar, kan inte vara något att eftersträva. Redan nu är som bekant arbetsformerna i det här huset rätt tungrodda.

Jag framhöll nyss att jag tror att vårt riksproportionella valsysteem kommit för att stanna. Detsamma gäller faktiskt också 4-procentsspärren. Den verkar vara väl avvägd. I varje fall har ännu ingenting framkommit som talar i motsatt riktning.

Utskottet har enhälligt avstyrkt vänsterpartiet kommunisternas motion. Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 70 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Fru talman! Denna rädsla för att avskaffa spärrarna eller åtminstone, som vi kräver i vår väldigt mjuka skrivning i motionen, låta utreda hur systemet har fungerat, bekräftades av Bertil Fiskesjö. Utan dessa spärrar skulle vi, såvitt jag förstår, vid det senaste riksdagsvalet ha fått ytterligare ett parti, dvs. kds. Det partiet skulle ha kommit in med några mandat, och ett par borgerliga partier skulle förmodligen ha fått släppa till några mandat. Det är vad som hade hänt. Farligare än så skulle det inte ha blivit. Partier bildas ju inte för att bedriva något slag av hobbyverksamhet eller för att det är roligt att göra det om det inte finns någon spärr. Nej, politiska partier bildas av politiska orsaker. Kan inte de etablerade partierna suga upp de opinioner som finns i landet, ja då bildas det självklart nya partier.

Man kan ju tänka sig en situation där två partier står intill 4-procentsspärren. Låt oss säga att folkpartiet och kds ligger där någonstans om några år. Då ställs kanske en halv miljon människor utanför. Deras röster är förlorade – en halv miljon människor av ca fem miljoner röstande! Det kan inte vara riktigt.

4-procentsspärren är en konserverande och odemokratisk regel, som jag tycker att man borde kunna utvärdera nu när den har tillämpats i tio år. Jag förstår inte varför ni är så rädda. Vi som vill ha bort den här spärregeln säger: Utred den, så får vi se hur den har fungerat! Men ni som vill ha den kvar törs inte utreda den. Vad kan det bero på?

Anf. 71 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Det skulle ligga rädsla bakom det förhållandet att vi inte vill gå med på ett utredningskrav, enligt Hans Petersson. Det gör det inte alls. Den enkla förklaringen till att jag inte vill vara med på att utreda den här frågan är, precis som jag sade i mitt förra anförande, att jag tycker att 4-procentsspärren är väl avvägd. Varför skall jag då gå med på en utredning av den?

Hans Petersson sade att om vi inte hade haft någon spärr skulle det senaste valet ha lett till att vi fått endast ett parti till i riksdagen. Det vet Hans Petersson ingenting om. Just förekomsten av 4-procentsspärren har naturligtvis en hämmande inverkan på bildandet av småpartier.

Det bildas inte partier som något slags hobbyverksamhet, sade Hans Petersson också. Ibland tror jag nästan att det förhåller sig på det sättet. Vi skulle kunna räkna med – bestämt kan man inte uttala sig – ett betydande antal partier i riksdagen om vi inte hade någon spärr alls, och det är tydligen det som vpk vill komma fram till.

Låt oss göra tankeexperimentet att vi inte hade någon spärr och att vi fick ett fördubblat antal partier i riksdagen. Vi skulle få tio partikanslier, tio partiledare som skall trängas i varje större debatt, tio företrädare för utskotten i ett stort antal debatter i kammaren. Inte skulle det precis medverka till en rationellare arbetsordning och en bättre hantering av ärendena. Jag tror att inte ens vpk-ledamöterna skulle vara särskilt roade av en sådan ordning.

F. ö. vill jag tillägga att jag noterade att vpk sannerligen inte for ut i någon veklagan när apk åkte ur riksdagen vid det senaste valet.

Anf. 72 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Fru talman! Med anledning av det sista i Bertil Fiskesjös inlägg vill jag säga direkt att det ju berodde på att partiet fick så få röster. De skulle inte ha räckt till ett mandat även om vi haft ett valsysteem utan spärrar. Det måste man då respektera. Man kan inte gärna ha skohorn och hjälpa in dem som inte får ihop tillräckligt med röster. Det var inte detta det var fråga om.

Hur det skulle ha fungerat ifall vi inte haft några spärrar vid det senaste valet vet jag kanske mera om än vad Bertil Fiskesjö vet om detta med att det skulle bli tio eller elva partier i riksdagen. Mina tankar är nämligen grundade på vissa iakttagelser. Bertil Fiskesjös resonemang i den vägen är rena fantasier. Vad det skulle ha betytt är förmodligen att kds skulle ha varit större. Ingenting värre skulle hända.

Jag tycker att spärregeln är odemokratisk och att det borde kunna utredas hur den har fungerat. Är inte det ett rimligt krav?

Anf. 73 BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Det finns ingen anledning att utreda hur 4-procentsregeln har fungerat. Det har vi ju sett i val efter val, så det vet vi.

Sedan säger Hans Petersson att det blir inte fler partier om man inte har någon spärr. Varför skall vi då slopa spärren? Men nu har Hans Petersson fel

Nr 27

**Onsdagen den
19 november 1980**

*Vissa grundlags-
frågor*

i det påståendet. All erfarenhet visar att ju lägre spärren är, desto fler partier får man, generellt sett. I Israel, där spärren ligger vid 1 %, har man ett mycket stort antal partier. Holland hade, som jag nämnde, 14 partier när vi var där och studerade förhållandena. I Danmark brukar det vara 10 eller 11, ibland 12 partier, och flera av dessa har precis över 2 % eller mellan 2 och 3 % av rösterna.

Det finns således ett mycket starkt samband mellan valsystemet och antalet partier. Frågan är hur man vill göra avvägningen mellan å ena sidan proportionell representation så långt ner som möjligt och å andra sidan strävandena att ge parlamentet en rationell arbetsordning och möjligheter till en ordentlig sakbehandling.

Jag kan erinra om att vi här i riksdagen dels har beredningstväng, dels praktiskt taget obegränsad förslagsrätt. Det är sådant som med en gång skulle komma upp till debatt, om vi fick ett mycket stort antal partier i riksdagen. Vi skulle helt enkelt inte klara av det dubbla antalet motioner eller det dubbla antalet inlägg i denna kammare, utan vi finge ändra på grundläggande bestämmelser som reglerar förhållandena på ett sätt som vi sedan länge är vana vid och som vi utifrån andra utgångspunkter tycker är bra.

Förste vice talmannen anmälde att Hans Petersson i Hallstahammar anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 74 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! En nackdel i det svenska valsystemet är att riksdagsledamöterna i ganska stor utsträckning är okända för sina väljare. I valkampanjerna koncentreras uppmärksamheten på partiledarna, medan de lokala kandidaterna kommer i skymundan. Den som sympatiserar med ett visst parti har för det mesta inga möjligheter att påverka vilka som skall väljas in i riksdagen för det partiet. Den frågan är redan avgjord på ett enväldigt nomineringsmöte.

Dessa svagheter skulle om inte avhjälpas så ändå lindras något, om vi inom ramen för det proportionella valsystemet fick ett större inslag av personval. En sådan förändring skulle ge väljarna ett större inflytande över riksdagens sammansättning och skulle sannolikt också göra kandidaterna mer angelägna att hålla kontakt med sina väljare. Ett personvalsinslag i valsystemet skulle ge oss en starkare demokrati.

Folkpartiet har länge arbetat för en reform i denna riktning. Vi trodde att vi hade nått en bra bit på väg när personvals- och valkretsutredningen lade fram ett förslag till en praktisk modell. Utredningen var visserligen inte enig i en del väsentliga detaljer, men den slöt i varje fall upp kring tanken på ett vidgat personvalsinslag.

Sedan dess har vi till vår bedrövelse kunnat konstatera att de andra partierna tycks ha tappat sugen och att intresset för ett vidgat personvalsinslag tycks ha slocknat. Vår uppfattning är att reformarbetet bör fortsätta och

att riksdagen bör be regeringen ta initiativ till fortsatta överläggningar.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till reservation nr 3.

Anf. 75 HILDING JOHANSSON (s):

Fru talman! Det har skett en förskjutning från folkpartimotionen 588 till folkpartireservationen 3. I motionen hemställs "att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till personval i enlighet med personvals- och valkretsutredningens slutbetänkande". I reservationen har man mjukat upp kravet till att riksdagen skall skriva till regeringen och be denna ta initiativ till överläggningar mellan partierna i syfte att nå enighet om en personvalsreform.

Grundvalen för dessa överläggningar skulle vara det betänkande som personvals- och valkretsutredningen har lagt fram. Det är en olycklig grundval. Vill man nå det som reservanterna avser, nämligen enighet mellan partierna om en personvalsreform, skall man inte utgå från ett förslag om vilket det från början rådde oenighet.

Denna oenighet finns också hos remissorganen. Förslaget har fått ett blandat mottagande, och det vore fel om regeringen lade detta betänkande till grund för sådana överläggningar. Det skulle betyda att regeringen spelade över de remissorgan som här har uttalat starka betänkligheter inte bara i fråga om tekniska detaljer utan mot hela den lösning som majoriteten inom personvalsutredningen presenterar.

För min del tycker jag att man nu inom kanslihuset skall avskrifta denna utredning. Om man sedan vill komma igen och diskutera olika inslag i vårt valsystem så kan regeringen göra det. Men om tanken är att göra riksdagsmännen mera kända för väljarna är jag inte säker på att detta system är det mest lyckliga. Även i länder med långt mera uttalade personvalssystem spelar partiledaren en stor roll. De riksdagsledamöter som är kända är ofta sådana som har blivit det innan de kandiderade som riksdagsledamöter, exempelvis som TV-uppläsare, skådespelare, höjdhoppare, skidlöpare m. m. Och jag är inte säker på att det är det bästa systemet – även om jag är medveten om att en och annan höjdhoppare har blivit mycket framstående politiker.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 76 SVEN-ERIK NORDIN (c):

Fru talman! Det finns onekligen flera skäl som talar för ett personvalsinslag i det svenska valsystemet.

Det är riktigt att vi på senare tid – speciellt efter TV-mediets genombrott – har fått en våldsam fokusering till partiledarnas framträdanden och på motsvarande sätt ett minskat intresse för de regionala kandidaternas personer. Visst var det bättre förr, när de lokala kandidaterna åkte runt i varje samhälle och i snart sagt varje by med en smalfilm som underhållning och framförde sitt personliga budskap. På den tiden var kännedomen om den lokale företrädaren och kandidaten bättre utvecklad. Den lokala förmågens fel och eventuella förtjänster var också bättre kända.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Men låt oss, fru talman, inte hemfalla åt någon nostalgi i det här fallet. Vi lever i en ny tid med en ny massmediesituation, och vi har att göra det bästa möjliga av denna situation. Det här var en av anledningarna till att 1974 års personvalsutredning tillsattes.

Den utredningen har studerat förhållandena i Finland, Danmark och Belgien, där man har ett personvalsinslag i de allmänna valen. Utredningens uppdrag var begränsat, det skall vi notera. Det var inte fråga om att utreda ett rent personval, och allra minst var det fråga om ett personval i den mest extrema formen, dvs. enmansvalkretsar, som man har exempelvis i Storbritannien. Vad frågan gällde var att man inom ramen för ett partival även skulle kunna ge sin röst åt enskilda personer.

Allt detta låter bra, och jag skall villigt erkänna att jag själv i ett tidigare skede var varm anhängare av tanken på personval. Det känns ibland nödvändigt att bryta de sterila former som gäller för vårt parlamentariska liv – jag tänker då inte bara på val till riksdagen utan även på val till landsting och kommuner.

Men den gyllene personvalsmedaljen har också en baksida. Ett personvalsinslag, även med den relativt begränsade räckvidd som personvalsutredningen föreslagit, har sina nackdelar. De skall vägas mot fördelarna.

Är det så säkert att ett personvalsinslag i sig skapar en bättre kontakt mellan väljare och valda?

Valkretsarna för val till riksdagen är befolkningsmässigt stora här i landet. Om vi undantar Gotland, Blekinge och Jämtland, så har vi ju mycket stora valkretsar när det gäller befolkning och i många fall också yta. Det torde vara svårt att ens på Gotland ordna långtgående kontakter mellan väljarna och kandidaten. För det är väl inte motionärernas mening att skapa ett stort antal *små* valkretsar? Det var ju inte heller utredningens tanke, men det fanns särskilda yttranden, där man påpekade att införandet av ett personvalssystem förutsatte relativt små valkretsar.

Nu är väl tanken i stället att man skall bearbeta väljaren genom brev, broschyrer, affischer och tidningsannonser. Det skall kandidaten göra i konkurrens med andra kandidater i samma parti. Sådant kostar pengar – det kostar stora pengar t. o. m.

Det kan finnas en och annan kandidat som förfogar över en personlig förmögenhet av en sådan storlek att man "pallar" för det. Det kan finnas en och annan som har ett sådant inflytande över en stor tidning att han eller hon kan utnyttja det inflytandet för sin personliga kandidatur.

För den som inte har dessa personliga resurser gäller det att skaffa sig en sponsor. Det är vad man gör i de länder där man har ett personvalsinslag. I Finland har man regler för detta. Den enskilde kandidaten får ta emot öppna bidrag på upp till 10 000 mark, och den gränsen överväger man att höja till 50 000 mark.

Då uppstår följande frågor: Är kandidaten helt fri efter att ha tagit emot ett sådant stöd av denna storlek? Uppstår inte ibland en lojalitetskonflikt? Jag anser att risken finns där.

Jag menar alltså att här får man tänka sig för mer än en gång. Är för resten

det system som vi har nu så dåligt?

Det finns faktiskt vissa personvalsinslag i det nuvarande systemet. Jag bortser här ifrån strykningsmöjligheten som ju har negativ karaktär och som har mycket begränsad räckvidd.

Men partierna kan, om de så vill, gå ut med flera listor, och det ger valmöjlighet. Men även inom det systemet finns risken att pengar och annat kommersiellt inflytande gör kampen ojämn.

Vi får slutligen inte, fru talman, glömma bort att vårt land har skapat speciella traditioner på det här området. Vårt land präglas av en stark kanalisering av det politiska arbetet till väl organiserade politiska partier. Vi har en hög anslutningsprocent i förhållande till andra demokratiska länder. Vi har en livlig debatt inom partierna, och samhället stöder den debatten i olika former. Partierna formar budskap, partierna står för idéer och program, kandidaterna är med sina kandidaturer bundna till programmet. Det ligger ett värde också i detta.

Det råder alltså delade meningar i den här frågan. Skäl kan anföras både för och emot. Men så mycket kan man slå fast i dag att tiden ännu inte är mogen för att gå i närkamp med frågan.

Vi har en gammal fin tradition i vårt land att frågor som gäller valsystemet bör beslutas under största möjliga enighet. Den enigheten föreligger inte. Socialdemokraternas inställning är väl känd. I övrigt är åsikterna delade – i varje fall råder tveksamhet. Folkpartiets förslag att regeringen skall ta initiativ *nu* till överläggningar mellan partierna är därför enligt min mening för tidigt väckt.

Jag ber alltså, fru talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 77 OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Riksdagen har vid två tillfällen under senare år uttalat att simulerade val med majoritetsvals-system borde genomföras. Både 1969 och 1971 var utskottet enigt i den bedömningen. De tilltänkta studierna har också kommit till stånd, senast genom det arbete som personvals- och valkretsutredningen genomfört på grundval av 1973 års valsiffror.

Personvals- och valkretsutredningens undersökning är intressant. Som alla vet ledde 1973 års val fram till den s. k. lotteririksdagen. Vem minns inte Ströyers teckning i Dagens Nyheter av riksdagsmannen som gick upp i denna talarstol och sade: Herr talman! Ärade tombola!

Ingen torde bestrida att detta med en lotteririksdag var olyckligt ur parlamentarisk och praktisk-politisk synvinkel. 1976 års val ledde till en någorlunda klar majoritet i riksdagen, men nu är vi tillbaka i ett läge som är så nära jämviktsriksdagens som man kan komma med ett udda antal ledamöter.

Personvalsutredningens analys – som utfördes av statsvetaren Lennart Brantgärde vid Göteborgs universitet – visade att med ett majoritetsvals-system hade vi 1974–1976 undvikit lotteririksdagen. Om alla partier hade gått fram var för sig hade socialdemokraterna vunnit en förkrossande valseger. 300 mandat mot 49 borgerliga hade resultatet blivit.

Om å andra sidan de borgerliga gått samman valtekniskt hade den socialdemokratiska majoriteten förbytts i en borgerlig. De borgerliga hade fått 207 mandat, dvs. en övervikt med 65. Om slutligen beräkningen gjorts för de s. k. blocken hade socialdemokraterna och vpk fått 187 mandat, dvs. en övervikt med 25.

Vad personvals- och valkretsutredningens studie visar är att ett majoritetsvals-system brukar leda till klara valutslag. I England brukar man tala om den s. k. kubregeln, som säger att en förändring av väljarsympatier slår igenom som kubens på förändringen i väljarsiffrorna. Undersökningen visar också på det i och för sig välkända förhållandet att majoritetsval i enmansvalkretsar leder till att små partier går upp i de större så att till slut endast två eller tre partier blir kvar.

Fru talman! Jag har tillsammans med Arne Gadd motionerat om att dessa studier skall följas upp med ytterligare analyser av 1976 och 1979 års valsiffror. I personvals- och valkretsutredningens betänkande finns valkretsindelningen så väl dokumenterad att det inte är något stort arbete att göra nya analyser. Jag tycker att när vi nu har studier av detta slag ända från författningsutredningens tid – då Rickard Sandler initierade dem – så är det ett värde att serien fullföljs och kompletteras.

Vi har i motionen föreslagit att grundlagskommittén skall få i uppdrag att göra dessa studier. Nu är den utredningen snart färdig med sitt arbete, sägs det, och därför kan det väl, som framhållits i den socialdemokratiska reservationen, vara lämpligt att något annat organ får i uppdrag att göra dem. Jag skulle t. ex. kunna tänka mig att valsektionen på riksskatteverket kunde vara en lämplig experimentverkstad i sådana här frågor.

Som sagt: Utskottet har tidigare – med bifall till motioner som jag varit med om att väcka – varit cnigt om det värdefulla i att debatten om vals-systemet furneras med färskt material om hur majoritetsvalen skulle fungera. Jag är medveten om att det inte i dag är aktuellt att på allvar pröva en övergång till majoritetsval. Professor Jörgen Westerstähl har i en debattartikel konstaterat att ett proportionellt vals-system inte kan ändras annat än i riktning mot mer exakt proportionalitet. Förutsättningar för ändringar i den andra riktningen finns bara efter politiska krissituationer då det parlamentariska systemet gjort bankrutt.

Visserligen är jag och många med mig i dag kritiska mot det sätt på vilket parlamentarismen fungerar – den har under hela 1970-talet lett till att vi fått regeringar med alltför svagt underlag i parlamentet – men att beteckna situationen som så krisartad att den kan jämföras med slutstadiet av t. ex. Weimarrepubliken är dock att gå för långt, det skall jag villigt medge.

Fru talman! Så som svensk politik fungerar i dag, med en alltmer låst politisk blocksituation, vore det naturligtvis mest logiskt med majoritetsval och tvåpartisystem. Både i 1976 och i 1979 års val ställdes väljarna i realiteten inför två alternativ. För det ena alternativet svarade socialdemokraterna och för det andra de borgerliga partierna tillsammans. Men medan socialdemokraterna i valrörelsen kunde presentera en – och endast en – politik inför väljarna, så gick de borgerliga partierna ut med tre åsiktspaket. Alla kunde

förstå att resultatet av en borgerlig valseger skulle bli något slags sammanvägning av dessa politiska alternativ, men ingen kunde i förväg säga något mera entydigt om vilket förhandlingsresultat de tre samverkande partierna skulle komma fram till. Och, fru talman, inom parentes sagt var det nog inte många som trodde att blandningen skulle bli så högerdominerad. Hade detta stått klart för väljarna, är det sannolikt att resultatet hade blivit ett annat – men det är ju en annan historia.

Jag tycker alltså att vårt politiska system i dag i realiteten fungerar som ett tvåpartisystem. Jag har många gånger både här i kammaren och i andra sammanhang beklagat detta, men så länge läget är sådant och inga tecken kan skönjas på någon förändring är det bara att konstatera faktum. Vi har i dag en parlamentarism av närmast engelsk modell, men vi har ett proportionellt valsysteem som närmast är uppbyggt för att passa i en situation med samlingsregerande. Summan av det hela blir att vi ser ut att vara dömda att leva inte bara med växlande utan framför allt med svaga majoriteter eller rent av utan några majoriteter alls.

Att det här inte i längden kan vara bra vare sig för landets ekonomi eller för politikens anseende är uppenbart. Det vore därför bra med en viss beredskap på detta område. Och när det inte kostar mer att upprätthålla denna än vad det nu gör, sedan personvalsutredningen gjort det tunga jobbet med valkretsindelningen, är jag uppriktigt sagt förvånad över att vi från socialdemokratiskt håll var tvungna att i utskottet reservera oss till förmån för fortsatta studier.

Kanske kan förklaringen finnas i den argumentering som Per Ahlmark och hans folktopartistiske kamrat Eric Nelander framförde i ett särskilt yttrande när frågan senast var föremål för behandling 1971. Då skrev de två folktopartisterna i ett särskilt yttrande:

”Ju mer kunskap man får om detta valsystems verkningar, desto svårare blir det att vinna anhängare för det. Också detta skäl gör att vi inte vill motsätta oss utskottets förord för en undersökning av hur majoritetsval skulle ha verkat med 1970 års svenska valsiffror.”

Så kunde folktopartisterna resonera i början av 1970-talet. I dag, nio år och tre val senare, är det inte lika lätt längre. I dag vågar man inte bidra till att skapa mer kunskap om detta valsystems verkningar – för att uttrycka det på samma sätt som i citatet. Det ligger nära till hands att tro att Daniel Tarschys och hans kamrater i dag är betydligt mera tvacksamma om möjligheterna att vinna opinion mot majoritetsvalen genom att ytterligare belysa systemets verkningar. För väljarna vore det en förbättring om de redan i valrörelserna ställdes inför de två alternativ det i praktiken är fråga om och inte som nu fick tre alternativ, som närmast är att betrakta som prov utan värde, från den borgerliga kanten.

Fru talman! Redan 1972 var en kantring på väg inom opinionen i denna fråga. Jag blev då genom några ledare jag skrev i tidningen Folket inledare till en omfattande pressdebatt om valsystemet. Och i den debatten fanns det många exempel även på borgerliga pressröster som i sant liberal Karl Staaff-anda ansåg att majoritetsvalen var ett intressant alternativ. Jag

bläddrade häromdagen litet i min klippärm från den tiden och fann t. ex. att Kvällsposten, Nya Wermlands-Tidningen och Vestmanlands Läns Tidning var intresserade av tanken. Dagens Nyheter tog allvarligt på minoritetsregerandets problem, och i Svenska Dagbladet tyckte man att det var angeläget att med valstatistiska undersökningar förse debatten i dessa frågor med aktuellt sakmaterial.

Även om jag nu har förståelse för att Daniel Tarschys, om han står på samma ståndpunkt som Per Ahlmark för nio år sedan, har svårt att förlika sig med tanken på att få en fortsatt debatt om valsystemet, får jag ändå yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen nr 4. Och jag tycker då egentligen att jag borde kunna få stöd av åtminstone moderaterna. För även om folkpartiet numera alltför ofta följer moderaterna i vått och torrt, vore det väl tryggare ur moderat synvinkel med ett valsystem som stimulerar till en mer permanent samverkan på den borgerliga kanten.

Anf. 78 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! I sina kommentarer om besparingspropositionen förklarade ju socialdemokraterna att det var mycket angeläget att spara inom kommittéväsendet. De utlovade faktiskt att kanslihuset inkl. kommittéerna skulle bantas med 20 % den dag socialdemokraterna återvände till makten. Den dagen måste vara avlägsen, eftersom de här i kammaren oavbrutet föreslår nya utredningar i alla möjliga och omöjliga ämnen. Den här gången gäller det ett omöjligt ämne – omöjligt i den meningen att det inte finns skymten till sannolikhet att utredningen leder till resultat.

Socialdemokraterna vill hålla liv i den gamla tanken om införande av majoritetsval i Sverige, ett valsystem som skulle innebära att hela Norrland företräddes av socialdemokrater och nästan hela Götaland av borgerliga ledamöter. Den tanken har varit stendöd i över 60 år, vilka tidningar i Värmland som än må stödja Olle Svensson, och den lär inte uppväckas genom de räkneövningar som socialdemokraterna nu vill att regeringen skall beställa. Räkneövningar av det här slaget har genomförts två gånger tidigare, både med simulerade och med verkliga data. Inga som helst nya rön skulle kunna framkomma genom ytterligare en undersökning. Möjligen skulle en undersökning kunna upplysa Olle Svensson om det som han tycks ha missförstått, nämligen att det vid ett majoritetsvalssystem inte alls finns någon garanti för att det blir en klar övervikt för något parti eller någon partikonstellation. Det finns inget som helst i ett sådant system som garanterar att man får en särskilt stark majoritet. Med ett sådant system kan det, lika väl som i vårt nuvarande system, bli en mycket knapp övervikt. Om en förnyad undersökning skulle kunna lära Olle Svensson den saken, är det klart att den kunde ha en viss funktion. Någon annan funktion kan jag inte se att den skulle kunna ha.

Fru talman! Jag förstår att det kan synas lockande för Olle Svensson att i efterhand simulera fram en socialdemokratisk valseger 1979. Men trots det behjärtansvärda i detta motiv ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 79 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Nu sade Daniel Tarschys att den här tanken varit stendöd i över 60 år, men faktum är att vid åtminstone två eller tre tidigare tillfällen har även hans partikamrater stött just kravet på att de här räkneövningarna skall utföras. Därför tycker jag att Daniel Tarschys resonemang verkar litet ologiskt. Jag vill också påminna Daniel Tarschys om att han, när han argumenterar här, inte deltar i något statsvetenskapligt proseminarium. Docenten bör ägna sig åt sina polemiska lekar när han är tillsammans med studenterna. Vad han här har sagt finns ju i läroböckerna. Men där står också att de utslag till förmån för minoriteter inom väljarkåren som kan komma ut av ett majoritetsval hör till undantagen. Och huvudregeln är att det engelska valsystemet – i motsats till ett byggt på den proportionella millimeterrättvisan; Gustav Möller kallade det den proportionella sjukan – som regel ger det parti eller de samverkande partier som pendelsvängen inom väljarkåren gynnar ökade möjligheter att på stabil parlamentarisk grund förverkliga vad vinnande part under valrörelsen i förväg har redovisat inför folket.

Men låt mig nu återföra debatten till dagens politiska realiteter. Tyvärr ser det ut som om arbetet i Gunnar Heckschers författningsutredning, som beräknas bli färdig i vår, kommer att köra fast. Vi socialdemokrater utgick, då frågan om en utredning behandlades i utskottet, från de erfarenheter som gjorts under enkammarriksdagens tid. Dessa har under de senaste fyra åren entydigt pekat på att vi behöver regeringar med starkare parlamentariskt stöd.

För att underlätta detta har vi föreslagit nya regler för hur statsministern skall utses vid regeringskris eller efter val, men framför allt har vi velat införa ett fungerande upplösningsinstitut. Regeringen skall ha rätt och möjlighet att upplösa riksdagen i fall av parlamentariska svårigheter. Detta förutsätter att en nyvald riksdag får fortsätta en fullständig ny mandatperiod och inte som nu bara till nästa ordinarie valtillfälle.

Med den nuvarande ordningen är det åtminstone under den andra halvan av mandatperioden alltför kort tid kvar till valet för att det skall framstå som meningsfullt att utlysa nyval. Det var därför folkpartiregeringen 1978 fick sin chans – något som visade sig vara ett högt pris att betala för avsaknaden av ett fungerande upplösningsinstrument.

Av den allmänna debatten synes framgå att herrar Fiskesjö och Tarschys argumenterar för en rakt motsatt åsikt – rätten att upplösa riksdagen skall tas bort helt. Det är uppenbart att en sådan ordning innebär risk för en långvarig handlingsförlamning och tuvhopparparlamentarism à la C.G. Ekman på 1920-talet och Ola Ullsten på 1970-talet och kanske för ämbetsmannaregeringar. Och i det läget får en diskussion om valsystemets betydelse för den parlamentariska stabiliteten ett större värde än Daniel Tarschys försöker göra gällande.

Anf. 80 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! Jag beundrar Olle Svensson för hans förmåga att i ett treminutersinlägg pressa in så många olika författningsfrågor. Jag skall inte

försöka ta upp någon konkurrens i det avseendet, utan jag nöjer mig med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 81 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Daniel Tarschys undviker att diskutera minoritetsparlamentarismens problem, men de problemen kommer man inte ifrån i dagens situation. Jag tycker att den inställning som präglar folkpartiet och centern just nu stör möjligheterna att skapa en förbättrad författningspolitisk debatt här i landet – en sådan debatt bör ändå utgå från värdet av att skapa handlingsdugliga regeringar.

Det är inte bara genom en valsätsreform man kan uppnå ett sådant mål. Det kan ske också genom en större öppenhet i det politiska systemet, ett samarbete över blockgränser. Men i dag ser vi inte några tecken till en sådan vilja, och då menar jag att det på nytt blir aktuellt med en diskussion om ett valsystem som gynnar det parti eller de partier som får stöd i valopinionen – ett system som innebär att pendelsvängningarna får ge utslag, så att det eller de program kan förverkligas som detta eller dessa redovisat inför väljarna. Därför tycker jag att de inlägg som jag här gjort hör väl hemma i diskussionen om ett betänkande som rör grundlagsfrågorna.

Anf. 82 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! Jag förmenar inte alls Olle Svensson rätten att fortsätta att föra en debatt både om majoritetsval och om alla de andra frågor som han har tagit upp i denna diskussion. Men vad jag insisterar på är att det förslag som socialdemokraterna har lagt inte är ägnat att tillföra oss mer kunskap om majoritetsvalsystemet. Vi vet redan hur ett sådant fungerar. På basis av simulerade data och verkliga data har det utretts hur det skulle slå i svenska val. Det finns därför inget skäl att bifalla förslaget om ytterligare utredning.

Förste vice talmannen anmälde att Olle Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 83 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Kollektivanslutningen har så många gånger diskuterats i denna kammare, att det är naturligt att de människor som berörs av kollektivanslutningen och de som har följt debatten om den undrar: Leder dessa debatter i Sveriges riksdag till några konkreta resultat? Inte mindre än sex gånger har riksdagen uttalat att kollektivanslutningen bör upphöra. Men alltså förekommer kollektivanslutning till det socialdemokratiska partiet som om inga riksdagsuttalanden hade gjorts. Ingenting tyder på att omfattningen av kollektivanslutningen håller på att minska. Man frågar sig: Hur länge skall detta få fortsätta? Betyder inte riksdagens uttalanden någonting?

Just den frågan ställdes till den socialdemokratiska partisekreteraren Sten Andersson när han besökte konstitutionsutskottet i samband med behand-

lingen av de motioner som har med kollektivanslutningen att göra. Hans svar var: "För partiet är partikongressens beslut av högre valör än en rekommendation given av partiets motståndare i riksdagen."

Alltså: Sex riksdagsuttalanden om att kollektivanslutningen bör upphöra uppvägs uppenbarligen lätt av ett partikongressbeslut. På annat sätt, fru talman, har man svårt att tolka Sten Anderssons svar. Med den inställningen kan vi inte räkna med att särskilt mycket kommer att hända när det gäller att få bort kollektivanslutningen.

Vad man i dag utreder inom socialdemokratin och fackföreningsrörelsen är uppenbarligen inte, som massmedia har fått för sig, att avskaffa kollektivanslutningen, utan bara att finna nya och mera diskreta former för den. Dessa kan måhända bli något smakligare än det nuvarande systemet, men det finns också risk för att resultatet i praktiken blir det motsatta.

Vad som nu uppenbarligen föresvävar de socialdemokratiska utredarna, om man skall tro vad Sten Andersson sade inför konstitutionsutskottet, är att i fortsättningen inte längre kollektivansluta medlemmar, fysiska personer, utan i stället ansluta hela avdelningar till det socialdemokratiska partiet. Fördelen är då naturligtvis att man slipper bråket med besvärliga reserveranter – man kollektivansluter ju en juridisk person och inte individer. Kanske minskar också problemet med individuella trakasserier och allt vad de innebär av oförmånlig publicitet och dålig stämning ute på arbetsplatserna.

Men det finns en ännu större fördel för det socialdemokratiska partiet om man följer denna väg, och det är den ekonomiska sidan av saken. Vid sitt besök i konstitutionsutskottet liknade Sten Andersson det nya systemet – om det nu kommer – vid de system som redan i dag tillämpas av fackliga avdelningar t. ex. gentemot ABF. Vid anslutningen dit får den fackliga avdelningen betala en avgift i klump.

Nu öppnar sig oanade perspektiv. Vi kan tänka oss att den ena avdelningen efter den andra ansluter sig till det socialdemokratiska partiet. Formellt sett blir det då inte så att några *individer* på det här sättet ansluts till SAP men väl ett antal *avdelningar*, som får betala för det nöjet. Det socialdemokratiska partiet blir då verkligen ett unikt parti i svensk politik, genom att det kommer att ha två sorters medlemmar: dels kommer partiet att bestå av individer som ansluter sig dit frivilligt, dels kommer det att bestå av ett antal fackliga organisationer, alltså juridiska personer.

Detta är alltså dagsläget i frågan. Vi har att vänta oss en listigare form av kollektivanslutning, som ger en något snyggare fasad utåt men bevarar de ekonomiska fördelarna för det socialdemokratiska partiet. Fortfarande får ju de som inte vill vara med och stödja det socialdemokratiska partiet betala, men deras möjlighet att få kontroll och insyn blir med all sannolikhet t. o .m. mindre än den är i dagsläget.

Om man nu har inställningen att kollektivanslutningen är felaktig och orimlig ur demokratisk synpunkt, blir det en fråga om hur den skall kunna bringas ur världen. Här finns det olika modeller:

För det första finns ju modellen att det socialdemokratiska partiet självt

avskaffar kollektivanslutningen. Jag erkänner gärna att det här är ett komplicerat problem för detta parti, men partiet har haft god tid på sig – debatten har varat i många år – och frågan borde därför snabbt kunna komma till ett avgörande. Men, fru talman, ingenting tyder i dag på att några konkreta åtgärder i den riktningen är på gång.

För det andra kan uttalanden från riksdagen göras, vilka förhoppningsvis leder till avsedd effekt. Men sex gånger tidigare har riksdagen gjort sådana uttalanden, och effekten har uteblivit. Detta är alltså icke en framkomlig väg, utan en tom demonstration. Vi kan fortsätta att göra uttalanden som bekräftelse på riksdagsmajoritetens ståndpunkt, men vi skall vara medvetna om att det då bara handlar om markeringar och ingenting annat.

För det tredje kan riksdagen ta initiativ till en lagstiftning. Detta är den moderata ståndpunkten, och den höll på att bli också folkpartiets ståndpunkt vid landsmötesdebatten i somras, men i sista sekunden ingrep enligt pressuppgifter partiledningen, och folkpartisterna i det landsmötesutskott som diskuterade frågan hade alltså ingen möjlighet att föra den till ett konkret beslut.

Det intressanta är ju vad Sten Andersson sade om frågan om lagstiftning eller inte vid sitt besök i utskottet. Han svarade på en direkt fråga av en representant i utskottet – nämligen en representant för folkpartiet – jag citerar ordagrant: "Låt mig säga som svar på frågan att om jag hade din uppfattning, att detta strider mot viktiga demokratiska principer och kanske rent av innebär ett våldförande på demokratin, så skulle jag inte tveka ett ögonblick att föreslå en lagstiftning."

Fru talman! Moderata samlingspartiet håller fast vid sin ståndpunkt att det endast är en lagstiftning eller hot om lagstiftning som kan få socialdemokratin att avskaffa den odemokratiska kollektivanslutningen. Vår reservation nr 5, som jag ber att få yrka bifall till, innebär att vi hos regeringen begär förslag till lagstiftning mot kollektivanslutning till politiskt parti.

Vi har också i utskottet haft besök av professor Leif Lewin, som i ett stort forskningsarbete verkligen har gått på djupet när det gäller kollektivanslutningsproblematiken. – Den utredningen borde utgöra en allvarlig läsning för dem som håller fast vid kollektivanslutningen. – Han belägger där trakasserier av väldig omfattning mot dem som vågar reservera sig, och han pekar på att 64 % av alla medlemmar i facket anser att kollektivanslutning till ett politiskt parti är en felaktig form av medlemskap. Han fann också att över 50 % av förtroendemännen på lokal nivå, dvs. sektionsstyrelse- och avdelningsstyrelseledamöter, också var emot kollektivanslutningen. Professor Lewin sammanfattar sin syn på kollektivanslutningen: "Men ingenting skulle, som jag ser det, förbättra demokratin mer än om denna företeelse kom bort."

Jag tror inte att ett sjunde uttalande, som riksdagen kanske kommer att fatta beslut om i dag, kommer att leda till att kollektivanslutningen försvinner. Det är nödvändigt att även de partier som tidigare gått på uttalandevägen tar sig en allvarlig funderare inför framtiden på om ändå inte en lagstiftning skulle innebära att vi äntligen fick ett slut på den här

företeelsen. Även om vi i moderata samlingspartiet inte tror att riksdagsut-
talanden har någon praktisk effekt, vill vi emellertid självfallet inte motsätta
oss att riksdagen fortsätter att uttala sig mot kollektivanslutningen. Skulle
reservation 5 icke vinna kammarens gehör vid den votering som skall följa
om en stund, kommer vi från moderata samlingspartiets sida att stödja
reservation 6, som innebär ett uttalande i frågan.

Fru talman! Ur demokratisk synpunkt och med hänsyn till respekten för de
politiska partierna och den fackliga rörelsen kan vi inte göra annat än att
vädja till det socialdemokratiska partiet att snarast upphöra med kollektiv-
anslutningen. Gör det inte det, så kommer kravet på lagstiftning att växa sig
allt starkare i landet.

Anf. 84 SVEN-ERIK NORDIN (c):

Fru talman! De här debatterna om kollektivanslutningen till det socialde-
mokratiska partiet följer ständigt samma mönster. Riksdagspartierna
formerar sig i på förhand givna grupperingar. Socialdemokraterna försvarar
sitt konservativa synsätt i den här frågan med några få skrivna ord, där man
skjuter ifrån sig problemet genom att hänvisa till de fackliga organisationer-
na. Moderaterna vill ha en lagstiftning utan att beskriva konsekvenserna av
en sådan i hela dess vidd. Vi inom centern – och vi är i denna fråga i gott
sällskap med folkpartiet – anser det fortfarande nödvändigt med ett kraftfullt
uttalande från riksdagen mot det missförhållande som kollektivanslutningen
utgör.

Positionerna är alltså givna, och argumenten är väl kända. Ingen av
partiernas företrädare kan undgå att låta vanans nötta läxa för evigt repas
upp igen.

Ändå är en årlig debatt i den här frågan nödvändig. Den är nödvändig
därför att det varje år tillkommer ett stort antal medborgare som berörs av
det missförhållande som vi här påtalar. Varje år går ett stort antal
medborgare in på arbetsmarknaden. De får en anställning, och därmed går
de också in i facket – det är en självklarhet. Vissa av LO-förbundens
fackföreningar tillämpar en automatisk anslutning till det socialdemokratis-
ka partiet. Är man fackligt aktiv, är man medveten om detta, men många
upptäcker det långt efteråt.

Det är många som tiger och lider. Man vill inte bli utsatt för trakasserier på
arbetsplatsen på grund av att man är oliktankande i den här frågan. Man
utnyttjar därför inte reservationsrätten. Att trakasserier förekommer är
bevisat. I likhet med Anders Björck hänvisar jag till professor Lewins
vetenskapliga undersökning. Den visar att bara 5 % utnyttjar reservations-
rätten. Det har sin givna förklaring. Men den tysta gruppen – de som inte
reserverar sig – hör av sig till oss folkvalda och klagar på facket. Men nu är
den här frågan i grunden inte någon fackföreningsfråga.

Låt mig säga till socialdemokraternas talesman: Skyll inte på facket! Det är
socialdemokraterna ensamma som bär ansvaret för att missförhållandet
består. Gör som vi andra riksdagspartier! Tacka nej till kollektivanslutna
medlemmar! Satsa på individen i stället – då försvinner den här tvistefrå-

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

gan.

Det kan inte finnas några ideologiska skäl för det här systemet. Jag kan begripa att det finns ekonomiska, men erkänn då detta rakt ut!

Vi inom centern tar inte ens emot pengar från organisationer eller företag. Det betyder att vi måste skjuta till mera av idealitet och personliga uppförfningar från enskilda när det gäller partiarbetet, men det går också. Om socialdemokraterna däremot tar emot anslag, så vill jag inte lägga mig i det.

Därmed har jag också klargjort att det finns en rågång mellan vår uppfattning och moderaternas om hur den här frågan skall lösas. Som jag sade inledningsvis vill moderaterna lagstifta mot kollektivanslutningen. Det vill med andra ord säga att vi skall i princip föreskriva regler för hur enskilda organisationer ordnar sitt inre liv.

Jag undrar om moderaterna har tänkt igenom den här frågan ordentligt, för vi kan inte se frågan isolerad från andra förenings- och organisationsfrågor.

Det är sant att också jag får åtskilliga telefonsamtal från av facket kollektivanslutna medlemmar, som mycket upprört kräver att vi i lag skall förbjuda kollektivanslutningen. Det tar sin tid att förklara varför vi anser oss tvungna att hålla på uttalandelinjen före lagstiftningslinjen, men det går om man ger sig tid.

Att lagstifta, fru talman, är ungefär som att kasta en sten i vattnet – man vet inte hur långt ringarna kan nå. Därför vill jag också i år yrka bifall till den reservation – i det här fallet nr 6 – som innebär ett riksdagsuttalande mot kollektivanslutningen.

Anf. 85 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Fru talman! Det är definitivt inte på det sättet att moderata samlingspartiet har något intresse av att reglera, för att citera herr Nordin, organisationernas inre liv. Det är precis motsatsen det handlar om. Det gäller huruvida formerna för anslutning till vårt lands största politiska parti från fackföreningsrörelsens sida skall vara demokratiska eller inte. Det är detta och ingenting annat hela kollektivanslutningsdebatten rör.

Sedan får olika politiska partier sköta sitt – det skall inte riksdagen lägga sig i. Men vi vet ju att, precis som herr Nordin sade, det socialdemokratiska partiet glatt accepterar den här typen av medlemmar. Jag vill t. o. m. påstå att man uppmanar till kollektivanslutning därför att detta är en ekonomiskt fördelaktig form för partiet att få in stora medlemskadrar.

Min fråga till herr Nordin, fru talman, måste bli: Hur många uttalanden tror herr Nordin att riksdagen skall behöva göra innan det som herr Nordin så utomordentligt våltaligt pläderade för här för några minuter sedan kan uppnås? Blir det effekter efter det sjunde uttalandet, som riksdagen kanske gör om en stund? Behövs det något halvdussin till? Tror herr Nordin verkligen att uttalandena har någon effekt?

Det är detta, fru talman, som dagens debatt gäller mer än någonsin

tidigare, mot bakgrund av vad den socialdemokratiska partisekreteraren har sagt inför utskottet.

Anf. 86 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Fru talman! Det är inte moderaternas avsikt att reglera föreningars inre liv, säger Anders Björck mycket frejdigt. Jag sätter i och för sig värde på det uttalandet. Men samtidigt gör det mig mycket orolig om huruvida Anders Björck verkligen har läst på den här frågan ordentligt. Som jag sade i mitt tidigare anförande kan man inte se denna fråga isolerad från andra frågor som gäller föreningars inre liv. Jag vet att det tidigare faktiskt har väckts moderata motioner i den riktningen – att man skulle reglera föreningars inre liv. Men det är värdefullt att Anders Björck nu har retirerat från denna gamla moderata ståndpunkt och nu säger att detta inte är avsikten.

Anders Björck tror alltså att det är möjligt att isolera den här lagen till att enbart gälla kollektivanslutningen. Så naiv får man faktiskt inte vara när man beträder det här området.

Hur många uttalanden skall riksdagen behöva göra? Jag talade om en sten i mitt första anförande. Det finns ett gammalt uttryck som lyder: Droppen urholkar stenen, inte genom sin kraft utan genom att falla ofta. Med en droppe som faller en gång om året kan det kanske i och för sig tyckas att det tar lång tid innan stenen blir urholkad. Men, Anders Björck, var viss om att de uttalanden som görs är väl uppmärksammade! De påverkar den debatt som man för ute på arbetsplatserna. Det är en levande debatt, som hålls vid liv tack vare dessa uttalanden. Den debatten skulle förmodligen inte kunna föras med samma framgång om det funnes ett ständigt upprepat sterilt krav som innebar att man ropade på lagstiftning i alla möjliga sammanhang.

Anf. 87 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Fru talman! Jag har liksom alla andra, hoppas jag, som deltar i den här debatten försökt läsa på det betänkande och det ämne som det handlar om. Om man gör det, så kommer man fram till att kravet på lagstiftning berör ett enda parti och en enda facklig organisation, nämligen Landsorganisationen. Hur kan man då påstå att förslaget skulle få ringeffekter långt in på en rad andra områden? Vilket annat parti tar emot kollektivanslutna medlemmar? Gör centern det, kanske? Vilken annan organisation kollektivansluter folk till ett politiskt parti? Är det jordbrukets föreningsrörelse herr Nordin syftar på? Naturligtvis inte. Det är *ett* parti och *en* facklig organisation det handlar om och ingenting annat. Sällan, fru talman, har det varit så lätt att avgränsa en fråga som i det här speciella fallet.

Sedan säger herr Nordin: Vill herr Björck ingripa i föreningarnas och organisationernas liv? Då frågar jag: Vill herr Nordin att föreningar och organisationer skall få ingripa i enskilda individers liv? Det är det som är den relevanta frågan, och vad den gäller är naturligtvis långt obehagligare än motsatsen – om något sådant nu skulle vara fallet.

Herr Nordin är optimist. Det hedrar honom. Han tyr sig till det gamla romarcitatet om att droppen urholkar stenen, icke genom sin kraft utan

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

genom att falla ofta. Låt mig säga att det behövs väldigt många droppar för att urholka denna sten. Den socialdemokratiska beslutsamheten att hålla fast vid kollektivanslutningen är icke formad i någon mjuk sandsten eller något liknande utan i den hårdaste granit. Därför borde nog herr Nordin, som kommer från en trakt som har en kust med rejäla stenar, vara medveten om att det tar oändlig tid innan det blir något resultat på det här området. Låt oss vara överens om att det enda som här betyder någonting är att det blir en lagstiftning!

Vi har haft en debatt i Sverige långt innan riksdagen började göra uttalanden om kollektivanslutningen. Den debatten har icke lett till något resultat, och någon förändring till det bättre sedan riksdagen började göra uttalanden har tyvärr icke heller skett.

Anf. 88 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Fru talman! Anders Björck för en skendebatt och pratar om en massa ovidkommande saker. Men jag skall förlåta honom. Det skall jag göra därför att jag erinrar mig ett citat ur Bibeln, där någon frågar hur många gånger man skall förlåta sin broder. "Är sju gånger nog? Jesus svarade honom: Jag säger dig: Icke sju gånger, utan sjuttio gånger sju gånger."

Jag skall förlåta Anders Björck denna utflykt vid sidan om den verkliga debatten sjuttio gånger sju gånger.

Förste vice talmannen anmälde att Anders Björck anhöllit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 89 KERSTIN SANDBORG (fp):

Fru talman! Frågan om kollektiv anslutning till politiskt parti är, som vi nyss hörde, ett gammalt ärende på riksdagens bord och kan väl närmast betraktas som en följetong. I den här speciella följetongen verkar det som om händelseförloppet i varje årsavsnitt går en liten bit framåt, även om det kommer en och annan ny rollinnehavare.

Jag skall inte lägga mig i den sken- eller stendebatt som nyss förekom, men som bohuslänning måste jag säga att också granit naturligtvis urholkas så småningom, även om det tar litet tid. Nu är det emellertid varken sandsten eller granit det gäller utan människor. Även om någon heter Sten är det väl möjligt att någonting händer. I varje fall har vi som liberaler en litet mer optimistisk syn och tror att om vi talar tillräckligt länge om det här, så kanske det händer någonting.

Jag vill, fru talman, göra det som herrarna nyss sade att de skulle göra men som de knappast har gjort – jag vill föra fram de demokratiska principer som ligger till grund för vårt ställningstagande.

För det första är det en viktig princip att den som vill bli medlem i ett politiskt parti skall bestämma om det själv och ansöka om det.

För det andra är det också en viktig princip att rätten att vara anonym måste finnas och respekteras. Hur mycket vi inom varje parti än önskar att vi får medlemmar, människor som öppet talar om var de hör hemma, så måste

det ändå vara en okränkbar rätt att den som vill vara anonym skall kunna vara det och att valhemligheten aldrig sätts i fråga eller i fara.

Tyvärr har man på socialdemokratiskt håll aldrig fullt ut accepterat dessa grundläggande principer. Kollektivanslutning, som i dag sker av hundratusentals människor i fackliga föreningar, är ett brott mot dessa principer. Låt mig slå fast att vi i folkpartiet inte riktar någon anklagelse mot fackföreningar och den fackliga tillhörigheten. Vi betraktar det som självklart att det skall finnas fackliga föreningar. I stället är det en uppgift för det socialdemokratiska partiet, som är det enda parti som utnyttjar kollektiv anslutning, att se till att denna odemokratiska ordning upphör.

Trots att jag nyss sade att vi i folkpartiet naturligtvis menar att fackliga föreningar skall finnas, så är det ju i det här fallet ändå deras medlemmar som berörs. Men det är det socialdemokratiska partiet som skall ta ansvaret. Att det sedan gammalt finns en intressegemenskap mellan det socialdemokratiska partiet som den politiska delen av arbetarrörelsen och vissa av fackföreningarnas medlemmar som arbetarrörelsens fackliga del är obestridligt. Därtill lär det vara lika obestridligt att en mycket stor procent av fackorganisationernas medlemmar tillhör andra partier. Det har ju inte minst Leif Lewins undersökning visat. Han nämner att bara 61 % av medlemmarna i dessa föreningar anser sig vara socialdemokrater. Att mot den bakgrunden låta en majoritet av en fackförening besluta om en kollektiv anslutning av medlemmarna till ett visst politiskt parti måste ju vara ett brott mot rätten till politisk åsiktsfrihet.

Ofta hör man bortförklaringen att fackföreningen i vanlig demokratisk ordning kan besluta om att medlemmarna skall tillhöra det socialdemokratiska partiet, att de alltså skall ha den "förmånen", som man uttrycker det. Man påstår att mot den ordningen finns det ingenting att anmärka. Men samtidigt framhåller man det som en speciell förtjänst att dessa i demokratisk ordning fattade beslut inte är bindande för medlemmarna. De har nämligen reservationsrätt. Och det förhållandet, att en person genom en skriftlig reservation kan komma ur ett parti till vilket han eller hon aldrig har anslutit sig, framställs som något i stil med våra andra demokratiska rättigheter. Det måste slås fast, i dag precis som tidigare, att reservationsrätten inte är en rättighet utan en påtvingad skyldighet. Det förhållandet att man reserverar sig utgör också ett hot mot den grundläggande rätten att slippa tala om till vilket parti man ansluter sig. I och med att man talar om, att man *inte* tillhör ett visst parti, är ju gärdet upprivet. Detta är klart odemokratiskt.

Vi vet i dag att det finns delade meningar inom socialdemokratien om den kollektiva anslutningen. Det får vi upprepade vittnesbörd om från fackföreningsmedlemmarna, från ledare inom fackliga förbund, från opinionsundersökningar och från vetenskapliga undersökningar. Detta inger ändå ett visst hopp inför framtiden. Men vi vet också genom rapporter utifrån fältet att människor blir trakasserade därför att de öppet valt att reservera sig och tala om, var de hör hemma. Det är otillständigt i ett land som vårt med anspråk på att betraktas som en demokrati. Var och en som på något sätt blir trakasserad är en för mycket.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Det socialdemokratiska partiet måste nu äntligen lösa den här frågan – och kryp inte bakom facket! Det är anslutningen till socialdemokratiska partiet det gäller, och det är det partiet som äntligen måste lyssna till rörelsen och ta steget fullt ut för att leva upp till allmänt vedertagna demokratiska principer.

Med detta, fru talman, ber jag att få yrka bifall till reservation nr 6.

Anf. 90 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Fru talman! Den här frågan är ingalunda ny, vare sig här i riksdagen eller inom arbetarrörelsen. I riksdagen har de borgerliga partiernas olika ledamöter sysselsatt sig med den sedan 1970-talets början.

Frågan om kollektivanslutningen var vid seklets början mycket omtvistad inom både fackföreningsrörelsen och det dåvarande socialdemokratiska partiet. Alltsedan dess har den också av och till diskuterats, främst inom fackföreningsrörelsen. Sedan början av 1970-talet har – som jag nämnde – borgerliga riksdagsledamöter börjat intressera sig för hur vissa fackliga avdelningar kollektivt ansluter sina medlemmar till det socialdemokratiska partiet. Men samtidigt är de inte på något sätt villiga att diskutera upphörandet av andra kollektivanslutningar. Jag tänker då främst på den tvångsanslutning som varje medborgare föds till i det här landet, nämligen anslutningen till statskyrkan.

Lika litet som reservationer i fråga om medlemskap i statskyrkan leder till någon fullständig befrielse från beskattning eller avgift till den institutionen leder reservationer mot kollektivanslutning till socialdemokratiska partiet till lägre fackföreningsavgift. Men det är inte detta som är det viktiga, utan det är just att den enskilda individen ansluts kollektivt. Ändå är det i så fall mera smakligt med kollektivanslutning till det socialdemokratiska partiet än till kyrkan. I det första fallet är man i varje fall vuxen nog att ta ställning själv. Det är man som bekant inte när man tvångsansluts till statskyrkan i samband med födelsen.

I vänsterpartiet kommunisterna är vi motståndare till den här formen av anslutning av fackliga organisationers medlemmar till socialdemokratiska partiet och till partier över huvud taget. Det var också vänstern i det dåvarande socialdemokratiska partiet som gick emot kollektivanslutning i arbetarrörelsens brytningstid.

Vi från vänsterpartiet kommunisterna anser det vara hyckleri av moderater och andra borgare att kasta sig in i den här debatten. Ni står ju bara utanför och ojar er. Ni kan så att säga aldrig tala från insidan. Inom fackföreningsrörelsen i Sverige stiger – det kanske ni inte har märkt – opinionen mot den här formen av anslutning till SAP. Men också den debatten står ni utanför. Världen över finner arbetarna alltmer, oavsett samhällssystem, att den fackliga organisationen måste stå fri och obunden gentemot både staten och partierna. Det är en utveckling också i Sverige.

Att LO nu äntligen tycks ha tagit ett steg i den riktningen, tyder LO-ledningens och Gunnar Nilssons uttalande från i går med anledning av den kommande avtalsrörelsen på. Gunnar Nilsson sade nämligen – och det

har vi väntat länge på – att LO inte längre kunde ta ansvar för samhällsekonomin. En facklig organisation måste faktiskt stå obunden både till partier och till statsapparaten för att kunna verka för sina medlemmar.

Vi ansluter oss inte på något vis till de synpunkter som de borgerliga ledamöterna både här och i andra sammanhang har framfört. Vad de säger är enligt vår mening hyckleri. Däremot anser vi att det även i år, när nu denna fråga tas upp för sjunde gången, finns skäl att lägga ett särskilt yrkande på samma sätt som andra partier framför reservationer. Vårt särskilda yrkande har följande lydelse:

”att riksdagen med avslag på motionerna 1978/79:574, 1979/80:261, 1979/80:464, 1979/80:1566 och 1979/80:1569 beslutar förena sig om följande uttalande:

Det socialdemokratiska partiet tillämpar, genom att motta huvuddelen av sina medlemmar genom kollektiv anslutning, ett system för medlemsanslutning som strider mot demokratiska principer.

Fackföreningarnas uppgift är att tillvarata medlemmarnas intressen. Denna uppgift fylls bäst av en facklig rörelse, som behåller en organisatorisk självständighet gentemot politiska partier. Underkastelse under partipolitiska hänsyn hämmar rörelsens aktionsförmåga. Att fackföreningsrörelsen i skilda lägen stöder politiska organisationer är både nödvändigt och riktigt, men det bör ske på basis av organisatorisk självständighet och på fackföreningsfolkets egna villkor. Enligt riksdagens uppfattning är kollektivanslutning till politiskt parti i princip inte försvarbar.

När borgerliga politiker går till angrepp mot kollektivanslutningen är det dock inte av omtanke om fackföreningsmedlemmarna. De borgerliga har inget emot kollektivanslutning, när de anser att den tjänar deras egna syften. Sålunda har länge ett flertal av de borgerliga ledamöterna slagit vakt om den religiösa kollektivanslutning som ännu påtvingas hela folket via statskyrkan.

Riksdagen har tidigare i fråga om kollektivanslutning till politiskt parti bl. a. uttalat att ’nuvarande missförhållanden bör inte i första hand förändras genom lagstiftning utan genom åtgärder från partiernas egen sida’ och samtidigt förutsatt att det genom opinionsbildning mot kollektivanslutningen skall visa sig vara möjligt att förmå det parti som tillämpar denna ordning att medverka till att kollektivanslutningen avskaffas, så att som partimedlemmar registreras endast personer som individuellt begär inträde i partiet.”

Jag yrkar bifall till detta särskilda yrkande.

Anf. 91 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Fru talman! Det fanns ett avsnitt i Tommy Franzéns anförande som faktiskt kräver en kommentar. Vad han där sade framgår också i det utdelade särskilda yrkandet.

Tommy Franzén vill göra en jämförelse mellan statskyrkan och kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet. Men dessa två saker är inte jämförbara.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

Vissa grundlagsfrågor

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Det är nämligen så att vi har en statskyrka här i landet. Däremot har vi inte något statligt parti eller någon statlig fackföreningsrörelse. Det finns ju Tommy Franzén närstående länder där man har det.

Det är också så att den som en gång gått ur statskyrkan aldrig kan bli ansluten igen, om inte han eller hon gör en uttrycklig framställning om detta. Så fungerar inte kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet. Jag känner många som blivit anslutna flera gånger. Det är den stora skillnaden, fru talman!

Anf. 92 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Fru talman! Sven-Erik Nordin har i och för sig rätt när han säger att det inte är riktigt samma sak. Som jag sade i mitt inledningsanförande tycker jag att det är avsevärt gravare att bli ansluten som nyfödd, när man i varje fall inte inom rimlig tid kan ta ställning till vad det innebär att vara ansluten till en kyrklig organisation.

I övrigt finner jag att Sven-Erik Nordin – helt i linje med reservationerna, som har varit likadana under de här sju åren – läser innantill vad han sagt tidigare om åren.

Anf. 93 HILDING JOHANSSON (s):

Fru talman! Jag måste nog inledningsvis konstatera att det är svårt att vinna ut några nya synpunkter på detta ofta debatterade ämne. Det gäller även mig.

Klart står emellertid att moderaterna skiljer sig från övriga genom kravet på lagstiftning. Den skillnaden belystes i hög grad av det replikskifte som förekom mellan Sven-Erik Nordin och Anders Björck. Nu kräver moderaterna att regeringen, där moderata samlingspartiet besätter justitieministerämbetet, skall lägga fram ett förslag till lagstiftning "utformad på ett sådant sätt att kollektivanslutning såväl direkt som indirekt omöjliggörs" – vad nu en indirekt kollektivanslutning kan innebära.

Huvudfrågan är: Skall fackföreningarna avgöra om de ansluter sig till det socialdemokratiska partiets arbetarkommun på platsen, eller skall riksdagen avgöra denna fråga? Svensk tradition är att vi inte har någon föreningslagstiftning. De frivilliga organisationerna får själva bestämma sina organisationsformer, och dit hör anslutningsformerna.

I dag gäller kravet fackföreningsrörelsen. I morgon kan det avse andra folkrörelser. Det kan bli ett krav från moderat håll på att man skall införa en lagstiftning om ideella föreningar som kan reglera exempelvis anslutningen till Svenska missionsförbundet eller IOGT-NTO, avgöra formerna för kongressval inom olika organisationer, osv. Här öppnar man dörren för lagstiftning som strider mot all svensk tradition. Vi har i detta land haft förtroende för folkrörelserna och låtit dem själva sköta sina organisatoriska angelägenheter.

Ibland klagar man i moderatkretsar på att vi har för mycket lagstiftning. På det här området ropar man efter en ny lag!

Anders Björck försäkrade Sven-Erik Nordin att lagstiftningen endast

skulle avse fackföreningsrörelsen, dvs. här LO, och SAP. Jag tar sikte på denna deklaration, men jag vet inte vad kravet är i morgon. Det här innebär emellertid att man från moderat håll höjer kravet på en särlagstiftning, riktad mot de svenska fackföreningarna och mot det socialdemokratiska partiet. En sådan särlagstiftning strider mot grundlagen.

Men även föreningsfriheten kränks. Låt mig få påminna om de bestämmelser som vi har i grundlagen på den här punkten. Vi har skrivit in föreningsfriheten. Det har skett i största enighet, och det finns en paragraf i 2 kap. regeringsformen som reglerar när begränsningar i föreningsfriheten får ske. Det är 14 §, där det bl. a. står: "Föreningsfriheten får begränsas endast såvitt gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung."

Denna paragraf kan inte tillämpas på de svenska fackföreningarna. De är inga militära organisationer. Och kollektivanslutningen innebär ingen förföljelse av folkgrupp av det slag som grundlagen talar om.

Jag tycker det är allvarligt att man på detta sätt vill gripa in i föreningsfriheten. Man försöker komma ur detta genom att i reservationen skriva att ett förbud i lag mot kollektivanslutning inte utgör ett ingrepp i föreningsfriheten eftersom den friheten inte kan innebära rätt att ansluta någon till ett politiskt parti utan vederbörandes samtycke. Jag vill påpeka att reservationsrättens praktiska innebörd är att ingen kan anslutas mot sin vilja. Vill inte vederbörande bli medlem av en socialdemokratisk arbetarkommun, kan han genom reservation säga nej till det.

Låt mig sedan ta upp ytterligare några ting som nämnts i debatten, utan att gå in i en detaljdiskussion.

Man har sagt att vi från socialdemokratins håll inte skall skylla på fackföreningsrörelsen. Nej, det gör jag inte. Men kollektivanslutningen går faktiskt till på det sättet att enskilda fackföreningar beslutar om anslutning till arbetarkommunerna på de olika platserna. Bakom detta ligger ett historiskt samband mellan fackföreningsrörelsen och socialdemokratin.

Ibland förvånar det mig att moderaterna, som ofta framställer sig som traditionsbärandets parti framför andra i Sverige, så hårt går emot denna tradition. Om några skulle ha respekt för traditionen så borde det vara moderaterna, om man skulle ta dem på orden.

Det finns alltså ett samband mellan fackföreningsrörelsen och socialdemokratin som är gammalt. Man kan säga att det skall lösas upp organisatoriskt, och om riksdagen antar en lag som förbjuder kollektivanslutning måste vi självfallet följa den.

Sambandet ger ekonomiskt och även moraliskt stöd åt det socialdemokratiska partiet. Samtidigt öppnar det möjligheter för ett stort antal människor att utöva politiskt inflytande genom socialdemokratin i valrörelserna men också mellan valen.

Man säger att vi skall lyssna på rörelsen. Ja, det skall vi göra. Men rörelsen är inte de rörelser som finns bland de borgerliga här i kammaren, utan det är fackföreningsrörelsen och det socialdemokratiska partiet. Rösterna därifrån

kommer till uttryck på LO-kongresser, hos enskilda fackförbund och i enskilda fackföreningar. De kommer också till uttryck genom socialdemokratin, inom arbetarkommuner och partidistrikt, på partikongresser i de olika sidoorganisationerna osv. Rösterna därifrån skall vi lyssna till. Men vad man vill är att vi skall lyssna till vad våra politiska motståndare har för uppfattning på den här punkten. Nej, låt oss lämna över det här till fackföreningarna att avgöra. Finns det den motvilja mot kollektivanslutning som man har försökt mana fram här i debatten, blir det ingen kollektivanslutning – då upphör den ju.

Fru talman! Man har citerat Leif Lewin mycket här. Det var ganska länge sedan jag läste hans bok, och jag lyssnade till honom i KU. Det är riktigt att det i hans undersökning redovisades att 61 % hade sådana uppfattningar som tagits fram här i debatten, men min minnesbild av Leif Lewins undersökning är inte att han har gått ut och sagt att det viktigaste för svensk demokrati är att kollektivanslutningen avskaffas, utan att han sade att detta var det viktigaste för att öka demokratin inom fackföreningsrörelsen.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 94 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Fru talman! Vi skall lyssna till rörelsen, säger Hilding Johansson. Ja, gör det! Och vad blir då svaret? Jo, rimligtvis just det som professor Leif Lewin, statsvetenskaplig forskare, kom fram till i sin stora undersökning, som bara är ett par år gammal. Han undersökte just det som herr Johansson tog upp, nämligen vad man tycker om kollektivanslutningen bland dem som närmast berörs, dvs. bland fackets medlemmar.

Resultatet av den undersökningen kan Hilding Johansson inte gärna ifrågasätta, för någon kritik har hittills icke riktats mot den vetenskapliga metodiken – åtminstone har inte jag hört någon sådan. Resultatet blev bl. a. att 64 % av alla medlemmarna i facket anser att kollektivanslutning till ett politiskt parti är en felaktig form av medlemskap. Leif Lewin påpekade också inför utskottet att ett annat resultat var, att ledningen på lokal nivå när det gäller sektionsstyrelse- och avdelningsstyrelseledamöter till 52 resp. 56 % hade exakt samma uppfattning. Men – och här kommer det intressanta – centralt, bland dem som styr och bestämmer i fackförbunden, var motståndet mindre. Så långt är det riktigt. 33 % bland dem var emot kollektivanslutning, men dubbelt så många bland de s. k. fackliga gräsrotterna hade alltså en helt annan uppfattning.

Där har vi svaret från rörelsen. Det är bara att lyssna. Men jag har en känsla av att ni har blivit lomhörda av den kritik som har riktats mot det här systemet.

Så till frågan om grundlagen. Det är verkligen icke i grundlagens anda att kollektivt ansluta människor till ett politiskt parti. Grundlagen reglerar också individernas frihet, och det kan sannerligen icke vara i individens intresse att på det här sättet bli ansluten. Jag har respekt för tradition, herr Johansson, mycket stor respekt. Men jag har inte så stor respekt för traditionen att jag vill försvara en odemokratisk form av politisk verksamhet, och jag betraktar

faktiskt kollektivanslutningen som en sådan.

Det intressanta med herr Johanssons anförande var egentligen det han inte sade. Under nästan tio minuter sade han ingenting om hur man skulle kunna förbättra de nuvarande förhållandena när det gäller kollektivanslutningen.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Anf. 95 KERSTIN SANDBORG (fp) replik:

Fru talman! Hilding Johansson sade att det väl inte är något fel i att fackföreningar ansluter sig. Problemet är ju bara det att de inte ansluter sig själva utan medlemmarna, en och en. Det är detta som vi har invändningar emot. Vi tycker alltså att det är viktigt att man har principen att var och en skall ansluta sig själv, så att det inte fattas majoritetsbeslut om anslutning.

Hilding Johansson använde, enligt min mening, begreppet föreningsrätt på ett egendomligt sätt. Föreningsrätt brukar väl vanligtvis betyda rätten att bilda föreningar, inte rätten för föreningar att göra vad som helst.

Jag tror att det var jag som förde in rörelsen i debatten. Det var just arbetarrörelsen som jag menade. Jag sade tidigare att det inom den egna rörelsen faktiskt förekommer invändningar mot kollektivanslutning. Det var den egna rörelsen som jag menade att man borde lyssna på, inte på de politiska motståndarna, även om det är bra om ni lyssnar på oss också.

Anf. 96 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Fru talman! Jag tycker dock att det har skett vissa framsteg i den här debatten. Hilding Johansson har släppt litet av sin fixering att skylla hela problemet på beslut i fackföreningarna. Han erkände nämligen i sitt förra anförande att den här kollektivanslutningen betydde både pengar och ett psykologiskt stöd för det socialdemokratiska partiet. Det var bra att vi fick erkännandet att det ligger till på det viset.

Hilding Johansson hänvisade till en gammal tradition. Jag känner väl till denna, eftersom man inte kan undgå att läsa historia på det här området. I någon tidigare debatt har jag också sagt att jag har förståelse för att det i början av 1900-talet var naturligt att den här formen växte fram. Men den är inte naturlig i dag. Det socialdemokratiska partiet har växt sig stort, och jag undrar verkligen om det inte är stort nog att stå på egna ben utan att behöva få in pengarna på det här sättet. Mindre partier står på egna ben utan de här formerna.

Sedan var det ju intressant att notera att Hilding Johansson hade läst eller hört att Leif Lewin uttalat att ett avskaffande av kollektivanslutningen skulle kunna medföra en ökad demokrati inom fackföreningsrörelsen. Men varför inte hjälpa till att skapa denna ökade demokrati i fackföreningsrörelsen? Det kan socialdemokratin göra genom att vägra ta emot kollektivt anslutna medlemmar.

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Anf. 97 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Fru talman! Jag tror att jag uppfattade Kerstin Sandborg rätt, nämligen att hon syftade på arbetarrörelsen. Det var också den som jag talade om. Men arbetarrörelsens opinioner kommer ju till uttryck i de beslut som fattas inom arbetarrörelsen. Dem tar vi inte fram genom opinionsundersökningar av den ena eller den andra typen.

Det kommer inte att bli en enda kollektivanslutning, om fackföreningarna säger nej till detta. Då kommer det inga fackföreningar och vill ansluta sina medlemmar till arbetarkommunen på platsen.

Eftersom Anders Björck med sådan auktoritetstro åberopade Leif Lewin, bör jag kanske erinra om att jag i utskottet frågade, om frågan om man ville ha lagstiftning hade blivit ställd. Denna fråga hade *inte* ställts. Jag tror emellertid att hade den blivit ställd, skulle personer som själva inte önskar bli kollektivanslutna ha sagt: Bevara oss för en sådan lagstiftning, bevara oss för detta moderata påfund av Anders Björck och andra.

Beträffande förhållandet till grundlagarna åberopade Anders Björck grundlagarnas anda. Men vilken paragraf i regeringsformen strider kollektivanslutningen mot? Man kan finna den vara olämplig, och man kan hävda att endast den individuella anslutningen är den princip som man bör hålla på. Men varför kan man inte lämna över åt fackföreningsrörelsen att avgöra det här?

Sedan säger man, att nog kan socialdemokratin stå på egna ben. Ja visst kan den det, men när det nu finns en idémässig och intressesmässig förbindelse mellan fackföreningsrörelsen och socialdemokratin, är det naturligt att knyta an till detta och framträda som en enhet, som en gemenskap i debatten och i den svenska politiken. Den rätten förbehåller vi oss även i fortsättningen.

Anf. 98 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Fru talman! Kollektivanslutningens praktiska vådor har vi diskuterat många gånger i den här kammaren, och jag skall inte gå in på den delen av frågan.

Den här frågan har både praktiska och principiella aspekter, men vad vi nu diskuterar, herr Johansson, är att riksdagen har gjort ett antal uttalanden – sex stycken – om att kollektivanslutningen skall upphöra. Ingenting har hänt. Kollektivanslutningen är kvar och herr Johansson har icke någon gång under sina inlägg i dag gett det allra minsta lilla hopp om att någonting nytt och bättre skulle vara på väg från hans partis sida. Han har inte över huvud taget kommenterat det som den socialdemokratiska partisekreteraren Sten Andersson antydde i utskottet, nämligen att man tänker sig att i fortsättningen ansluta hela avdelningar i klump. Det är ändå något som jag tycker att den här debatten borde handla om.

Grundlagarna förbjuder icke den här typen av verksamhet. Vem har påstått det? Vore det på det sättet skulle kollektivanslutningen ha upphört den dag vi antog vår nuvarande grundlag. Däremot drar herr Johansson upp grundlagen och försöker att med dess hjälp legitimera den här verksamheten.

Det är heller inte riktigt. Vad det handlar om är ju en i hög grad olämplig form av anslutning till politiskt parti. Och vad som sägs om detta i den moderata reservationen är följande, herr Johansson:

”En grundläggande princip för vårt demokratiska samhällssystem är att var och en har rätt att fritt och självständigt välja åskådning och därmed politisk partitillhörighet.”

Min fråga blir naturligtvis: Är vi oense på den här punkten, att man skall få fritt och självständigt välja politisk partitillhörighet? Den frågan tycker jag att de socialdemokratiska företrädarna definitivt måste svara på. Är vi oense på den punkten, säg det i så fall! Är vi ense, då måste det leda till vissa konsekvenser.

Det finns ingen annan väg – efter vad vi har upplevt trots alla de här uttalandena och efter det som har sagts av den socialdemokratiska företrädaren i den här debatten i dag – än lagstiftning som berör just den här verksamheten och ingenting annat. Tar vi icke någon form av lagstiftning, kommer vi i framtiden att tvingas till ett stort antal debatter om kollektivanslutningen.

Anf. 99 KERSTIN SANDBORG (fp) replik:

Fru talman! Folkpartiet har den uppfattningen att riksdagen skall göra ett uttalande. Vi tycker oss nämligen märka att opinionen inom fackföreningsrörelsen och inom det socialdemokratiska partiet trots allt är splittrad. Jag anförde en del exempel på vad som stöder oss i denna uppfattning, och av de exemplen tog Hilding Johansson upp opinionsundersökningarna. Det var kanske den minst väsentliga delen – det viktiga är ändå att vissa av förbundsordförandena och en del andra människor som jobbar praktiskt i facket har den uppfattningen att man inte skall ha kollektivanslutning. Det tycker vi visar att det finns något litet hopp om att det så småningom blir en annan ordning.

I regeringsformen 3 kap. 1 § står det: ”Riksdagen utses genom fria, hemliga och direkta val.” Om någon tvingas att avslöja vilket parti han inte tillhör, har man enligt vår mening därmed i någon mån rivit upp gärdet för valhemligheten. Och det är det som vi vänder oss emot.

Anf. 100 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Fru talman! Låt mig först konstatera att Anders Björck och jag är påtagligt eniga på två punkter. För det första anser vi att det inte finns något direkt grundlagsförbud mot kollektivanslutningen. Jag tycker det är ganska väsentligt att det blir sagt i kammaren. Nu försöker Kerstin Sandborg med en indirekt tolkning och talar om valhemligheten. Detta är en helt annan sak. Man avslöjar inte vilket parti man inte vill tillhöra för att man reserverar sig – man kan ju redan vara medlem av det socialdemokratiska partiet, man kan tillhöra dem som ogillar kollektivanslutning och följaktligen vill bli individuellt ansluten.

För det andra är Anders Björck och jag överens om att man fritt och självständigt skall välja parti. Men friheten kan aldrig bli hundra procentig.

Man får räkna med att i ett modernt samhälle bli utsatt för propaganda. Frihet från propaganda finns inte. Och genom reservationsrätten kan man självständigt och fritt ta ställning.

När det gäller Sten Anderssons påpekanden vill jag erinra om att det f. n. inom socialdemokratin pågår utredningar på detta område. De bedrivs helt naturligt tillsammans med Landsorganisationen, och det kommer kanske inom den närmaste tiden att bli en viss försöksverksamhet. Den är vi villiga att resonera om. Men fru talmannen måste nog hålla med mig om att adressaten för sådana rapporter är Landsorganisationens kongress och den socialdemokratiska partikongressen och inte Anders Björck.

Jag skulle tro att i nuvarande situation kommer samhörigheten mellan fackföreningsrörelsen och socialdemokratin att växa i styrka. Inför de hårda påfrestningar som löntagarna utsätts för under denna höst och vinter, med den privatiseringskampanj som pågår och med det stöd som näringslivsorganisationer ger åt de borgerliga partierna kommer fackföreningsrörelsen och socialdemokratin att sluta sig allt tätare till varandra.

Förste vice talmannen anmälde att Kerstin Sandborg anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 101 ALLAN ÅKERLIND (m):

Fru talman! Kollektivanslutningens vara eller icke vara är en mycket gammal fråga. Det är inte, som Tommy Franzén sade, så att riksdagen har börjat sysselsätta sig med denna fråga först på 1970-talets början. Detta var den första fråga som jag tog upp som nybliven riksdagsman år 1965. Den första motion som jag har kunnat hitta i denna fråga är från 1934. Och det är en ganska intressant motion. I den står det att man på socialdemokratiskt håll som ett försvar för kollektivanslutningen har anfört att motståndarna till densamma inom fackföreningarna hör hemma i de antidemokratiska bolsjevikpartierna till vilka inga demokratiska hänsyn behöver tas. Så såg socialdemokraterna på kollektivanslutningen 1934 enligt en motion – så det här är en mycket gammal fråga, Tommy Franzén, även för riksdagen.

Däremot kan jag hålla med Tommy Franzén när han säger att en facklig organisation skall stå obunden både mot partierna och mot staten. Det uttalandet instämmer jag i.

Hur går då kollektivanslutningen till? Här har det påståtts att man har reservationsrätt, att man får inflytande och att man får både den ena och den andra förmånen genom denna.

Jag har varit fackligt organiserad sedan 1951, och av de åren innan jag kom in i riksdagen såsom ordförande eller vice ordförande under nio år i en mindre fackförening. Jag höll alltid på att en facklig organisation skall stå obunden gentemot partierna, men sedan jag kom in i riksdagen har min avdelning anslutits till en storavdelning. Och ett par år efter det att jag blivit riksdagsman beslöt representantskapet för storavdelningen att kollektivt ansluta fackföreningen. I representantskapet satt då drygt 1 % av fackföreningens medlemmar. Den här saken hade inte meddelats medlemmarna i

förväg. De övriga medlemmarna hade inte möjlighet att närvara. Man beslöt alltså – med några nej-röster och övervägande ja-röster bland dem som utgjorde 1 % av medlemsantalet – att kollektivt ansluta 6 300 medlemmar till det socialdemokratiska partiet, de flesta alltså utan att de hade blivit tillfrågade.

Det råkade bli så att jag som moderat riksdagsman blev kollektivt ansluten till det socialdemokratiska partiet genom det beslutet, tillsammans med många andra, som heller inte hade blivit tillfrågade och som kanske var lokalt engagerade i olika partier men som genom det här beslutet blev anslutna till socialdemokraterna emot sin önskan.

Av en tillfällighet fick jag efter några månader veta det här och ringde till det socialdemokratiska partiets lokala partiorganisation och frågade: Har ni mitt namn i medlemsförteckningen? Då fick jag svaret: Vi får bara reda på antalet medlemmar från fackföreningen. Vi får inga namn, sade man.

Resultatet blir alltså att partiet inte vet vad medlemmarna heter och att medlemmarna inte vet att de har blivit medlemmar genom beslut av andra! Vad är det för mening med reservationsrätten, om man inte känner till anslutningen och inte får reda på den? Och man kanske t. o. m. som utlänning inte förstår språket och de förhållanden som råder i vårt land så väl att man fattar vad det är frågan om. Ändå säger Hilding Johansson att reservationsrättens praktiska innebörd är att ingen kan anslutas utan sitt samtycke. Det är ju tomma ord, helt värdelösa mot bakgrund av det exempel jag här berättat om – och det är inte unikt; det finns många sådana exempel.

Om en LO-ansluten får reda på att han blivit tvångsansluten, finns det ju en formell möjlighet för den anslutne att avsäga sig medlemskapet genom att skriftligt reservera sig. Men det förutsätter att man har fått reda på detta. Dessutom görs det på vissa håll svårigheter för dem som vill reservera sig. Det har på flera håll hänt, framför allt i storavdelningar, att särskilda blanketter införts eller att särskilda tidpunkter för reservation fastställts för att göra det svårare för den som vill reservera sig. Detta är ganska upprörande, tycker jag.

Hilding Johansson sade också att man får ett inflytande över politiken. Men vilket inflytande får den människa över politiken som blivit ansluten på det sätt jag här berättat? Han vet inte själv att han är medlem, och partiet vet inte att han är medlem, eftersom partiet bara fått veta antalet och inte har några namn. Vilket inflytande har den medlemmen?

I debatten har hävdats att det här inte är fråga om pengar. Andra har hävdats att det är det. I debatten för några år sedan – jag tror att det var för tre år sedan – sade Hilding Johansson: "Jag tvekar inte att säga att det räcker inte för socialdemokratin att få partistöd. — — Jag vill inte ett ögonblick förneka betydelsen av det, men låt mig ändå göra klart att det räcker inte för att finansiera verksamheten." Det var klartext. Men det är ju en skam när partimedlemskap heter pengar.

Även socialdemokraten Nils Kellgren sade i en ännu tidigare riksdagsdebatt om kollektivanslutningen att det helt och hållet är en ekonomisk fråga.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

Vissa grundlags- frågor

Onsdagen den
19 november 1980

*Vissa grundlags-
frågor*

Då blir man ganska förvånad när man läser protokollet från en utfrågning i konstitutionsutskottet med socialdemokraternas partisekreterare Sten Andersson. Han säger där att detta inte är en ekonomisk fråga för partiet.

Vilket är sant nu? Det är ju ett faktum att mellan 80 och 90 % av det socialdemokratiska partiets medlemsintäkter kommer från kollektivanslutna medlemmar, i de flesta fall från medlemmar som inte vet om att de är medlemmar. Det är alltså en ekonomisk fråga. Jag kan inte komma ifrån att partisekreteraren Sten Andersson inte riktigt visste vad han talade om när han sade att detta inte är en ekonomisk fråga för partiet. Andra prominenta företrädare för partiet har sagt att det är det. Vi vet att mer än 80 % av partiets medlemsintäkter kommer från kollektivanslutna.

Man kan ju fråga sig varför socialdemokraterna i Sverige är det nästan enda socialdemokratiska partiet i världen som tillämpar kollektivanslutning. Man gör det inte i andra länder, med ett par undantag. Varför är det socialdemokratiska partiet i Sverige ett av de få socialdemokratiska partier i världen som måste tillämpa den här ovärdiga formen av medlemsvärning? Den frågan ställer jag till Hilding Johansson, och jag hoppas att han kan besvara den. Jag tycker att det är ganska skamligt att man i ett land som kallas frihetens stamort på jorden har ett socialdemokratiskt parti som tvångsansluter medlemmar till sitt parti.

När man kollektivansluter människor är det ett allmänt medlemsmöte i den lokala fackföreningen eller ett representantskapsmöte inom representantskapet som tar ställning till om ett sådant här beslut skall fattas eller inte. Det har många gånger frågats om detta är ett ärende för det socialdemokratiska partiet eller för fackföreningsrörelsen. Men det är ju så att när den fackliga avdelningen skall fatta beslut om kollektivanslutning, så skall man ansöka om medlemskap i den lokala socialdemokratiska arbetarkommunen; man skall ansöka om medlemskap i det socialdemokratiska partiet. Det är partiet som tar ställning till huruvida medlemmarna skall anslutas eller ej.

Den lagreglering som vi från moderat håll har föreslagit vänder sig ju mot att socialdemokratiska partiet tar emot medlemmar på det här viset, inte mot att man ansöker. Jag upprepar att det är en lagreglering som vänder sig mot att socialdemokratiska partiet skall få ta emot medlemmar på det här sättet.

Vid den utfrågning i konstitutionsutskottet, som tidigare har varit uppe här flera gånger, säger den socialdemokratiska partisekreteraren Sten Andersson också att man håller på att utvärdera och undersöka inom det socialdemokratiska partiet, i den arbetsgrupp som han leder, hur man skall ha det i fortsättningen. Han yttrar vidare: "Denna grupp avlade en rapport till partikongressen 1978 och föreslog att om man ville pröva andra former för det lokala samarbetet skulle partistyrelsen kunna bevilja dispens från partistadgarna." Det är alltså reglerat i partistadgarna, och det måste beviljas dispens, om man skall ha andra former för samarbetet.

Vidare säger Sten Andersson: "Vi har diskussioner i gång med en rad

fackliga organisationer – en del redan kollektivt anslutna, andra inte – som har förklarat sig intresserade av att pröva de nya formerna, men ännu har ingen arbetarekommun eller facklig avdelning vänt sig till partistyrelsen i den frågan.” Det är alltså partiet, partistadgarna, partistyrelsen som enligt partisekreterarens mening skall reglera de här formerna. Detta är ju intressant mot bakgrunden av att man i den här kammaren gång på gång, när vi tar upp denna fråga, säger att det är en facklig angelägenhet. Det är alltså klart dokumenterat genom den här utfrågningen att det är en partiangelägenhet – precis vad vi har sagt under alla år.

Sten Andersson fortsätter: ”Det är inte nya anslutningsformer vi prövar, utan nya samverkansformer. --- Sedan får partikongressen utvärdera resultaten, och så får vi se vilken ställning kongressen tar.”

Det är alltså hela vägen en partifråga.

Jag menar, med anledning av vad socialdemokraterna i konstitutionsutskottet har skrivit, att det här är en enskild angelägenhet. Socialdemokraterna i utskottet har skrivit så här, när man avstyrkt våra motioner:

”Enligt utskottet måste det tillkomma fackliga organisationer att fatta beslut i egna angelägenheter. Av principiella skäl avstyrker därför utskottet bifall till samtliga motioner.”

Det är alltså det hela! Men där går man emot vad den socialdemokratiska partisekreteraren har sagt och vad vi har hävdat, nämligen att det här är en partifråga och inte en fråga för de fackliga organisationerna.

Jag vill gentemot det här säga att det måste tillkomma den enskilde medlemmen i en fackförening att fatta beslut i egna angelägenheter. Det tycker jag skulle vara självklart.

Hilding Johansson sade också i en replik att man bedriver utredningsarbete från partiets sida tillsammans med Landsorganisationen. Det var väl inte helt riktigt, därför att det finns två olika utredningar. En utredning bedrivs inom LO, som egentligen inte har ett skvatt med den här frågan att skaffa, eftersom det inte alls är en fråga för LO, och sedan bedrivs det en utredning av en grupp inom socialdemokratiska partiet, vilken alltså partisekreteraren Sten Andersson leder.

Frågan om vi skall ha lagstiftning eller inte har ju också diskuterats här i dag. Vi moderater har hävdat – och hävdar – att vi genom en lagstiftning måste få slut på det här eländiga tillståndet, att den enskilde inte själv får bestämma, att man kollektivt ansluter människor. Denna uppfattning börjar vi få stöd för även inom de s. k. mittenpartierna. Jag tror att det rätt snart blir en majoritet här i riksdagen – om det inte blir det i dag – för en lagstiftning. Jag tror att det är nödvändigt, för den här skamfläcken måste bort.

Partisekreteraren i det socialdemokratiska partiet, Sten Andersson, sade vid den nämnda utfrågningen:

”Låt mig säga som svar på frågan, att om jag hade din uppfattning att detta strider mot viktiga demokratiska principer och kanske rent av innebär ett våldförande på demokratin, skulle jag inte tveka ett ögonblick att föreslå lagstiftning.”

Vi får hoppas att den socialdemokratiska partisekreteraren och övriga

socialdemokrater här i kammaren så småningom kommer till insikt om att det här är fråga om ett våldförande på demokratin och på den enskildes rätt – och att man slutar med kollektivanslutningen av människor till det socialdemokratiska partiet; den är ovärdig vårt land.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationen av Anders Björck m. fl.

Anf. 102 ERIC REJDNELL (fp):

Fru talman! Varje år som jag har åhört kollektivanslutningsdebatten i denna kammare har jag förvånat mig över att socialdemokraterna har kunnat få talare till att försvara ett så odemokratiskt handlande som det här är fråga om. Att kollektivansluta fackligt anslutna människor till ett politiskt parti är så fjärran från demokrati som det kan vara. Dessutom anser jag att det är en hämsko på det fackliga arbetet, eftersom många fackligt anslutna inte vill aktivt engagera sig i det lovvärda arbete som facket bedriver, just på grund av kollektivanslutningen. Tyvärr är det så, att så länge det finns socialdemokrater i fackföreningarna som inte drar sig för att föreslå sina medlemskamrater till inträde i socialdemokratiska partiet utan att efterhöra deras personliga inställning, så har vi den här situationen. Så länge det finns socialdemokrater som inte accepterar individens rätt att själv avgöra om hon eller han vill tillhöra ett politiskt parti, och i så fall vilket, så länge råder inte fullständig demokrati här i landet.

Hilding Johansson ställde för en stund sedan ett par frågor: Skall facket avgöra anslutning till det socialdemokratiska partiet på lokal nivå? Eller skall riksdagen avgöra? Nej, Hilding Johansson, ingendera av frågeställningarna är rätt. Det är individen som skall avgöra sin politiska hemvist – och ingen annan än individen.

Låt mig, fru talman, ta ett par exempel som jag själv varit involverad i. När jag började min bana vid postverket blev min fackliga tillhörighet Svenska postmannaförbundet. De första åren tänkte man inte så mycket på att man därmed också var partiansluten till socialdemokratiska partiet. Alltnog, vi var tio tolv anställda vid det postkontor jag då tjänstgjorde vid här i Stockholm som bestämde oss för att begära utträde ur socialdemokratiska partiet eller, som det heter, anmäla reservation. Men det var lättare sagt än gjort.

Med anledning av vår framställning blev vi först en efter en uppmanade att ta tillbaka vår begäran. När vi stod på oss blev vi en och en uppkallade till expeditionen på Bryggargatan här i Stockholm för personligt samtal, som det hette. Skaran decimerades alltefter dessa samtals antal och den ökade press som vi utsattes för. Till sist återstod bara jag och ett par kolleger, som nådde målet, eller, som någon vid den tidpunkten uttryckte det: Nu är det bara ett par tre negerpojkar kvar. Efter detta kan jag försäkra kammarens ledamöter att vi inte fick "första hjälpen", om vi stötte på några problem i tjänsten som krävde fackligt ingripande, exempelvis vid tillsättande av tjänster o. d.

Ett annat exempel från en av de senaste valrörelserna: I min hemkommun Oskarshamn hade vi i valrörelsen 1976 en s. k. invandrarafton, där vi politiker skulle svara på invandrarnas frågor. Jag satt själv i panelen och

måste tillstå att jag vid det tillfället fick ytterligare ett starkt argument mot kollektivanslutningen.

Det var en invandrare från Jugoslavien som berättade om hur han och hans familj upplevde att komma till Sverige som flyktingar. Han talade i berömmade ordalag om hur familjen togs emot och vilken glädje de kände över att myndigheterna brydde sig om dem. Vi fick behövliga kläder och bostad, berättade han. Vidare nämnde han hur han i första hand som familjefader fick svenskundervisning och sedermera ett jobb på Saab-Scania. I och med att han började arbeta blev han också fackligt ansluten. Men vad han däremot inte fick veta var att han samtidigt blivit medlem i ett politiskt parti utan att själv ha medverkat till det. Hans bestörtning blev stor. Han vågade helt enkelt inte begära reservation mot den kollektivanslutning som han oförvållat hamnat i. För honom var arbetet A och O, men han hade svårt att förstå hur någonting sådant kunde hända i ett, som han trodde, demokratiskt land.

Det är så här det går till i det praktiska livet, och det är detta odemokratiska handlingssätt som socialdemokraterna anno 1980 fortfarande försvarar.

Fru talman! Det är nu sjunde året riksdagen uttalar sig mot kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet. Jag är naiv nog att tro att socialdemokraternas hårdnackade motstånd i denna fråga inte kan vara segare än en katts liv. Det sägs ju att katten har sju liv. Nu måste ni väl ändå ta reson! I den förhoppningen skall jag även i år nöja mig med att yrka bifall till förslaget om att riksdagen gör ett uttalande i denna fråga. Men blir det ingen bättring nu, så tror jag att många med mig kommer att överväga att gå på den hårda linje som moderaterna förespråkar i den här frågan, dvs. lagstiftning mot kollektivanslutningen.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 6 i konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:3.

Anf. 103 SIXTEN PETTERSSON (m):

Fru talman! Den enskilda människans rätt att själv avgöra huruvida hon vill vara med i ett politiskt parti samt att fritt välja mellan olika partier är grundläggande för ett demokratiskt samhällssystem. Utmärkande för en demokrati är också att man väljer parti efter politisk övertygelse – inte efter t. ex. vilket arbete man har eller efter sin fackliga tillhörighet.

Vi har i Sverige ett mycket väl utvecklat demokratiskt samhällsskick. Men på en punkt har vi fortfarande kvar en gammal odemokratisk relik från seklets början. Jag tänker då på det socialdemokratiska partiets anslutning av fackförbundsmedlemmar till partiet – medlemmar som inte av egen fri vilja ansökt om medlemskap utan som genom ett kollektivt beslut av den lokala fackliga organisationen tvingats in i det socialdemokratiska partiet. Beslutet fattas ofta av storavdelningens representantskap högt över huvudena på de vanliga fackföreningsmedlemmarna. När sådant händer i andra länder, dvs. att människor blir påtvingade en politisk åskådning, brukar socialdemokraterna säga att det är diktatur. Jag vill fråga Hilding Johansson: Vad kallar ni

Nr 27

**Onsdagen den
19 november 1980**

*Vissa grundlags-
frågor*

det för, när det händer i Sverige?

Det socialdemokratiska partiets anslutning av dessa medlemmar strider mot den åsiktsfrihet som den nya grundlagen utgår ifrån. Reservationsrätten för den enskilde fackföreningsmedlemmen förändrar ingenting i denna grundläggande demokratiska fråga.

Reservationsrätten tvingar den enskilde att offentligt avslöja vilket parti vederbörande inte vill tillhöra. Genom reservationsrätten får den lokala fackliga organisationen tillgång till ett vittförgrenat register över de fackföreningsmedlemmar som inte är socialdemokrater. Detta register är grundat på personernas politiska uppfattning. Erfarenheter visar tyvärr att registret kan användas av fackligt aktiva socialdemokrater för att hindra personer med en annan politisk uppfattning att t. ex. få fackliga förtroendeuppdrag.

I dag beräknas närmare 40 % av medlemmarna i LO:s förbund ha tvingats med i det socialdemokratiska partiet. Ungefär 775 000 svenskar har på denna grundval registrerats som medlemmar i socialdemokratiska partiet, trots att de inte själva genom en egen handling ansökt om medlemskap.

Denna form av medlemsvärkning är i första hand en fråga för det socialdemokratiska partiet. I andra hand är den en fråga för riksdagen. Det är ytterst vi i denna kammare som skall värna om demokratin och demokratins fri- och rättigheter. Men partiet tycks inte vilja följa grundläggande demokratiska fri- och rättigheter.

När riksdagen i dag diskuterar socialdemokraternas tvångsanslutning av fackföreningsmedlemmar är det med förvåning man ser ut över plenisalen. Var är Sten Andersson, som är ordförande för den utredning om kollektivanslutningen som socialdemokraterna har tillsatt? Och var är Gunnar Nilsson, som är ordförande för LO? Det är en nonchalans mot riksdagen och de kollektivanslutna att de socialdemokrater som väger tyngst i denna fråga inte är närvarande och deltar i debatten.

Står det i överensstämmelse med demokratins principer att ansluta personer till ett politiskt parti vilka inte själva ansökt om medlemskap? Är det tillfredsställande att ansluta personer i klump och därigenom inte veta namn och adress på 775 000 personer som är medlemmar i partiet? Vad är det för fel på principen att politiska partier som medlemmar enbart skall registrera de medborgare vilka själva, genom eget beslut, ansökt om medlemskap? Vi har frågat flera gånger, men socialdemokraterna vill inte svara. Vad är det då för fel? Kan inte människorna avgöra saken själva?

Kritiken mot kollektivanslutningen ökar, år från år. Professor Leif Lewin har undersökt de LO-anslutnas åsikter i en rad olika frågor. Undersökningen visade att det finns en massiv opinion mot kollektivanslutningen, detta oavsett vilket politiskt parti man röstade på. 64 % ansåg att kollektivanslutningen var en felaktig form för medlemskap i politiskt parti.

Leif Lewin visade vidare att en femtedel av de kollektivanslutna som ej reserverat sig inte röstade socialdemokratiskt. Av 775 000 tvångsanslutna medlemmar i socialdemokratiska partiet röstar närmare 200 000 på ett annat parti.

Fru talman! Jag nämnde tidigare att kritiken mot kollektivanslutningen ökat bland LO:s medlemmar. Kritiken har nu gått så långt att socialdemokraterna har tvingats tillsätta en arbetsgrupp. Arbetsgruppen sägs bl. a. fundera på hur man skall kunna avskaffa kollektivanslutningen. Ordförande i arbetsgruppen är riksdagsmannen och partisekreteraren Sten Andersson. Beklagligtvis saknar vi honom här. Sten Andersson, som enligt många är utmärkt på att ta ställning och uttala sig på de flesta politiska områden, har tyvärr varit alldeles för tyst i den här frågan. Många befärar att detta beror på att arbetsgruppen egentligen inte kommer att ta itu med tvångsanslutningen, utan att den bara är ett sätt att dämpa kritiken.

I valrörelsen skrev jag och begärde besked om hur långt arbetsgruppen kommit i sitt arbete. Men från Sten Andersson hördes inte ett ljud. I dag lär vi inte heller få något besked från honom. Jag vet inte om Hilding Johansson kan upplysa oss om samma sak: Är arbetsgruppen klar med sitt arbete? Vad blir resultatet? När skall kollektivanslutningen avskaffas?

Erfarenheten har tidigare visat att socialdemokraterna inte är beredda att rätta till missförhållandena. Detta är desto mera anmärkningsvärt som riksdagen gång på gång uttalat att socialdemokratiska partiet bör följa gängse demokratiska principer vid rekrytering av medlemmar. Även om socialdemokraterna i sak anser att riksdagens beslut är felaktigt, är det en obegriplig nonchalans mot riksdagen att inte respektera de uttalanden som en majoritet av folket och dess riksdagsmän står bakom.

Nu är det dags att närmare granska folkpartiets och centerpartiets roll i den här frågan. Varför vägrar dessa partier att vidta åtgärder för att skydda den enskilde medborgaren mot att bli medlem i ett politiskt parti, vars idéer personerna kanske inte alls delar? Varför accepterar dessa partier att deras väljare och sympatisörer ansluts till det socialdemokratiska partiet?

Kanske finner man en ledtråd i riksdagens tidigare uttalande. Där säger centern och folkpartiet att "nuvarande missförhållande i första hand bör bringas att upphöra genom åtgärder från socialdemokratiska partiets sida".

De nuvarande reglerna för kollektivanslutningen skapades i början på det här seklet. Det är inte att undra på att allt fler ställer sig den klassiska frågan: "När är tiden mogen?" När kommer mellanpartierna att på allvar värna om de enskilda medborgarnas fri- och rättigheter på detta område?

Skall vi fortfarande tro på det besked som folkpartiets representant i fjol gav i tvångsdebatten? Där meddelade herr Tarschys att "vårt tålamod håller länge. Vi är mycket tålmodiga när vi kämpar för en rättvis sak. Vi framhårdar i vår tro att det finns dolda fonder av anständighet inom socialdemokratien." Det vore värdefullt om folkpartiet i dag kunde klagöra om man funnit dessa dolda fonder av anständighet hos socialdemokratien.

Vad folkpartiets medlemmar och förtroendevalda anser om dessa fonder av anständighet är helt klart. På folkpartiets landsmöte förelåg det en motion som krävde att partiet skulle ansluta sig till det av moderaterna länge drivna kravet beträffande lagreglering av de politiska partiernas förfarande vid medlemsrekrytering. Vid utskottsbehandlingen stöddes motionskravet med

röstsiffrorna 19 mot 1.

På landsmötet däremot lyckades arbetsmarknadsminister Eliasson få röstdeltagarna att överge sin principiella övertygelse. Landsmötet avlog den här gången motionen med motiveringen att man måste värna om herr Eliassons relationer med det socialdemokratiska partiet och arbetsmarknadens parter.

Det är faktiskt litet oroande att ett liberalt parti som folkpartiet säljer ut sin ideologi i den här frågan för några påstådda fördelar för arbetsmarknadsministern. Förlorarna i det här spelet är de närmare miljonen svenskar som har blivit infösta som en skock kor i det socialdemokratiska partiet.

Fru talman! Det är min övertygelse att kollektivanslutningen kommer att försvinna under 1980-talet. När man då ser tillbaka, kommer man att säga att vägen fram till en av alla partier respekterad medlemsvärning varit både lång och mödosam. Många kommer säkert också att ställa sig frågan: "Varför ställde inte de två övriga borgerliga partierna upp på det moderata kravet om lagändring?"

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 5 av Anders Björck m. fl.

Anf. 104 MARGOT HÅKANSSON (fp):

Fru talman! Jag är litet förvånad över en del saker i den här debatten. Även utskottsbetänkandet förvånar mig något. I det har den socialdemokratiska majoriteten bara presterat 2,5 rader i den här viktiga frågan. De få ledamöterna i kammaren kan konstatera att utskottet bara i de sista 2,5 raderna i det 15 rader långa stycket säger vad man tycker i detta ärende.

Det tycker jag är mycket dåligt. Likaså är det förvånande att Hilding Johansson genom att hänvisa till historisk tradition försöker rättfärdiga så flagranta ingrepp i den enskilda människans fri- och rättigheter som det här är fråga om. I allmänhet är det intressant att höra vad Hilding Johansson säger här i kammaren, men i dag tycker jag att han har haft en ohållbar situation att försvara. Det har också märkts.

Fru talman! Det har sagts många gånger i dag, men jag upprepar det: Varje människa måste ha en grundläggande demokratisk rättighet att själv bestämma om hon eller han vill tillhöra ett politiskt parti och i så fall vilket detta parti skall vara.

Riksdagens under sex år återkommande uppmaningar har haft föga effekt på socialdemokratiska partiets kollektivanslutning av medlemmar till sitt parti. Jag skulle kunna berätta ganska mycket om detta, ge exempel som några talare har gjort tidigare. Jag har varit ordförande i sjuksköterskornas fackliga förening i Blekinge i fem år och har rätt många exempel. Jag skall bespara kammaren dem – dagen är långt liden.

Jag tror inte att socialdemokratiska partiet kommer att ta större hänsyn till ett sjunde uttalande än till de övriga sex som riksdagen har gjort. Därför vill jag göra en röstförklaring, att jag i första hand kommer att stödja moderata samlingspartiets reservation nr 5, som innebär att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning mot kollektivanslutning till politiskt parti.

Om lagstiftning mot kollektivanslutning kränker föreningsrätten, så

kränker den nuvarande ordningen den enskilda människans integritet och frihet. Detta är av avgörande betydelse för mitt ställningstagande i frågan.

Tyvärr kommer reservation nr 5 inte att samla majoritet, och därför kommer i realiteten denna debatt att utmynna i stöd för ett sjunde uttalande mot kollektivanslutningen. Och, fru talman, i valet mellan att göra något eller ingenting är ett uttalande ändå något. I andra hand kommer jag därför att ansluta mig till reservation nr 6 från folkpartiet och centern.

I detta anförande instämde Karin Ahrlund (fp).

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls med 301 röster mot 19 för motion 1979/80:263 av Lars Werner m. fl. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 261 röster mot 63 för reservation 1 av Bertil Fiskesjö m. fl.

Mom. 3

I en förberedande votering biträdades reservation 2 av Hilding Johansson m. fl. med 143 röster mot 18 för motion 1979/80:151 av Lars Werner m. fl. 162 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 164 röster mot 161 för reservation 2 av Hilding Johansson m. fl.

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls med 306 röster mot 18 för motion 1979/80:203 av Lars Werner m. fl.

Mom. 5

Utskottets hemställan bifölls med 290 röster mot 35 för reservation 3 av Daniel Tarschys och Esse Petersson.

Mom. 6

Utskottets hemställan bifölls med 181 röster mot 143 för reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 9

I en första förberedande votering biträdades reservation 5 av Anders Björck m. fl. med 73 röster mot 18 för det av Tommy Franzén under överläggningen framställda yrkandet. 234 ledamöter avstod från att rösta.

I en andra förberedande votering biträdades reservation 6 av Bertil Fiskesjö m. fl. med 90 röster mot 74 för reservation 5 av Anders Björck m. fl. 160 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls reservation 6 av Bertil Fiskesjö m. fl. med 163

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

Vissa grundlags- frågor

röster mot 144 för utskottets hemställan. 18 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölles.

11 § Ändringar i sekretesslagen

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:4 om ändringar i sekretesslagen m. m. (prop. 1980/81:18).

Anf. 105 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Grundlagsprinciper kan man betrakta på två olika sätt.

Man kan se dem som paroller, avsedda att användas på högtidsdagar och partikongresser.

Man kan se dem som samhälleliga levnadsregler, vars praktiska innehåll man dag för dag måste försvara och återvinna.

Försöker man se dem på det sistnämnda sättet – då skall man inte vänta sig gehör bland ledamöterna i konstitutionsutskottet.

Offentlighetsprincipen hör till demokratins grundstenar. Det är därför oroande, att den steg för steg urholkas och inskränks. Det är illa, när detta sker till följd av den nya datatekniken. Det är illa, när de som utbildas i sådan teknik inte i något enda kursavsnitt får lära sig vad offentlighetsrätt är. Men det är direkt farligt, när ett konstitutionsutskott börjar släppa igenom propositioner som den vi behandlar i dag.

Jag vill fråga ledamöterna av utskottet: Funderar ni aldrig över er själva? Över att ni på senare tid utan motstånd har godkänt vartenda förslag från regeringen om att inskränka handlingsoffentligheten? Eller över er egen trovärdighet? Man kan ju nämligen inte både proklamera högstämda principer och samtidigt i beslut efter beslut minska dessa principers praktiska giltighetsområde.

Vpk yrkar avslag på proposition nr 18. Det är en dålig proposition med slappa och slarviga resonemang. Den innehåller förslag till inskränkningar i handlingsoffentligheten, vilka är onödiga och omotiverade.

Vi skall här i kammaren mer utförligt motivera vårt avslagsyrkande.

Först till beslutsordningen.

Regeringsformen säger att förslag som inskränker offentligheten och tryckfriheten bör remitteras till lagrådet. Så har inte skett. Och detta godtar utskottet utan vidare. Man ställer upp på regeringens påstående, att detta är en fråga där lagrådsremissen saknar betydelse och därför enligt regeringsformen kan underlåtas.

Detta är felaktigt på två sätt. För det första är inskränkningar i offentligheten något som alltid bör betraktas som principiella frågor. Därför bör de regelmässigt bli föremål för lagrådsremiss, till skillnad från rent tekniska anpassningar av lagarna. Propositionen innehåller flera förslag att

inskränka handlingsoffentligheten. Den borgerliga majoriteten i riksdagen har ju själv drivit tesen om att lagrådet bör höras. Ni kritiserade förr socialdemokraterna för att de underlät att göra så i tillräcklig utsträckning. Men nu kan ni tydligen svälja inskränkningar i offentligheten utan att tycka att lagrådsremissen har minsta betydelse.

Det dråpligaste är att ni i betänkandet slår ihjäl er egen argumentering. På s. 7, fjärde stycket, säger ni att de aktuella frågorna inte är så viktiga att de påkallar en lagrådsremiss.

Men så vänder vi på bladet och vad hittar vi väl där? Jo, där gäller det rätt för medborgare att ta del av uppgifter om sig själv i vissa register. Den förstärkningen av medborgarens rätt vill ni inte gå med på. Ni säger att med hänsyn till frågans grannliga karaktär och till att det gäller en *väsentlig förändring* i gällande regler, så måste saken bli föremål för remiss.

Alltså: vad som är en bagatell på s. 7 har förvandlats till ett väsentligt problem på s. 8. Vad som på s. 7 icke föranleder remiss måste på s. 8 oundgängligen bli föremål för remissförfarande.

Denna märkliga logik hos utskottet blir förklarlig, när man ser vad de båda sakerna handlar om. I det första fallet gäller det inskränkningar i medborgarnas rättigheter. Då behövs ingen remiss, då skall det hafsas igenom så snabbt som möjligt. I det andra fallet gäller det att stärka medborgarens rätt. Då gäller det att med alla tillgängliga procedurer försvåra och förhala.

Säga vad man vill om sådana manövrer, men till någon demokratisk trovärdighet bidrar de inte.

Propositionen är märklig också i ett annat avseende. Den består av två delar. Dels finns yrkanden och motiveringar till dessa i texten. Dels innehåller texten vissa stycken, där statsrådet Petri utvecklar sina personliga synpunkter på vissa sekretessfrågor. Dessa sistnämnda avsnitt utmynnar inte i några yrkanden. De bara finns där som statsrådets privata tyckande.

Då uppstår frågan: Vad är det egentligen riksdagen beslutar om? Vad ingår i riksdagens beslut? Ingår även de filosoferande avsnitt som statsrådet hakat på utan att de utmynnar i något förslag? Eller faller de utanför beslutet?

Den frågan är intressant. Det rör sig om två avsnitt, s. 20, andra stycket, och s. 22, fjärde stycket, i propositionen.

I båda fallen diskuteras eventuella framtida inskränkningar i offentligheten. I ena fallet säger statsrådet, att han är beredd att skärpa statistiksekretessen, om det visar sig att domstolarna i ökad utsträckning begär fram sådant material. Men han har inga förslag till riksdagen. I det andra fallet är det än värre. Där uttalar sig statsrådet om en skrivelse från televerket, i vilken man föreslår, att förvaltningen skall få överklaga, när en medborgare erhållit rätt att ta del av material. Det vore en helt ny ordning i svensk offentlighetsrätt. Den skulle allvarligt inskränka på offentligheten och medborgarnas rätt. Detta tar statsrådet upp. Men han ställer sig inte på medborgarrättens sida, vilket hade varit det självklara. Han säger att han inte *nu* anser någon ändring befogad.

Det vill säga: I båda fallen ger statsrådet uttryck för en ifrågasättande eller restriktiv hållning till rådande medborgarliga rättigheter.

Nu vill jag fråga konstitutionsutskottet: Vet ni vad det innebär att godkänna propositionen i dessa avsnitt? Ni säger i betänkandet som ett svar på anmärkningar i vår motion, att sådana här diskuterande inslag i en proposition inte kan göra anspråk på att räknas som förarbeten. Men varför skall de då över huvud taget finnas med? Hur skall folk ute på förvaltningarna veta, vilka delar av propositionen de skall rätta sig efter och vilka delar de inte behöver bry sig om? Skall ett statsråds personliga filosoferande plötsligt flyta in i propositioner? En förvaltningstjänsteman som läser det här har ju nära till slutsatsen, att här ges uttryck för en skärpt restriktivitet i praxis beträffande vissa officiella uppgifter och deras utlämnande.

Här måste ju konstitutionsutskottet klarlägga för kammaren och medborgarna vad man menar. Ingår statsrådets reflexioner i riksdagens beslut eller gör de det inte? Om de inte skall anses ingå, så måste ni väl markera detta. Och om de skall anses ingå – då har alltså ni ställt er bakom tankar som helt skulle förändra offentlighetsprincipens tillämpning, om de realiserades.

Nu vill jag veta av konstitutionsutskottets ordförande: Är han anhängare av att statsförvaltningen skall få rätt att överklaga beslut i sekretessfrågor? Om han *inte* är det, varför låter han då statsrådets underliga tankegångar stå kvar i propositionen?

När vi från vpk:s sida anmärker på detta märkliga inslag i propositionen har utskottet inget bättre att komma med än att säga att det är värdefullt att man diskuterar. Men, snälla vänner, propositioner är väl inte att likställa med diskussionsklubbar för statsråden. Propositioner är till för att riksdagen skall ta ställning till dem. Om vi gör propositionerna till diskussionsinlägg, hur skall vi då kunna veta vilka delar av texterna som ingår i vårt beslut? Till sist vet man ju varken ut eller in, om man gör på det sättet. Jag hävdar den meningen, att när riksdagen tar ställning och godkänner en proposition, så godkänner riksdagen både klämmarna och hela den text som finns i propositionen. Vill man inte göra så, måste man särskilt ange vilka delar av texten man inte ställer sig bakom.

Med den ordning som nu tillämpas här finns det all risk för den tolkningen att statsrådets diskuterande anses ingå i riksdagens beslut, och då kan det tas till intäkt för just en mer restriktiv hållning mot medborgarna från förvaltningens sida. Detta är inte önskvärt, och det är förvånande att utskottet inte har anmärkt på det.

Än mer förvånande tycker jag det är att inte utskottets socialdemokrater har reagerat på statsrådet Petris privata diskussionsseminarier i propositions-texten. I det ena fallet handlar det ju om att man eventuellt i framtiden skall skärpa statistiksekretessen. Om domstolarna i landet begär fram mer uppgifter av det här slaget, då kan det bli aktuellt, säger nämligen statsrådet, att utvidga statistiksekretessen. Mot denna bakgrund vill jag fråga socialdemokraterna i utskottet: Hur kan ni låta sådant passera? Ni måste väl ändå läsa handlingarna så pass mycket att ni förstår vad det gäller. Vad det handlar om är nämligen att domstolarna kan ha intresse av vissa uppgifter om företag

och ekonomiska intressen. Och vad statsrådet säger är ju, att om domstolarna visar alltför stort intresse för sådana uppgifter, så skall man skärpa sekretessen, dvs. minska rättsväsendets möjligheter till insyn i de rikas och mäktigas affärer.

Hur kan ni sitta och blunda för den sortens idéer?

Så till de konkreta ändringsförslagen i propositionen.

Utskottet godtar utvidgad sekretess i patent- och registreringsärenden. Utskottet godtar utvidgad sekretess i frågor som sammanhänger med ärenden under lagen om illojal konkurrens. Utskottet godtar utvidgning av sekretessen när det gäller insyn i biomedicinsk forskning.

Här visar konstitutionsutskottets politiker, liksom statsrådet Petri, sitt ansikte. Det är hela tiden fråga om utvidgad sekretess – om inskränkning av offentlighetsprincipen – och det är hela tiden fråga om att skydda affärsintressen från insyn och kontroll. Särskilt stötande är denna hänsyn till affärsintressena när det gäller biomedicinsk forskning. Det vill på ren svenska säga försök med människor! Det är själva det rättsliga problemet det gäller i detta fall.

Sådan forskning måste naturligt nog stå under strikt offentlig kontroll. Det finns också procedurer för hur den etiska granskningen på detta område skall gå till. Vad herr Petri nu vill göra är att skydda läkemedelsindustrins intressen genom att undanta alla affärsuppgifter. Detta måste betyda att granskning och insyn försämrats. Så fort man kan åberopa att uppgifter om något läkemedel är att betrakta som affärshemligheter, då skall de uppgifterna hemlighållas. Sagt på rakt språk: Människors och patienters välfärd skall stå tillbaka för privata vinstintressen.

Återigen vill jag fråga konstitutionsutskottets socialdemokrater: Hur kan ni släppa förbi sådant?

På ett flertal punkter är förslagen underligt formulerade. Det verkar råda en allmän hafsighet och brist på juridisk stringens hos propositionsförfattarna på detta viktiga område.

När statsrådet i texten diskuterar besvärsmått och statistiksekretess sker det utifrån förutsättningen att det är sekretessen som är regel och offentligheten undantag och inte – som det skall vara – tvärtom.

Vad beträffar den föreslagna ändringen i 8 kap. 2 § heter det i texten att sekretessen bara avser uppgifter hos dem som i försäkringshänseende är egenföretagare. Men av lagtexten får man intrycket att det gäller alla, vilket alltså är en vidare definition av sekretessområdet.

Beträffande bestämmelsen i 7 kap. 9 § fjärde stycket gäller att den är vilseledande formulerad. Första meningen där kan tolkas som att alla uppgifter inom verksamhetsområdet är sekretessbelagda. Definitionen av själva sekretessområdet, som sedan följer i den andra meningen, ger vid handen att det skaderekvisit som där är uppställt enbart skulle avse uppgifter som omtalas där, dvs. i andra meningen. Första meningen kan alltså tolkas som att en mer allmän sekretess gäller och då utan skaderekvisit.

9 kap. 9 § har en logiskt felaktig utgångspunkt. Bestämmelsen ger också här intryck av att normalfallet är sekretess och undantaget är offentlighet,

när det skall vara tvärtom.

20 och 21 §§ i 9 kap. är två paragrafer som på ett märkligt sätt har fått olika utformning. Enligt den första av dessa paragrafer gäller sekretess för vissa uppgifter i jämställdhetsärenden beträffande både den som uppgiften avser och hans närstående. I den andra av dessa paragrafer gäller sekretessen bara den enskilde själv och inte närstående. Varför skall det vara olika skydd i domstol för samma uppgift jämfört med hos jämställdhetsombudsmannen? Och vad mera är: skaderekvisitet är också olika utformat i de två paragraferna. I den gamla 20 §, som alltså skall fortsätta att gälla, gäller sekretess bara om någon tillfogas *avsevärd* skada eller *betydande* men. Men i den nya paragrafen räcker det med bara skada eller men. Det behöver alltså inte vara avsevärt eller betydande. Detta är ju rörigt och krångligt. Det försvårar för medborgarna att förstå lagen och att rätt bevaka sina rättigheter. Det finns ingen anledning till att en uppgift som är offentlig när den förekommer hos domstol skall vara sekretessbelagd när den förekommer hos jämställdhetsombudsmannen. Dessutom visar det hela att man i den nya paragrafen har en strängare sekretess än i den gamla, dvs. en mindre generös attityd till offentlighetsprincipen.

Jag frågar: Hur kan konstitutionsutskottet släppa igenom en så illa genomarbetad materia? Inte kan man väl bara sitta still inför hafsigheter och oklarheter på ett så viktigt område som det här gäller.

Mycket märkligt är statsrådets resonemang när det gäller offentligheten för de uppgifter som förekommer på vissa polisiära institutioner. Här erkänner statsrådet indirekt att grundlagen inte följs. Han erkänner därmed också att den kritik som vpk tidigare framfört beträffande tillgänglighet till offentliga datalagrade uppgifter är helt riktig. Han erkänner att riksdagens uttryckliga uttalande om att datoriseringen skulle användas för att stärka den offentliga insynen inte har respekterats i förvaltningen. Och vad som är ännu mer häpnadsväckande: Han använder detta för att fördröja ett förslag om registrerades insynsrätt.

Detta är avslöjande ur två synvinklar.

För det första visar det att man numera även på statsrådsnivå börjar betrakta offentlighetsprincipen inte som en grundlagsfråga utan som en penningfråga. Om man har råd, om det finns resurser, då skall vi tillämpa den. Blir det för dyrt får vi låta bli att tillämpa den. Och sådant skriver konstitutionsutskottets ledamöter under. De godkänner ju utan invändningar statsrådets värdering.

För det andra visar det hur klassambället påverkar tillämpningen av grundlagen.

Här är det på flera punkter fråga om att öka sekretessen för att skydda privata affärsintressen, t. ex. läkemedelsindustrin. När det gäller det här ändamålet löper herr Petri, snabbfotad som en liten hind, att verkställa önskemålen. Då är det inte tid att skriva noggranna texter. Då är det inte tid att höra lagrådet eller att låta domstolarna få bedöma om de nya bestämmelserna ger problem vid tillämpningen. Då skall allt gå så fort som möjligt för att man skall kunna inskränka offentligheten. Men när det gäller

att någon fattig stackare skall få ta del av registeruppgifter om sig själv, då måste det remissas, då måste det undersökas om det finns resurser, då måste man vänta och se – och detta trots att man under tiden bryter mot grundlagen genom att förhindra tillgänglighet till dataterminal för att ta del av uppgifter som redan är offentliga. Regering och konstitutionsutskott godtar detta, trots att det nu finns ett regeringsrättsbeslut på att tillgång till dataterminal ingår i den medborgerliga rätten till offentlig insyn.

Herr talman! Det är lätt att skriva en högtidlig paragraf i en grundlag. Det är svårare att hindra att etablerade maktintressen urholkar och tar tillbaka den proklamerade rättigheten steg för steg. I dag finns starka och tydliga tendenser i samhället till att så sker. Vpk godtar inte en sådan nedbrytning av offentlighetsprincipen och de medborgerliga rättigheterna. Vi menar att det hade varit konstitutionsutskottets plikt att motsätta sig uttrycken för denna tendens. Man borde ha givit regeringen ett bakslag. Detta är ju en rättighetsfråga, där man från olika partier och olika ideologiska ståndpunkter borde ha kunnat samlas om ett gemensamt intresse för att slå vakt om offentligheten. I stället har utskottspartierna ställt sig på byråkratins och affärsintressenas sida mot medborgarna. Vi godtar inte detta utan yrkar bifall till vår motion och avslag på propositionen och utskottets hemställan i betänkandet.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

12 § Anmälades och bordlades

Motionerna

1980/81:130 av *Olof Palme m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:32 med förslag till ändrade regler för beskattning av realisationsvinst vid fastighetsavyttring

1980/81:131 av *Olof Palme m. fl.*

1980/81:132 av *Olof Palme m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:42 om ändrade regler för villabeskattningen, m. m.

1980/81:133 av *Olof Palme m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:50 om skatten på 1981 års inkomster, m. m.

1980/81:134 av *Olof Palme m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:63 om räntebidrag m. m.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

Anmälan av interpellation

1980/81:135 av *Olof Palme m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:64 med förslag om förlängning av det statliga lånestödet till underhåll av vissa hyreshus

1980/81:136 av *Joakim Ollén m. fl.*

1980/81:137 av *Johan Olsson m. fl.*

1980/81:138 av *Lars Werner m. fl.*

1980/81:139 av *Erik Wörnberg m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:39 om stimulans av aktiesparandet

1980/81:140 av *Gertrud Sigurdson m. fl.*

1980/81:141 av *Lars Werner m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:41 om förmånlig kreditgivning till u-länder

1980/81:142 av *Ivar Franzén m. fl.*

1980/81:143 av *Johan Olsson m. fl.*

1980/81:144 av *Ingvar Svanberg m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:49 om stöd för åtgärder för att ersätta olja, m. m.

13 § Anmäldes och bordlades

Finansutskottets betänkande

1980/81:10 om besparingar i statsverksamheten, m. m., såvitt avser omfattningen och inriktningen av besparingarna

14 § Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 19 november

1980/81:51 av *Inga Lantz* (vpk) till socialministern om barnomsorgen:

Fortfarande råder på de allra flesta håll i landet en skriande brist på platser inom den kommunala barnomsorgen. 49 % av barn i åldrarna 0–6 år köar för plats, i första hand på daghem. 29 % av lågstadiebarnen behöver men har inte beretts plats på fritidshem, allt enligt statistiska centralbyråns barnomsorgsundersökning 1980. Av denna framgår också tydligt att det föräldrar i första hand efterfrågar är dag- och fritidshem. Trots detta fortsätter kommuner att satsa på andra former av tillsyn. I vissa, företrädesvis borgerligt styrda, kommuner är antalet platser hos dagmammor större än det totala antalet daghems- och fritidshemsplatser – en tendens, som vi inom vpk vill bryta.

Inte ens ett barn av tre i förskoleåldern kan i dag beredas plats inom den kommunala barnomsorgen. Bara 17 % av dessa barn har i dag daghemsplats. 13 % har annan kommunal tillsynsform. Av barnen i åldern 7–10 år har bara 16 % plats inom den kommunala barnomsorgen. 9 % – dvs. knappt ett barn av tio – har fritidshemsplats.

Det här är siffror som talar sitt tydliga språk. Det krävs i dag krafttag för att bygga bort bristerna, såväl kvantitativa som kvalitativa, inom barnomsorgen.

Riksdagen anslöt sig 1976 till regeringens överenskommelse med Kommunförbundet att bygga 100 000 platser i daghem och 50 000 platser i fritidshem. Vpk ansåg att de då uppställda planerna var alltför begränsade. I dag vet vi att inte ens detta oacceptabelt låga mål kommer att nås före 1981 års utgång.

Utbyggnadstakten måste höjas. Kommunerna måste åläggas att åtminstone följa den plan för utbyggnaden som fastslogs av riksdagen 1976. Samtidigt med denna kvantitativa satsning krävs åtgärder för att bibehålla, alternativt höja, kvaliteten av omsorgen. Motsatta tendenser kan i dag skönjas. Utökade grupper och överinskrivning är några av de metoder kommuner i dag tar till för att minska köerna. Vpk tillbakavisar bestämt sådana lösningar av den akuta barnomsorgen. Över huvud taget är det i dag nödvändigt att tillmötesgå personalens behov av drägliga arbetsvillkor. Den stora personalomsättningen inom barnomsorgen är ett uttryck för en otillfredsställande arbetssituation. Samhället har med andra ord allt att tjäna på att utbyggnaden kvantitativt sker parallellt med satsningar på kvaliteten.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga socialministern:

1. Ämnar socialministern vidta några åtgärder för att trygga en kvantitativt hög utbyggnad av barnomsorgen, så att åtminstone den begränsade planen från 1976 kan hållas?

2. Vilka initiativ ämnar socialministern ta för att kommunerna skall prioritera byggande av daghem och fritidshem på bekostnad av familjedaghem?

3. Hur ser socialministern på de kvalitativa försämringar av barnomsorgen som planeras inom vissa kommuner?

15 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 18 november

1980/81:120 av *Gunnar Olsson* (s) till försvarsministern om verksamheten vid AB Norma Projektilfabrik i Åmotfors:

På uppdrag av Sveriges militära idrottsförbund (SMI) sker av försvarets materielverk (FMV) en upphandling av 1 250 000 7,62 mm-patroner.

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Meddelande om
frågor*

Onsdagen den
19 november 1980

*Meddelande om
frågor*

Norma Projektilfabrik i Åmotfors i Värmland, som i dag sysselsätter 320 personer men som riskerar förlora ett 60-tal arbetstillfällen, har den 15 oktober 1980 lämnat anbud.

Försvarets materielverk har muntligen meddelat att beställningen kommer att placeras hos en finsk tillverkare, med motiveringen att "den finska ammunitionen är den enda som har kunnat utprovas tekniskt".

Med tanke på att Norma Projektilfabrik genom sammanslagningen med FFV avhänt sig möjligheten att i framtiden få leverera militär ammunition och därigenom tvingas överleva på tillverkning av ammunition för jakt- och tävlingsändamål, är det att beklaga om inte ens det mycket begränsade svenska statliga behovet av dessa ammunitionstyper kan beställas från en svensk tillverkare.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga statsrådet om han anser det vara förenligt med vår sysselsättningspolitik att ett svenskt konkurrenskraftigt företag på detta sätt ställs åt sidan i ett av arbetslöshet så svårt drabbat län som Värmland. Vad anser statsrådet att man kan göra för att förhindra detta?

den 19 november

1980/81:121 av *Olle Svensson* (s) till industriministern om Nyby Uddeholm AB:s verksamhet i Torshälla:

Nyby Uddeholm AB vill dra ner sin arbetsstyrka med ca 500 i Torshälla, Eskilstuna kommun. Med anledning därav vill jag fråga industriminister Åsling:

Vilka åtgärder ämnar regeringen vidta med anledning av den uppkomna prekära sysselsättningssituationen i berörd region och vilken ståndpunkt har statens representant i styrelsen intagit till den föreslagna strukturrationaliseringen?

1980/81:122 av *Lars-Ove Hagberg* (vpk) till statsministern om nationalisering av silverfyndigheterna i Garpenberg:

En av Europas största silverfyndigheter har upptäckts i Garpenberg i södra Dalarna. Denna fyndighet har med nuvarande priser ett värde av ca 3 miljarder kronor.

Denna naturrikedom skall nu exploateras av det privata storbolaget Boliden. Bolaget beräknas varje år göra vinster i 50-miljonersklassen på fyndigheten.

Det vore rimligt att naturrikedomar tillhörde hela folket och att vinsterna tillföll samhället i stället för att, som nu planeras, bli en privat angelägenhet för aktieägarna i Boliden.

Med anledning härav vill jag fråga statsministern:

Är regeringen beredd att skyndsamt vidtaga erforderliga åtgärder för att nationalisera silverfyndigheterna i Garpenberg, så att vinsterna av brytningen tillfaller hela folket?

1980/81:123 av *Kerstin Nilsson* (s) till jordbruksministern om jordbruksnäringen i Norrbottens län:

Det är bistra tider för jordbrukarna i Norrbotten. Många jordbruk i länet hotas av konkurs. Det allvarliga i situationen är att det är unga jordbrukare som drabbas värst.

Med anledning härav vill jag till jordbruksministern ställa följande fråga:

Vad ämnar statsrådet göra för att vända den mycket negativa utvecklingen inom jordbruksnäringen i Norrbotten?

1980/81:124 av *Anna Wohlin-Andersson* (c) till socialministern om etableringen av privattandläkare:

På många håll i landet är tandvårdssituationen i dag bekymmersam och köerna för att erhålla tandvård långa. Samtidigt måste landstingen av ekonomiska skäl begränsa sin volymökning. Med tanke på detta och på att tillgången på tandläkare stadigt ökar borde förutsättningarna för etablering i bristorterna finnas. En lättnad i fråga om sådan etablering är därför önskvärd.

Mot bakgrund av detta vill jag till socialministern ställa följande frågor:

1. Är statsrådet beredd medverka till att möjligheter skapas för etablering av privattandläkare i bristorter?
2. Anser statsrådet att ett samarbete mellan folktandvården och privattandläkarna bör stimuleras?

1980/81:125 av *Sune Johansson* (s) till industriministern om Nyby Uddeholm AB:s verksamhet i Storfors:

Nyby Uddeholm AB:s styrelse har beslutat att dra ner antalet anställda mycket kraftigt. Totalt rör det sig om över 1 100 arbetstillfällen, fördelade på fyra orter. Särskilt för Storfors skulle konsekvenserna av neddragningen bli förödande. Av Storforsverkens ca 700 arbetstillfällen skulle 450 stycken försvinna.

Nyby Uddeholm bildades med hjälp av ett massivt stöd från statsmakterna. Totalt har staten bidragit med ca 800 milj. kr. De privata ägarnas bidrag har varit ytterligt begränsade.

Anledningen till det statliga engagemanget var en strävan att trygga sysselsättningen på de berörda orterna. I samband med bolagets bildande uppskattades den erforderliga sysselsättningsminskningen till ca 400 personer. Denna siffra har nu tredubblats.

Mot denna bakgrund vill jag fråga industriministern:

Har industriministern genom den statliga styrelserepresentanten eller på annat sätt vidtagit några åtgärder för att den nämnda sysselsättningsutvecklingen skulle komma till stånd och vilka åtgärder avser industriministern

Nr 27

Ondagen den
19 november 1980

*Meddelande om
frågor*

Nr 27

Onsdagen den
19 november 1980

*Meddelande om
frågor*

vidtaga för att trygga sysselsättningen i Storfors, om företagets neddragning blir verklighet?

1980/81:126 av *Magnus Persson* (s) till industriministern om Nyby Uddeholm AB:s verksamhet i Blombacka:

Enligt vad som meddelats i styrelsebeslut från Nyby Uddeholm AB avser nämnda bolag att genomföra en omfattande neddragning av sysselsättning-
en. Därigenom skulle 60 arbetstillfällen i Blombacka inom Karlstads
kommun försvinna, och den nuvarande verksamheten skulle helt upphö-
ra.

Vilka konkreta åtgärder avser industriministern att vidta för att trygga
sysselsättningen i Blombacka?

16 § Kammaren åtskildes kl. 17.58.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert